

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
&
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ – ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

«Αρχαία Ελληνική Γραφή: Φορείς και περιεχόμενο»

**ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΙΓΥΠΤΟ
(30 π.Χ. – τέλη 3^{ου} αι. μ.Χ.)**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
της
Αθηνάς Μέγα (Α.Μ.: 30002)

ΚΟΜΟΤΗΝΗ/ ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2024

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
&
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ – ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

«Αρχαία Ελληνική Γραφή: Φορείς και περιεχόμενο»

**ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΙΓΥΠΤΟ
(30 π.Χ. – τέλη 3^{ου} αι. μ.Χ.)**

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
της
Αθηνάς Μέγα (Α.Μ.: 30002)

Συμβουλευτική Επιτροπή:

- Επιβλέπουσα: Μαριάννα Θωμά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα
Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α.
- Μέλος: Αικατερίνη Κορολή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα
Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α.
- Μέλος: Αμφιλόχιος Παπαθωμάς, Καθηγητής, Τμήμα Φιλολογίας του
Ε.Κ.Π.Α.

ΚΟΜΟΤΗΝΗ/ ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2024

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	6
1. Ρωμαϊκή Αίγυπτος.....	8
1.1. Ρωμαϊκή Αίγυπτος: μια αναδρομή στην κοινωνική δομή, τη διοικητική οργάνωση και το νομικό σύστημά της.....	8
1.2. Παπυρικά κείμενα ως πρωτογενείς πηγές πληροφοριών της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας.....	14
2. Αιτήσεις προς τις αρχές.....	16
3. Η γυναίκα στην κοινωνία της Ρωμαϊκής Αιγύπτου	22
3.1. Το νομικό και οικονομικό status των γυναικών στη Ρωμαϊκή Αίγυπτο.....	22
3.2. Αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές της Ρωμαϊκής Αιγύπτου	26
4. Φιλολογική Ανάλυση των αιτήσεων γυναικών προς τις αρχές.....	29
4.1. Το corpus των αιτήσεων γυναικών προς τις αρχές.....	29
4.2. Η δομή, οι γλωσσικές φόρμουλες και οι στερεοτυπικές εκφράσεις των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες.....	32
I. Εναρκτήρια φόρμουλα.....	32
II. Το χρονικό της αδικίας.....	35
III. Το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο	39
IV. Καταληκτική φόρμουλα.....	43
4.3. Γλωσσική ανάλυση του αιτήματος.....	46
5. Από την Τρυφαίνη στην Αυρηλία – Άρτεμις: 44 υποθέσεις διαφωνίας από την καθημερινή ζωή της Ρωμαϊκής Αιγύπτου.....	50
I. Διαφωνίες για κληρονομίες και περιουσιακά στοιχεία	50
II. Διαφωνίες για οικονομικά ζητήματα (χρέη, δάνεια, αίτημα φοροαπαλλαγής)	52
III. Υποθέσεις βίας και σωματικής κακοποίησης	54
IV. Κλοπή και βία.....	56
V. Διαφωνίες συζύγων	57
VI. Διαφωνίες εξαιτίας κακής αντιμετώπισης από φοροεισπράκτορες	58
VII. Αιτήσεις σχετικές με απαλλαγή από την υποχρέωση καλλιέργειας γης, εξαφάνιση προσώπων και προβλήματα με δούλο	59
Συμπεράσματα	61
Βιβλιογραφία	64
Παράρτημα	67

Copyright © 2024

Αθηνά Μέγα

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Αθηνών και του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη μελέτη των αιτήσεων που υποβλήθηκαν από γυναίκες στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου με στόχο την ανάδειξη της ιδιαιτερότητας τόσο των ίδιων των αιτήσεων ως κατηγορίας παπυρικών κειμένων, όσο και της θέσης των γυναικών στο εν λόγω χωροχρονικό πλαίσιο. Η ρωμαϊκή Αίγυπτος αποτελεί μια ιδιαίτερα ελκυστική περιοχή έρευνας χάρη στο υλικό που διασώζεται στους ελληνικούς παπύρους. Ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της Αιγύπτου κατά τη ρωμαϊκή περίοδο και η πολυπλοκότητά της σε επίπεδο διοικητικής οργάνωσης, δικαιικών συστημάτων και κοινωνικής δομής, αποτελούν γόνιμο έδαφος για έρευνα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη της θέσης των γυναικών στη ρωμαϊκή Αίγυπτο. Πράγματι, οι γυναίκες διαδραμάτιζαν ενεργό ρόλο στην καθημερινή ζωή της χώρας, γεγονός που αποδεικνύεται από ιδιωτικά και δημόσια έγγραφα που έχουν σωθεί σε πάπυρο. Παρ' όλα αυτά, οι γυναίκες έρχονταν αντιμέτωπες με αρκετούς νομικούς περιορισμούς και, εν γένει, η ύπαρξή τους ήταν άμεσα συνδεδεμένη και εξαρτημένη με τον θεσμό της οικογένειας.

Η εργασία εστιάζει σε αιτήσεις γυναικών, οι οποίες χρονολογούνται από τα τέλη του 1^{ου} αιώνα π.Χ., όταν η Αίγυπτος πέρασε στη σφαίρα επιρροής της Ρώμης, έως και τα τέλη του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. Οι αιτήσεις γυναικών συναπαρτίζουν ένα corpus 44 ελληνικών κειμένων που έχουν σωθεί σε πάπυρο. Γενικότερα, οι σωζόμενες σε πάπυρο αιτήσεις προς τις αρχές ανήκουν στην κατηγορία των εγγράφων (μη λογοτεχνικοί πάπυροι) και, συγκεκριμένα, των δημοσίων εγγράφων, δηλαδή κειμένων πρακτικού χαρακτήρα που ρύθμιζαν τις υποθέσεις των απλών πολιτών με την κρατική διοίκηση. Ειδικότερα, το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση στις αρχές είχε αδικηθεί εξαιτίας μιας καταχρηστικής πράξης ή συμπεριφοράς από κάποιον τρίτο και ζητούσε τη βοήθεια ενός διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου.

Οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν από γυναίκες στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου πρόκειται να αναλυθούν από δύο διαφορετικές οπτικές γωνίες, μια αμιγώς φιλολογική και μια κοινωνική – ιστορική. Κοινός στόχος των δύο αυτών προσεγγίσεων αποτελεί η επιθυμία να φωτισθεί περισσότερο η καθημερινή ζωή των γυναικών στην κοινωνία της ελληνορωμαϊκής Αιγύπτου, αξιοποιώντας τους παπύρους ως αυθεντικό και πρωτογενές υλικό για την ανασύνθεσή της. Αρχικά, οι αιτήσεις γυναικών θα μελετηθούν και θα αναλυθούν ως κείμενα, εστιάζοντας στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δομής και της γλώσσας τους. Έπειτα, οι αιτήσεις γυναικών θα εξεταστούν ως πηγή πληροφοριών για τη θέση και τον ρόλο που διαδραμάτιζαν οι γυναίκες στην κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου.

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια, τα οποία έχουν ως βασική πρόθεση την επαρκή παρουσίαση του υπό εξέταση θέματος. Το πρώτο κεφάλαιο διαιρείται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος του πρώτου κεφαλαίου είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση της κοινωνικής δομής, της διοικητικής οργάνωσης και του νομικού συστήματος της ρωμαϊκής Αιγύπτου. Πρωταρχικός στόχος του εν λόγω κεφαλαίου είναι η δημιουργία ενός θεωρητικού υπόβαθρου γύρω από το φαινόμενο «ρωμαϊκή Αίγυπτος». Το δεύτερο μέρος του πρώτου κεφαλαίου επιδιώκει να αποδώσει συνοπτικά την ευρύτερη αξία των ελληνικών παπυρικών

κειμένων ως αυθεντικών και πρωτογενών πηγών ανασύνθεσης του ελληνορωμαϊκού παρελθόντος.

Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο το οποίο είναι αφιερωμένο στον ορισμό των αιτήσεων προς τις αρχές ως κατηγορία δημόσιων παπυρικών εγγράφων. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται πληροφορίες σχετικές με την εξέλιξη και τις συνθήκες σύνταξης του εν λόγω εγγράφου. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δομής και της γλώσσας των αιτήσεων προς τις αρχές.

Τα δύο πρώτα κεφάλαια αποτελούν την κατάλληλη βάση, ούτως ώστε η έρευνα να προχωρήσει σε πιο βαθιά ζητήματα, όπως είναι η μελέτη των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες. Στο σημείο αυτό, κάνει την εμφάνισή του το τρίτο κεφάλαιο, το οποίο διαιρείται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος του τρίτου κεφαλαίου παρουσιάζεται το νομικό και το κοινωνικό status των γυναικών στην Αίγυπτο κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Στο δεύτερο μέρος του τρίτου κεφαλαίου παρουσιάζονται γενικές πληροφορίες σχετικά με τη συχνότητα και τα χαρακτηριστικά των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές συγκεκριμένα από γυναίκες.

Εν συνεχεία, το τέταρτο κεφάλαιο διαιρείται σε τρία μέρη και είναι αφιερωμένο στη διεξοδική φιλολογική ανάλυση του υπό μελέτη corpus, δηλαδή των 44 αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες. Το πρώτο μέρος αυτού του κεφαλαίου επισημαίνει τα κριτήρια που οδήγησαν στην επιλογή των συγκεκριμένων 44 αιτήσεων. Το δεύτερο μέρος παρουσιάζει λεπτομερώς τα στοιχεία της αυστηρής δομικής οργάνωσης και της γλώσσας (γλωσσικές φόρμουλες, επαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές εκφράσεις) των συγκεκριμένων 44 αιτήσεων, παραθέτοντας ενδεικτικά παραδείγματα και επισημαίνοντας μοτίβα και ιδιαιτερότητες. Το τρίτο μέρος εστιάζει στη γλωσσική ανάλυση του αιτήματος ως κατευθυντική γλωσσική πράξη, η οποία καθιστά τις αιτήσεις μια ξεχωριστή περίπτωση ανάμεσα στα παπυρικά έγγραφα. Το πέμπτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην παράθεση των υποθέσεων αδικίας, δηλαδή του περιεχομένου των 44 αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες και αναφέρεται στις διαφωνίες που έλαβαν χώρα. Οι 44 αφηγήσεις διαφωνιών που έρχονται στο φως οργανώνονται σε επτά κατηγορίες ανάλογα με τη φύση της διαμάχης των δύο πλευρών και της αδικίας που κατήγγειλε η αιτούσα. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο παράρτημα της εργασίας υπάρχει κατάλογος των 44 αιτήσεων γυναικών που αξιοποιήθηκαν για την έρευνα.

Στόχος της παρούσας εργασίας αποτελεί η σε βάθος εξέταση των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου από γυναίκες, εστιάζοντας στην ανάλυσή τους από φιλολογική και κοινωνικό - ιστορική σκοπιά. Η απόπειρα αυτή δεν επιδιώκει απλώς να ρίξει φως σε μια δημοφιλή κατηγορία παπυρικών εγγράφων που αποτέλεσε έναν ανεπίσημο μηχανισμό απονομής δικαιοσύνης και άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Ταυτόχρονα, η απόπειρα αυτή αποβλέπει και στην ανασύνθεση της θέσης της γυναίκας στην ανδροκρατούμενη κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου από κοινωνιολογική και νομική άποψη.

1. Ρωμαϊκή Αίγυπτος

1.1. Ρωμαϊκή Αίγυπτος: μια αναδρομή στην κοινωνική δομή, τη διοικητική οργάνωση και το νομικό σύστημά της

Η μακρά ιστορία της χώρας του Νείλου, ονομασία που αποδίδεται συχνά στην Αίγυπτο, αποτελεί χωρίς αμφιβολία ένα από τα αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά της. Η αδιάλειπτη ιστορική συνέχεια της Αιγύπτου, ξεκινώντας από τη Φαραωνική περίοδο και προχωρώντας διαδοχικά προς την πτολεμαϊκή, τη ρωμαϊκή, τη βυζαντινή και, τέλος, την πρώιμη Αραβική περίοδο, ξεπερνά τα πέντε χιλιάδες χρόνια, ακόμα κι αν εξαιρεθεί η προδυναστική της περίοδος. Η Αίγυπτος γνώρισε διάφορες μορφές διακυβέρνησης, καθώς διοικήθηκε από δυναστείες, όπως συνέβη κατά την πτολεμαϊκή περίοδο, και υπήρξε μέρος άλλων μεγαλύτερων αυτοκρατοριών, όπως συνέβη κατά τη ρωμαϊκή και πρώιμη Αραβική περίοδο. Ακόμα, η Αίγυπτος γνώρισε δύο μεγάλες θρησκευτικές μεταβολές.

Η ιστορική πορεία της Αιγύπτου είναι γεμάτη αλλαγές και συνέχειες, γεγονός που αποτέλεσε κινητήριο δύναμη της εξέλιξής της. Πολλές και χαρακτηριστικές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν, όπως ήταν αναμενόμενο, κατά το πέρασμα από τη μια μορφή διοίκησης στην άλλη. Παράλληλα, όμως, η Αίγυπτος διατήρησε μακροχρόνιες παραδόσεις και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες της παρείχαν μια αίσθηση σταθερότητας και σύνδεσης με το πλούσιο ιστορικό παρελθόν της. Η συνύπαρξη αυτών των αλλαγών και των συνεχειών συνέβαλε αφενός στην ομαλή αντιμετώπιση και αποδοχή των αλλαγών, αφετέρου στην ανάπτυξη της κοινωνίας και του πολιτισμού της Αιγύπτου.

Ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της Αιγύπτου συνεπαγόταν την ανοικτότητά της, στοιχείο το οποίο συνέβαλε καταλυτικά στο να προσαρμόζεται εύκολα στις αλλαγές και να αποδέχεται την ποικιλομορφία (Bagnall, 2021, σσ. xxiii-xxv). Είναι γεγονός ότι η Αίγυπτος δεν υπήρξε ομοιογενής και αυτό οφείλεται στο ότι ήταν μια χώρα όπου συνυπήρχαν και αλληλεπιδρούσαν άνθρωποι με διαφορετική καταγωγή, κοινωνικό υπόβαθρο, κουλτούρα και θρήσκευμα από πολύ νωρίς. Παράλληλα, η γεωπολιτική θέση της Αιγύπτου, ως σταυροδρόμι του Μεσογειακού κόσμου, και η εύφορη γη της με τις τεράστιες καλλιεργήσιμες εκτάσεις λόγω του ποταμού Νείλου αποτέλεσαν δύο κεντρικούς παράγοντες, οι οποίοι καθόρισαν τη σπουδαιότητά της και την κατέστησαν ελκυστική σε εξωτερικές δυνάμεις, ώστε να επιδιώξουν την κατάκτησή της.

Η Αίγυπτος πέρασε στη σφαίρα επιρροής των Ρωμαίων ως επαρχία του ρωμαϊκού κράτους το 30 π.Χ., αμέσως μετά την πτώση της Αλεξάνδρειας στις δυνάμεις του Οκταβιανού – και μετέπειτα Αυγούστου – και την αυτοκτονία, αρχικά, του Μάρκου Αντωνίου και, ύστερα, της Κλεοπάτρας Ζ'. Βέβαια, η τύχη της Αιγύπτου ήταν ήδη προδιαγεγραμμένη, όταν ένα χρόνο νωρίτερα, το 31 π.Χ., ο Μάρκος Αντώνιος και η Κλεοπάτρα Ζ' ηττήθηκαν από τον Οκταβιανό στη ναυμαχία του Ακτίου. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι Αίγυπτος και Ρώμη είχαν αναπτύξει επαφές ήδη από την πτολεμαϊκή περίοδο, στο πλαίσιο

ανταλλαγής διαβεβαιώσεων φιλίας. Πράγματι, η σχέση που δημιουργήθηκε ανάμεσα στην Αίγυπτο και τη Ρώμη, όχι μόνο απάλλαξε την πρώτη από τον κίνδυνο της εισβολής της δεύτερης, αλλά και συνέβαλε στην προστασία της πρώτης σε περιπτώσεις ανάγκης (Lewis, 1983, σσ. 9-10). Επιπλέον, η Αίγυπτος, όταν κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους, ήταν ήδη ανεπτυγμένη πολιτικά, οικονομικά και πολιτισμικά. Οι Ρωμαίοι, κατ' επέκταση, αναγνωρίζοντας τον πλούτο της Αιγυπτιακής γης, την ιδιαίτερη γεωπολιτική της θέση και τον προηγμένο πολιτισμό της δεν επιδίωξαν την εξάλειψη του ιδιαίτερου χαρακτήρα της, των τοπικών ηθών και εθίμων, ούτε προέβησαν στη σκληρή οικονομική εκμετάλλευση των κατοίκων της. Η τακτική αυτή των Ρωμαίων ήταν σοφή και αποτελεσματική, αφού πέτυχε την εδραίωση και τη διατήρηση της εξουσίας τους στην Αίγυπτο.

Σε γενικές γραμμές, η Αίγυπτος κατά τη ρωμαϊκή περίοδο δεν αντιμετώπισε μεγάλες προκλήσεις αναφορικά με εσωτερικές συγκρούσεις ή επιδρομές εξωτερικών εχθρών, αντιθέτως μπόρεσε να απολαύσει την *pax romana*. Επίσης, αποτέλεσε με διαφορά την πλουσιότερη ανατολική ρωμαϊκή επαρχία και διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στις υποθέσεις του Μεσογειακού κόσμου.

Η άφιξη και η εγκαθίδρυση της ρωμαϊκής εξουσίας στην Αίγυπτο συνδέθηκε, όπως προαναφέρθηκε, με ορισμένες αλλαγές στην κοινωνική της δομή, στη διοικητική της οργάνωση και στο δικαίωμα της σύστημα. Αρχικά, οι αλλαγές στην κοινωνική δομή της Αιγύπτου ήταν αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο εγκαταστάθηκε ο πληθυσμός στο εσωτερικό της χώρας. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι κατά τη ρωμαϊκή περίοδο στην ομάδα των «Ελληνικών» πόλεων της Αιγύπτου, όπως ήταν η Αλεξάνδρεια, η Πτολεμαΐδα και η Ναύκρατις, προστέθηκε άλλη μια πόλη, η Αντινοόπολη¹. Αν εξαιρεθεί αυτή η προσθήκη, η Αίγυπτος συνέχισε να διαιρείται σε νομούς, οι οποίοι είχαν τις ρίζες τους στη φαραωνική περίοδο και αποτελούσαν τον βασικό τρόπο διαίρεσης της χώρας κατά την πτολεμαϊκή περίοδο. Οι νομοί είχαν πρωτεύουσες τις μητροπόλεις. Ακόμα, η χώρα της Αιγύπτου αποτελούνταν από πολλά χωριά (*κῶμαι*) (Παπαθωμάς, 2016, σ. 439).

Οι Ρωμαίοι, λοιπόν, αξιοποιώντας τον τρόπο με τον οποίο είχε εγκατασταθεί ο πληθυσμός εντός της Αιγύπτου, καθιέρωσαν ένα καθεστώς ιεραρχικής οργάνωσής της. Κατά συνέπεια, στην κορυφή της ιεραρχίας τοποθετούνταν οι τέσσερις «Ελληνικές» πόλεις, στην ενδιάμεση βαθμίδα οι μητροπόλεις των νομών της χώρας και στην τελευταία βαθμίδα τα χωριά. Η ιεραρχική αυτή οργάνωση της Αιγύπτου ήταν άμεσα συνυφασμένη με την εισαγωγή και την καθιέρωση ενός συστήματος οργάνωσης των κατοίκων της σε κοινωνικές τάξεις, καθεστώς εντελώς νέο για αυτήν (Alston, 2002, σ. 1-2).

¹ Η Αλεξάνδρεια, η Ναύκρατις και η Πτολεμαΐς Ερμείου στη Θηβαΐδα ήταν τρεις πόλεις σε αιγυπτιακό έδαφος που είχαν το καθεστώς και τους θεσμούς ελληνική πόλης κατά την πτολεμαϊκή περίοδο. Το 130 μ.Χ. προστέθηκε σε αυτές μια ακόμη, η Αντινοόπολη. Οι τέσσερις αυτές «Ελληνικές» πόλεις ήταν από νομική απόψη αυτόνομες.

Το εν λόγω σύστημα οργάνωσης οδήγησε στη διάκριση των κατοίκων της Αιγύπτου σε δύο βασικές κοινωνικές ομάδες. Συγκεκριμένα, οι Ρωμαίοι πολίτες και οι κάτοικοι των τεσσάρων «Ελληνικών» πόλεων αποτελούσαν τη μια κοινωνική ομάδα, την ανώτερη κοινωνική τάξη. Όλοι οι υπόλοιποι κάτοικοι της Αιγύπτου αποτελούσαν την άλλη κοινωνική ομάδα, μια ενιαία πληθυσμιακή ομάδα με την ονομασία «Αιγύπτιοι». Εν συνεχεία, οι Αιγύπτιοι διακρίνονταν σε αυτούς που κατοικούσαν στις μητροπόλεις και σε αυτούς που κατοικούσαν στα χωριά της Αιγύπτου. Οι κάτοικοι των μητροπόλεων υποδιαιρούνταν σε αυτούς που ήταν μέλη του γυμνασίου² και στους υπόλοιπους. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο διαχωρισμός των κατοίκων της Αιγύπτου συνδεόταν στενά και με το νεοεισαχθέν φορολογικό καθεστώς που είχε επιβληθεί – και, μάλιστα, με ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα – σε αυτούς από τους Ρωμαίους, καθώς η προέλευση και ο τόπος εγκατάστασης των κατοίκων ρύθμιζε τους φόρους που όφειλαν να καταβάλουν. Αναλυτικότερα, οι Ρωμαίοι πολίτες και οι κάτοικοι των τεσσάρων «Ελληνικών» πόλεων απαλλάσσονταν από τις εισφορές, οι κάτοικοι των μητροπόλεων πλήρωναν μειωμένες εισφορές και οι κάτοικοι των χωριών πλήρωναν ολόκληρες τις εισφορές (Alston, 2002, σ. 2). Αναμφίβολα, η επιβολή του νέου και περίπλοκου αυτού φορολογικού συστήματος στην Αίγυπτο από τη νέα διοίκηση ήταν αιτία πολλών προστριβών και νομικών συγκρούσεων.

Η διοικητική οργάνωση της Αιγύπτου ήταν, επίσης, ένας συνδυασμός διατήρησης παλαιών και εμφάνισης νέων διοικητικών οργάνων και συστημάτων. Αρχικά, η ρωμαϊκή κατάκτηση της Αιγύπτου έβαλε τέλος στο καθεστώς της μοναρχίας που ίσχυε κατά την πτολεμαϊκή περίοδο. Ο Ρωμαίος αυτοκράτορας και η Σύγκλητος βρίσκονταν πλέον στην κορυφή της εξουσίας, με τον πρώτο να ασκεί απόλυτη εξουσία στην επαρχία και τη δεύτερη να επηρεάζει, ενίοτε, με τις αποφάσεις της τις υποθέσεις της επαρχίας. Σημαντική αλλαγή αποτέλεσε ο ορισμός ενός Ρωμαίου διοικητή, ενός *έπαρχου*, ο οποίος ήταν το δεύτερο πιο ισχυρό πρόσωπο στην Αίγυπτο μετά τον αυτοκράτορα. Ο *έπαρχος* δεν αποτελούσε μέλος της Συγκλήτου, ωστόσο ήταν Ρωμαίος πολίτης της τάξης των ιππέων. Πολύ σημαντικός για τη διοίκηση της Αιγύπτου ήταν και ο *δικαστής* (*iuridicus*), ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την απονομή της δικαιοσύνης.

Αναφορικά με τη διοίκηση σε περιφερειακό επίπεδο, επικεφαλής των νομών συνέχιζαν να είναι οι *έπιστράτηγοι*, οι οποίοι προέρχονταν από την τάξη των ιππέων και των οποίων τα καθήκοντα σχετιζόνταν με τη διοίκηση και την απονομή δικαιοσύνης. Παράλληλα, συνέχισαν να υπάρχουν *στρατηγοί*, οι οποίοι, ενώ αρχικά διαχειρίζονταν απλώς τις δημόσιες υποθέσεις, στην πορεία αναδείχθηκαν ως οι πιο σημαντικοί αξιωματούχοι της διοίκησης. Εξίσου σημαντικοί ήταν οι αξιωματούχοι της διοίκησης, οι *βασιλικοί γραμματείς*.

² Τα μέλη του γυμνασίου συγκροτούσαν μια κλειστή αριστοκρατική ομάδα μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των μητροπόλεων. Το δικαίωμα ένταξης σε αυτή την ομάδα ήταν κληρονομικό και οι άνδρες που απολάμβαναν την ιδιότητα του μέλους αυτής της ομάδας συμμετείχαν σε πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες ελληνοιστικού χαρακτήρα.

Αναφορικά με τη διοίκηση σε τοπικό επίπεδο, οι *κωμογραμματείς* και οι *πρεσβύτεροι* ήταν αρμόδιοι για τις υποθέσεις των χωριών της Αιγύπτου.

Είναι ενδιαφέρον ότι οι μητροπόλεις των νομών άρχισαν σταδιακά να αποκτούν διοικητικούς θεσμούς κατά το πρότυπο των τεσσάρων αυτόνομων «Ελληνικών» πόλεων. Με αφορμή αυτό το γεγονός, προέκυψαν νέοι αξιωματούχοι στον χώρο της διοίκησης, όπως *γυμνασιάρχαι*, *έξηγηταί*, *κοσμήται* και *άγορονόμοι*. Ακόμα, το 200/201 μ.Χ. οι μητροπόλεις των νομών και η Αλεξάνδρεια απέκτησαν διοικητικά συμβούλια (βουλαί).³

Εξίσου σημαντική πτυχή της ρωμαϊκής Αιγύπτου αποτέλεσε και το νομικό της σύστημα, καθώς, όπως συνέβη και με τη διοικητική της οργάνωση, παρουσίασε αρκετές συνέχειες αλλά και καινοτομίες. Σε γενικές γραμμές, αν και η κατάκτηση της ελληνιστικής Ανατολής από τους Ρωμαίους είχε ως αφετηρία τα μέσα του 2^{ου} αιώνα π.Χ. και ολοκληρώθηκε το 31 π.Χ., ο ουσιαστικός εκρωμαϊσμός του ιδιωτικού δικαίου της Αιγύπτου δεν πραγματοποιήθηκε πριν από τα τέλη του 2^{ου} ή τις αρχές του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. Τουναντίον, η παρουσία και η επιρροή της Ρωμαϊκής εξουσίας στους τομείς του δημοσίου δικαίου και της απονομής της δικαιοσύνης στην Αίγυπτο είχαν γίνει αισθητές πολύ νωρίτερα. Πάντως, αναμφίβολα, το ρωμαϊκό δίκαιο εισήχθη στην Αίγυπτο και δημιούργησε μια νέα συνθήκη στην Ρωμαϊκή επαρχία, αυτή της συνύπαρξης ενός δικαίου του κατακτητή και ενός προϋπάρχοντος τοπικού αιγυπτιακού δικαίου (Τρωιάνος & Βελισσαροπούλου – Καράκωστα, 2010, σσ. 75-76).

Οι κάτοικοι της πτολεμαϊκής Αιγύπτου διακρίνονταν σε τρεις ομάδες βάσει της καταγωγής τους, τους Έλληνες (σε αυτή την κατηγορία εντάσσονταν και οι Μακεδόνες), τους μη Έλληνες (σε αυτή την κατηγορία εντάσσονταν, ενδεικτικά, οι Αιγύπτιοι, οι Σύριοι, οι Εβραίοι κ.ά.) και τους δούλους. Η διάκριση ανάμεσα στους Έλληνες και τους μη Έλληνες εξυπηρετούσε ως επί το πλείστον το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Πράγματι, στην πτολεμαϊκή Αίγυπτο υπήρχαν δύο διαφορετικά δικαστήρια, ένα ελληνικό δικαστήριο το οποίο αναλάμβανε την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούσαν Έλληνες (*δικαστήριο*) και ένα τοπικό αιγυπτιακό δικαστήριο το οποίο αναλάμβανε την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούσαν Αιγύπτιους (οι *λαοκρίται* αναλάμβαναν την απονομή της δικαιοσύνης). Το *δικαστήριο* έπαψε να λειτουργεί στα τέλη του 3^{ου} αιώνα π.Χ. και τον ρόλο της απονομής της δικαιοσύνης για τις υποθέσεις των Ελλήνων ανέλαβαν οι *χρηματισταί* (Maehler, 2005, σσ. 125-126). Αξίζει να σημειωθεί ότι η γλώσσα στην οποία είχε συνταχθεί το επίσημο έγγραφο της εκάστοτε υπόθεσης όριζε το αν αυτή υπαγόταν στο ελληνικό ή το τοπικό αιγυπτιακό δικαστήριο.

Οι Αιγύπτιοι ακολουθούσαν το δικό τους τοπικό αιγυπτιακό δίκαιο, γνωστό ως *ὁ τῆς χώρας νόμος*. Οι Έλληνες οργανώνονταν σε πολιτεύματα και διέθεταν δικά τους αυτόνομα νομοθετήματα, τους *πολιτικούς νόμους*. Οι τρεις – και, μετέπειτα, τέσσερις – ανεξάρτητες «Ελληνικές» πόλεις θέσπισαν το δικό τους

³ Αναλυτικά για τη διοικητική οργάνωση της ρωμαϊκής Αιγύπτου βλ. Bowman, A. K. & Rathbone, D. (1992). *Cities and Administration in Roman Egypt*. Στο *The Journal of Roman Studies* 82 σσ. 107-127.

δίκαιο, γνωστό ως *ὁ τῶν Αἰγυπτίων νόμος* (Taubenschlag, 1955, σσ. 2-14). Αν και σε μεγάλο βαθμό διαφυλάχθηκε η διακριτότητά τους, υπήρξε έντονη αλληλεπίδραση ανάμεσα στο ελληνικό και το τοπικό αιγυπτιακό δίκαιο, με αποτέλεσμα να προκύψει από κάποιο σημείο και έπειτα ένα *ius gentium*, δηλαδή ένα δικαιοσύστημα το οποίο εφαρμοζόταν και από τις δύο πλευρές.

Οι παραπάνω πληροφορίες είναι απαραίτητες, ούτως ώστε να γίνει κατανοητό ότι ο νομικό σύστημα της Αιγύπτου μετά την ρωμαϊκή της κατάκτηση υπέστη αλλαγές, οι οποίες ήταν άμεσα συνδεδεμένες με τις αλλαγές που συντελέστηκαν στον τομέα της διοίκησης. Πρώτη – και, αντικειμενικά, αναπόφευκτη – αλλαγή ήταν η εισαγωγή του ρωμαϊκού δικαίου δίπλα στα προϋπάρχοντα δίκαια, το ελληνικό και το τοπικό αιγυπτιακό δίκαιο. Τα τρία παραπάνω δικαιοσύστημα της Αιγύπτου, το ελληνικό, το αιγυπτιακό και το ρωμαϊκό, συνυπήρχαν και το καθεστώς των δύο δικαστηρίων που ίσχυε κατά την πτολεμαϊκή περίοδο καταργήθηκε, με αποτέλεσμα υποθέσεις που υπάγονταν σε καθένα από αυτά τα συστήματα, εκδικάζονταν πλέον στο ίδιο δικαστήριο από έναν κοινό δικαστή. Ακόμα, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, οι Ρωμαίοι αντιμετώπιζαν τους Έλληνες και τους Αιγυπτίους ως μια ενιαία πληθυσμιακή ομάδα, στην οποία απέδιδαν τον όρο «Αιγύπτιοι».

Το ρωμαϊκό δίκαιο, βέβαια, αν και αποτέλεσε το δίκαιο των κατακτητών, σκόπιμα δεν κυριάρχησε και δεν επιβλήθηκε με αναγκαστικό τρόπο. Αντιθέτως, το νομικό σύστημα της ρωμαϊκής Αιγύπτου διατήρησε νόμους του αιγυπτιακού και του ελληνικού δικαίου, καθώς και του δικαίου των «Ελληνικών» πόλεων. Ο αυτοκράτορας θέσπιζε νόμους και ήταν αποδέκτης αιτήσεων από τους υπηκόους του, ωστόσο, σπάνια επισκεπτόταν την Αίγυπτο και, συνεπώς, η ενασχόλησή του με το δικαιοσύστημα της Αιγύπτου ήταν περιορισμένη.

Αντιθέτως, ο *έπαρχος* και ο *δικαστής* (*iuridicus*), όπως προαναφέρθηκε, κατείχαν τον σημαντικότερο ρόλο στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Πιο συγκεκριμένα, ένα από τα καθήκοντα του έπαρχου, το οποίο καθιερώθηκε για πρώτη φορά κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, ήταν η ετήσια επίσκεψή του στην περιφέρεια και τα χωριά της Αιγύπτου, κατά την οποία επίλυε τις διαφορές, ρύθμιζε τις δικαστικές υποθέσεις των πολιτών και επέβλεπε την οικονομική κατάσταση των περιοχών αυτών. Το ρωμαϊκό δίκαιο επηρέασε τους νόμους και το σύστημα απονομής δικαιοσύνης της Αιγύπτου μετά το 212 μ.Χ., όταν απονεμήθηκε σε όλους τους κατοίκους της αυτοκρατορίας η ρωμαϊκή υπηκοότητα (*Constitutio Antoniniana*). Το νομικό σύστημα της ρωμαϊκής Αιγύπτου αποτέλεσε τη βάση για να θεσπιστεί μια ρωμαϊκή νομοθεσία με επαρχιακό χαρακτήρα.

Όλα τα παραπάνω αποδεικνύουν τον περίπλοκο χαρακτήρα της ρωμαϊκής Αιγύπτου, ρίχνοντας εν συντομία φως σε τρεις θεμελιώδεις πτυχές της. Αυτές καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό την οργάνωση της Αιγύπτου ως Ρωμαϊκής επαρχίας και τη ζωή των πολιτών εντός της. Οι σχετικές με τη διοίκηση και το δικαιοσύστημα της ρωμαϊκής Αιγύπτου πληροφορίες αποτελούν το αναγκαίο θεωρητικό υπόβαθρο γύρω από το ιδιαίτερο θεσμικό πλαίσιο της. Μέσα σε αυτό,

απλοί άνθρωποι απευθύνονταν στις αρχές προκειμένου να επιλύσουν τις διαφωνίες τους και τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν.

Όλα όσα παρουσιάστηκαν στο συγκεκριμένο κεφάλαιο έχουν ως στόχο τη διευκόλυνση του αναγνώστη ως προς την κατανόηση αυτών που θα εξετασθούν στα επόμενα κεφάλαια. Το ενδιαφέρον, λοιπόν, εστιάζεται στις αιτήσεις προς τις αρχές, δηλαδή σε κείμενα τα οποία σώθηκαν σε παπύρους και λειτούργησαν ως μέσα επίλυσης διαφορών ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενες πλευρές, ακολουθώντας νόμιμες διαδικασίες. Συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται σε αιτήσεις που υπέβαλαν γυναίκες προς τις αρχές κατά το χρονικό διάστημα από το 30 π.Χ. έως και το 284 μ.Χ. στην Αίγυπτο. Οι αιτήσεις προς τις αρχές αποκαλύπτουν την λειτουργία του νομικού συστήματος της ρωμαϊκής Αιγύπτου στο επίπεδο της καθημερινής, πραγματικής ζωής των ανθρώπων και, κυρίως, μαρτυρούν τη γενικότερη αίσθηση του τι είναι δίκαιο και τι άδικο. Ακόμα, δίνουν την αίσθηση ότι λειτουργούσαν ως όργανα άσκησης κοινωνικού ελέγχου μέσα σε ένα περίπλοκο θεσμικό πλαίσιο.

1.2. Παπυρικά κείμενα ως πρωτογενείς πηγές πληροφοριών της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας

Λίγο πριν αναλυθούν οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο τόσο σε φιλολογικό, όσο και σε ιστορικό – κοινωνικό επίπεδο, είναι αναγκαίο να δοθεί προσοχή σε μια λεπτομέρεια, η οποία αποτελεί την απαραίτητη συνθήκη για την πραγμάτωση του εν λόγω εγχειρήματος. Η λεπτομέρεια αυτή δεν είναι άλλη από το ότι αποκλειστική πηγή υλικού και, κατ' επέκταση, πληροφοριών της μελέτης αποτελεί ένα σύνολο ελληνικών κειμένων που έχουν σωθεί σε πάπυρο.

Είναι γεγονός ότι, κατά την ελληνορωμαϊκή εποχή, ο πάπυρος αποτελούσε τον πιο διαδεδομένο φορέα γραφής, ο οποίος εξυπηρετούσε πλήθος επικοινωνιακών, διοικητικών και πνευματικών αναγκών (Παπαθωμάς, 2016, σσ. 44-46). Πράγματι, εκατοντάδες χιλιάδες ελληνικά κείμενα γραμμένα σε πάπυρο διασώθηκαν στα άνυδρα εδάφη της Αιγύπτου, λόγω των ιδανικών συνθηκών ξηρασίας που επικρατούν. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο πάπυρος αποτελεί φυτικό υλικό, το οποίο είναι εξαιρετικά ευαίσθητο στην υγρασία, εύλογα γίνεται αντιληπτός ο λόγος για τον οποίο ένας μεγάλος όγκος παπυρικών κειμένων που παράχθηκε και διακινήθηκε στην Αίγυπτο κατά την αρχαιότητα, κατόρθωσε να διατηρηθεί και να φτάσει έως το σήμερα (Παπαθωμάς, 2016, σσ. 47-49).

Τα κείμενα που έχουν σωθεί σε πάπυρο, λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά, συνέβαλαν και συνεχίζουν να συμβάλλουν με πρωτοφανή τρόπο στον εμπλουτισμό των γνώσεων μας γύρω από την αρχαιότητα (Lewis, 1983, σσ. 1-8). Τα παπυρικά κείμενα που ανευρέθηκαν στην Αίγυπτο αποτελούν πλούσιες πρωτογενείς πηγές, με τις οποίες είναι εφικτή η ανασύνθεση του ιστορικού παρελθόντος της αρχαιότητας. Τα κείμενα αυτά φωτίζουν σημαντικούς τομείς της πολιτικής, οικονομικής, διοικητικής, νομικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας της Αιγύπτου, παραδίδοντας αυθεντικές μαρτυρίες για αυτούς και όχι φιλτραρισμένες απόψεις και εκτιμήσεις των αρχαίων συγγραφέων γύρω από αυτούς. Παράλληλα, τα παπυρικά κείμενα παρέχουν πληροφορίες για την καθημερινή ζωή των απλών ανθρώπων, μιας σιωπηλής – χωρίς αυτά – πλειοψηφίας ανδρών, γυναικών και παιδιών από τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η επιβίωση των παπυρικών κειμένων και, κατ' επέκταση, η διάσωση του περιεχομένου τους αποτελούν τους δύο βασικούς λόγους για τους οποίους είναι εφικτή η σε βάθος μελέτη ποικίλων πτυχών του Μεσογειακού κόσμου και, εν προκειμένω, της Αιγύπτου κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Παρότι μόνο ένα μέρος του συνόλου αυτού έχει δημοσιευθεί μέχρι στιγμής, είναι αρκετό, για να επιτρέψει στους μελετητές την ανασύνθεση του ιστορικού παρελθόντος της Αιγύπτου, από τη λειτουργία της διοίκησης και του νομικού συστήματος μέχρι την ιδιωτική ζωή των απλών ανθρώπων. Όπως είναι φυσικό, ένα τέτοιο πλαίσιο δεν προσφέρει μόνο τον ενθουσιασμό και τη συγκίνηση της έρευνας έχοντας ως πυρήνα πρωτογενείς πηγές, αλλά και τη διαρκή αγωνία της ουσιαστικής και ορθής αξιοποίησης του υλικού με στόχο τα ασφαλή και αξιόπιστα συμπεράσματα.

Αφετηρία, λοιπόν, της παρούσας μελέτης αποτελεί ένα σύνολο κειμένων από τη ρωμαϊκή Αίγυπτο που έχει σωθεί σε πάπυρο. Είναι εντυπωσιακό ότι τα κείμενα αυτά αποτελούν ψηφίδες ενός τεράστιου μωσαϊκού, αυτού της καθημερινής ζωής στην ελληνορωμαϊκή Αίγυπτο.

Ειδικότερα, στην παρούσα μελέτη οι αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές από το 30 π.Χ. έως και το 284 μ.Χ. στην Αίγυπτο εξετάζονται ως κείμενα, τα οποία αφενός προσφέρουν σπουδαίες πληροφορίες για τη γλώσσα και τη ρητορική τους δομή, αφετέρου δίνουν τη δυνατότητα ανασύνθεσης του ρόλου τους ως μηχανισμούς απόδοσης δικαιοσύνης και άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Παράλληλα, δεδομένου ότι η παρούσα εργασία ασχολείται αποκλειστικά με αιτήσεις που υποβλήθηκαν από γυναίκες, δίνεται η ευκαιρία να προσδιορισθεί η θέση και ο ρόλος τους στην κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου.

2. Αιτήσεις προς τις αρχές

Η συνοπτική παρουσίαση της κοινωνικής δομής, της διοικητικής οργάνωσης και του δικαιικού συστήματος της ρωμαϊκής Αιγύπτου, καθώς και η ανάδειξη της αξιοποίησης των παπύρων ως πρωτογενών πηγών ανασύνθεσης του ελληνορωμαϊκού παρελθόντος αποτελούν τα θεμέλια για την προσέγγιση και τη μελέτη των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες, δηλαδή του κεντρικού σκοπού της παρούσας εργασίας. Στο σημείο αυτό, λοιπόν, είναι απαραίτητο να προσδιορισθεί το είδος του υπό μελέτη παπυρικού εγγράφου, απαντώντας στο ερώτημα: τι είναι αίτηση προς τις αρχές;

Οι σωζόμενες σε πάπυρο αιτήσεις προς τις αρχές εντάσσονται στην κατηγορία των εγγράφων και, συγκεκριμένα, των δημοσίων εγγράφων, δηλαδή αυτών που ρύθμιζαν τις υποθέσεις των απλών πολιτών με την κρατική διοίκηση. Κατ' επέκταση, οι αιτήσεις ως παπυρικά έγγραφα αποτελούσαν κείμενα πρακτικού χαρακτήρα, τα οποία σήμερα αποτυπώνουν την καθημερινότητα των ανθρώπων κατά την αρχαιότητα και συμβάλλουν στην ανασύνθεση της ως αυθεντικές πηγές (Παπαθωμάς, 2016, σσ. 91-92). Γενικότερα, οι αιτήσεις προς τις αρχές θεωρούνται ως μια από τις πιο δημοφιλείς κατηγορίες παπυρικών εγγράφων, δεδομένου ότι σώζονται πάνω από 5.000 από όλη την περίοδο της παπυρολογικής χιλιετίας. Το πρόσωπο που υπέβαλε την αίτηση στις αρχές είχε αδικηθεί εξαιτίας μιας καταχρηστικής πράξης ή συμπεριφοράς από κάποιον τρίτο και ζητούσε τη βοήθεια ενός διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου. Δεν ήταν λίγες οι φορές κατά τις οποίες η σύνταξη μιας αίτησης γινόταν αφορμή, για να ξεκινήσει μια δικαστική διαμάχη ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα άτομα (Palme, 2009, σ. 377).

Πιο συγκεκριμένα, αίτηση προς τις αρχές αποτελούσε η γραπτή έκκληση για βοήθεια ή προστασία ενός προσώπου, την οποία απηύθυνε σε κάποιον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο. Σκοπός του εν λόγω κειμένου ήταν ο τελευταίος να αποκαταστήσει, να διορθώσει την αδικία ή, γενικότερα, το πρόβλημα που αντιμετώπιζε ο συντάκτης της, ακολουθώντας νόμιμες διαδικασίες. Οι αιτήσεις προς τις αρχές ήταν ως επί το πλείστον σύντομα κείμενα τα οποία περιείχαν τις απολύτως απαραίτητες πληροφορίες γύρω από την αδικία που υπέστη ο συντάκτης και την επιθυμητή αντίδραση του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου (White, 1972, σ. 2). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι αιτήσεις προς τις αρχές ήταν επακόλουθο διαφωνιών σχετικών με χρέη, κλοπές, σωματική ή/ και λεκτική κακοποίηση, διαζύγια, περιουσιακά στοιχεία, κληρονομικές υποθέσεις, ακόμα και καταστάσεις κατά τις οποίες ο αιτών/ η αιτούσα ταπεινώθηκε από τον παραβάτη που κατήγγειλε. Όπως είναι αναμενόμενο, πρόκειται για έγγραφα στα οποία υπήρχε κίνητρο να ειπωθούν ψέματα, συνειδητά ή ασυνείδητα, λόγω συναισθηματικής φόρτισης ή ιδιοτέλειας.

Κατά την πτολεμαϊκή περίοδο, παρατηρούνται τρεις τύποι αιτήσεων, οι οποίες διακρίνονται με βάση τον αποδέκτη και ορισμένα χαρακτηριστικά της γλώσσας τους. Πρώτον, υπήρχαν οι αιτήσεις που υποβάλλονταν στον βασιλιά και

ονομάζονταν *έντεύξεις*. Το πιο πιθανό είναι οι *έντεύξεις* να μην παραδίδονταν αυτοπροσώπως στον βασιλιά, αλλά να περνούσαν πρώτα από διάφορους άλλους διοικητικούς υπαλλήλους του και, έπειτα, να έφταναν σε αυτόν. Δεύτερον, υπήρχαν τα *υπομνήματα*, δηλαδή αιτήσεις που υποβάλλονταν απευθείας στον στρατηγό και τον επιστράτηγο. Τρίτον, υπήρχαν τα *προσαγγέλματα*, δηλαδή αιτήσεις που υποβάλλονταν στους δημόσιους υπαλλήλους ή στους στρατιωτικούς αξιωματούχους και, πρακτικά, αποτελούσαν έναν τρόπο απόδοσης δικαιοσύνης μέσα από γραφειοκρατικές διαδικασίες, χωρίς δικαστικές αποφάσεις.

Κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, αιτήσεις υποβάλλονταν προς όλα τα επίπεδα της διοίκησης της Αιγύπτου. Συνεπώς, ένα πρόσωπο που είχε αδικηθεί μπορούσε να απευθυνθεί στους *εξηγητές* στον *στρατηγό*, στον *βασιλικό γραμματέα*, στους *επιστράτηγους*, στους *δικαστές*, ακόμα και στον ίδιο τον *έπαρχο*, τον οποίο μπορούσε να προσεγγίσει αυτοπροσώπως κατά τη διάρκεια της ετήσιας επίσκεψης του στις περιφέρειες της Αιγύπτου (*conventus*). Επιπλέον, αιτήσεις υποβάλλονταν και σε ορισμένους ιδιαίτερους αξιωματούχους, όπως ήταν οι *κεντούριοι*, οι *δεκούριοι* και οι *beneficarii*. Την εποχή του αυτοκράτορα Διοκλητιανού, αιτήσεις υποβάλλονταν και στους διοικητές των μικρότερων επαρχιών που είχε χωριστεί το κράτος της Αιγύπτου (*duces*) (Palme, 2009, σσ. 377-378).

Σε όλες τις περιόδους, χαρακτηριστικό στοιχείο των αιτήσεων αποτελούσε η στερεοτυπική μορφή της δομής τους, η οποία εμπλουτιζόταν με αρκετές γλωσσικές φόρμουλες. Αίτηση προς τις αρχές μπορούσε να υποβάλει κάθε ενήλικας πολίτης, ανεξαρτήτως φύλου, καταγωγής ή κοινωνικής θέσης. Είναι ενδιαφέρον ότι μια αίτηση μπορούσε να υποβληθεί στις αρχές είτε από ένα πρόσωπο (άνδρα ή γυναίκα) μεμονωμένα, είτε από μια ομάδα προσώπων, οι οποίοι ομαδικά διεκδικούσαν την αποκατάσταση της δικαιοσύνης.

Σημαντική πτυχή των αιτήσεων προς τις αρχές αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο συντάσσονταν. Ορισμένα χαρακτηριστικά τους συνηγορούν στο ότι υπήρχαν επαγγελματικά γραφεία σύνταξης αιτήσεων από επαγγελματίες γραφείς. Κατ' αρχάς, δεν είναι λίγες οι φορές που στο κείμενο της αίτησης παρατηρούνται διαφορετικοί γραφικοί χαρακτήρες, ένας εκ των οποίων μαρτυρά το χέρι ενός επαγγελματία γραφέα. Παράλληλα, ένα μεγάλο ποσοστό αιτήσεων φέρει την υπογραφή του προσώπου που επιθυμεί να την υποβάλει στις αρχές. Το στοιχείο αυτό εντοπίζεται συχνά στις αιτήσεις μαζί με μια έκφραση που δηλώνει ότι ο αιτών/ η αιτούσα δεν γνώριζε γραφή ή/ και ανάγνωση. Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό με τη στερεοτυπική δομή και τις χαρακτηριστικές γλωσσικές εκφράσεις μπορούν να οδηγήσουν στο εύλογο συμπέρασμα ότι, ανεξάρτητα του αν μπορούσε ή όχι ο αιτών/ η αιτούσα να συντάξει μια αίτηση, η εν λόγω διαδικασία πραγματοποιούνταν σε κάποιο επαγγελματικό γραφείο (Kelly, 2011, σσ. 42-44).

Συνεπώς, προκύπτουν δύο σενάρια γύρω από τη σύνταξη μιας αίτησης. Σύμφωνα με το πρώτο σενάριο, ο αιτών/ η αιτούσα δεν γνώριζε γραφή ή/ και

ανάγνωση, με αποτέλεσμα να απευθυνόταν σε κάποιον επαγγελματία γραφέα, δίνοντάς του όλες τις απαραίτητες πληροφορίες σχετικά με την αδικία που υπέστη. Με τη σειρά του εκείνος αναλάμβανε να συντάξει την αίτηση με βάση τα πολύ συγκεκριμένα κριτήρια που όφειλε αυτή να πληροί. Σύμφωνα με το δεύτερο σενάριο, ο αιτών/ η αιτούσα, αν και γνώριζε γραφή ή/ και ανάγνωση, είχε τη δυνατότητα να συντάξει πρόχειρα το κείμενο της αίτησης και, έπειτα, να το παραδώσει στον επαγγελματία γραφέα για τις απαραίτητες διορθώσεις. Το τελικό και διορθωμένο κείμενο της αίτησης υποβαλλόταν στις αρχές (Kelly, 2011, σσ. 44-45).

Αδιαμφισβήτητα, οι αιτήσεις προς τις αρχές προβάλλουν την κουλτούρα του νομικού συστήματος της Αιγύπτου ανά την περίοδο χρονολόγησής τους. Αντανακλούν τη λειτουργία του νομικού συστήματος και της διοίκησης της Αιγύπτου και τον τρόπο με τον οποίο αληθινά πρόσωπα επέλυαν τις διαφορές τους. Βέβαια, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι συντάσσονταν σε γραφεία επαγγελματιών γραφέων και ότι το περιεχόμενό τους ακολουθούσε αυστηρά μια συγκεκριμένη δομή και διαρθρωνόταν με στερεοτυπικές εκφράσεις, γλωσσικές φόρμουλες και μοτίβα. Συνεπώς, οι συνθήκες αυτές δεν αφήνουν πολλά περιθώρια στον αναγνώστη - μελετητή να έρθει σε επαφή με τις πραγματικές σκέψεις, τα συναισθήματα και τις αξίες του προσώπου που υπέβαλε την αίτηση στις αρχές.

Εφόσον, δεν είναι εφικτή η προσέγγιση της απόλυτης αλήθειας γύρω από την υπόθεση που πραγματεύεται η αίτηση, ποιο είναι το νόημα της μελέτης των αιτήσεων; Η στερεοτυπική δομή, οι τυποποιημένες γλωσσικές εκφράσεις και η φύση του περιεχομένου των αιτήσεων δημιουργούσαν ένα πλαίσιο στο οποίο τα γεγονότα αποτυπώνονταν συνοπτικά, ελαφρώς - ή και όχι - διαστρεβλωμένα και υπερβολικά. Παρ' όλα αυτά, οι αιτήσεις προς τις αρχές περιλάμβαναν πληροφορίες, όπως προσωπικά δεδομένα, ημερομηνίες γεγονότων, περιουσιακά στοιχεία, χρηματικά ποσά κ.ά., τα οποία μπορούσαν να διασταυρωθούν, σε περίπτωση που δεν ήταν αληθή. Συνεπώς, γνωρίζοντας τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κατηγορίας παπυρικών εγγράφων και κατανοώντας τις αδυναμίες της, είναι εφικτή η αξιοποίηση αυτού του υλικού για τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι κάτοικοι, εν προκειμένω, της ρωμαϊκής Αιγύπτου έλυναν εξωδικαστικά τις διαφορές τους.

Οι παραπάνω γενικές πληροφορίες για τις αιτήσεις αποτελούν το κατάλληλο έδαφος, για να γίνει λόγος για πιο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τους, όπως είναι η δομή και η γλώσσα τους, τα οποία κατέχουν κομβική σημασία στη μελέτη της εν λόγω κατηγορίας παπυρικών εγγράφων. Όπως έχει προαναφερθεί, οι αιτήσεις προς τις αρχές ήταν τυποποιημένα έγγραφα με συγκεκριμένη δομή και πλήθος γλωσσικών εκφράσεων. Αυτός ο χαρακτήρας των κειμένων δεν οφειλόταν στην ανάγκη των συντακτών τους να ενσωματώσουν και να προωθήσουν αυτούσιους τους γραπτούς νόμους, ούτε να αναπαράγουν μια σειρά αυστηρών κανόνων για το περιεχόμενο και το ύφος τους. Αντιθέτως, ο τυποποιημένος χαρακτήρας των αιτήσεων οφείλεται ως επί το πλείστον στην

ανάγκη να παρουσιαστούν συγκεκριμένες πληροφορίες με συγκεκριμένο τρόπο και συγκεκριμένη σειρά.

Οι αιτήσεις προς τις αρχές αποτελούνται από τέσσερις δομικές ενότητες, η καθεμιά από τις οποίες περιλαμβάνει συγκεκριμένες γλωσσικές φόρμουλες και στερεοτυπικές εκφράσεις. Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αποσαφηνιστούν οι παραπάνω τρεις όροι. Αναλυτικά, ο όρος δομή χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη διάταξη και τη λειτουργία των τεσσάρων δομικών ενοτήτων μιας αίτησης. Ο όρος γλωσσικές φόρμουλες χρησιμοποιείται για να δηλώσει το σύνολο των γραμματικών και συντακτικών συνδυασμών (λεξιλόγιο, σύνταξη, ύφος) με τους οποίους εμπλουτίζονται οι τέσσερις δομικές ενότητες. Ο όρος στερεοτυπικές εκφράσεις χρησιμοποιείται για να δηλώσει το σύνολο των σταθερά επαναλαμβανόμενων λέξεων και φράσεων στο κείμενο των αιτήσεων.

Πιο συγκεκριμένα, οι αιτήσεις αποτελούνται από την εναρκτήρια φόρμουλα (I), το χρονικό της αδικίας (II), το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο προκειμένου να διορθώσει την αδικία (III) και την καταληκτική φόρμουλα (IV) (White, 1972, σσ. 8-9).⁴

Η εναρκτήρια φόρμουλα (I) περιλαμβάνει τη στερεοτυπική φράση *X* (το όνομα του αποδέκτη, δηλαδή του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου, σε πτώση δοτική) *παρά Ψ* (το όνομα του αιτούντος προσώπου σε πτώση γενική), η οποία λειτουργεί ως προσφώνηση. Σε αυτό το σημείο, ενδέχεται να δίνονται πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή, το επάγγελμα, τον τόπο διαμονής ή προέλευσης του αιτούντος. Οι εν λόγω πληροφορίες είναι αξιόπιστες, καθώς μπορούσαν να επαληθευθούν μέσω άλλων επίσημων εγγράφων της διοίκησης.

Το χρονικό της αδικίας (II) είναι μια από τις σημαντικότερες ενότητες της αίτησης, καθώς αφηγείται τα γεγονότα που προκάλεσαν την αδικία και οδήγησαν στη σύνταξη της αίτησης. Πρόκειται για το μοναδικό μέρος της αίτησης που δεν είναι τυποποιημένο και, φυσικά, λόγω της βαρύτητάς του δεν παραλείπεται. Χαρακτηριστικό στοιχείο σε αυτό το σημείο αποτελεί η απόδοση χρονικής διάστασης στα γεγονότα με ποικίλες λέξεις και φράσεις. Ειδικότερα, εντοπίζεται η φόρμουλα ημερομηνίας σε πτώση δοτική με την οποία αποδίδεται το πότε διαπράχθηκε η αδικία ή το πότε συνέβη κάτι που αθετήθηκε και, τελικά, οδήγησε στην αδικία. Παράλληλα, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, απαντούν δύο επιπλέον φόρμουλες που δηλώνουν την έννοια του χρόνου σε σχέση με την αδικία που συντελέστηκε, όπως είναι η χρήση μιας γενικής απόλυτης μετοχής και η χρήση της φράσης *παρά + λέξη σε πτώση αιτιατική*, για να δηλωθεί ότι η παράβαση συνέβαινε για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Συχνά, εντοπίζονται και τα επιρρήματα *έτι* και *έτι παλαι*, για να αναφερθούν σε μια κατάσταση του παρελθόντος που τώρα έχει εξελιχθεί σε μια προβληματική συνθήκη. Ακόμα, συναντάται η τυποποιημένη φράση *έχει δε' ούτως*, πριν από την παρουσίαση των γεγονότων, και η φόρμουλα αδικίας *άξιων έκδικίας τυχεῖν* ή κάποια παραλλαγή

⁴ Η τετραμερής δομή των αιτήσεων που προτείνει ο J. L. White προκύπτει από τον συνδυασμό και τον εμπλουτισμό των θεωριών του T. Y. Mullins (1962) και F. X. J. Exler (1923).

αυτής. Στο τέλος αυτής της ενότητας, ενδέχεται να απαντά η φόρμουλα αναγκαιότητας με τη φράση *κατά τὸ ἀναγκαῖον* ή απλώς το επίρρημα *ἀναγκαίως*.

Ακολουθεί το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο προκειμένου να διορθώσει την αδικία (III), το οποίο μαζί με το χρονικό της αδικίας αποτελούν τον πυρήνα της αίτησης. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, αν και πρόκειται για δύο διακριτές ενότητες της αίτησης, το χρονικό της αδικίας και το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο αλληλοσυμπληρώνονται. Η εξωτερική σύνδεση των δύο αυτών εννοιών πραγματοποιείται με διάφορα μόρια, όπως είναι το *οὖν*, το *διὸ*, το *ὅθεν*, ενώ η εσωτερική σύνδεσή τους πραγματοποιείται από τη διατύπωση του αιτήματος προς τον διοικητικό υπάλληλο να δράσει έμμεσα υπέρ του αιτούντος και την έκφραση της επιθυμητής αντίδρασης που αναμένεται από αυτόν, δηλαδή δεδομένα που προϋποθέτουν την αφήγηση των γεγονότων που οδήγησαν στην αδικία του αιτούντος.

Το χρονικό της αδικίας, λοιπόν, παραθέτει πάντα τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αδικήθηκε το πρόσωπο που υποβάλει την αίτηση και δομικά είναι πιο ελεύθερο. Τουναντίον, το αίτημα περιλαμβάνει μια έκκληση, η οποία, αν εισακουσθεί, θα διορθώσει την αδικία που προκλήθηκε και είναι πλούσιο σε στερεοτυπικές εκφράσεις, γλωσσικές φόρμουλες και μοτίβα. Το αίτημα αποτελείται από επτά συντακτικές μονάδες, οι οποίες οργανώνονται σε τρεις ομάδες. Αυτές, πρακτικά, διατυπώνουν κλιμακωτά σε πρώτο βαθμό το αίτημα για έμμεση κινητοποίηση του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου, σε δεύτερο βαθμό την επιθυμητή πράξη για τη διόρθωση της αδικίας και σε τρίτο βαθμό την απόδοση δικαιοσύνης στον αιτούντα/ στην αιτούσα.

Την πρώτη συντακτική μονάδα του αιτήματος αποτελεί ένας από τους προαναφερθέντες συνδέσμους *οὖν*, *διὸ*, *ὅθεν* (1). Ακολουθεί το ρήμα ή τα ρήματα με τα οποία διατυπώνεται το αίτημα, όπως είναι το *ἀξιῶ*, το *παρακαλῶ*, το *δέομαι* και οι φράσεις *ἐπιδίδωμι καὶ ἀξιῶ* και *καταφεύγω καὶ ἀξιῶ* (2). Στη συνέχεια, ενδέχεται να υπάρχει μια έκφραση ευγενείας, η οποία περιλαμβάνει μια προσφώνηση ή αναφορά σε κάποιο προνομιακό χαρακτηριστικό του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου (3). Οι δύο αυτές συντακτικές μονάδες μαζί με τα μόρια που αναγράφονται παραπάνω αποτελούν το πρώτο δομικό κομμάτι του αιτήματος.

Ακολουθεί μια απαρεμφατική φράση η οποία λειτουργεί ως έκκληση για έμμεση δράση του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου, προστάζοντας κάποιον κατώτερο να κάνει κάτι (*προτάσσειν* ή *συντάσσειν*) ή προστάζοντας κάποιον κατώτερο να γράψει σε κάποιον δικό του κατώτερο να κάνει κάτι (*γράψαι*) ή προστάζοντας να κάνει και τα δύο παραπάνω (4). Έπειτα, εντοπίζεται μια ακόμη απαρεμφατική φράση, η οποία κάποιες φορές εμπλουτίζεται με μια τελική πρόταση και εκφράζει την αναμενόμενη και επιθυμητή αντίδραση του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου (5). Μετά, ενίοτε, υπάρχει ακόμη μια απαρεμφατική φράση ή/ και μια τελική πρόταση που ενισχύει τα προηγούμενα (6). Οι τρεις αυτές συντακτικές μονάδες αποτελούν το δεύτερο δομικό κομμάτι

του αιτήματος. Τέλος, η έβδομη συντακτική μονάδα η οποία αποτελεί μια ολόκληρη δομική ομάδα, αν δεν παραλείπεται, είναι συνήθως μια στερεοτυπική φράση, όπως *ἴν' ᾧ ἀντειλημμενος, ἴνα τύχω τῶν δικαίων ἢ πρὸς τὴν ἔσομένην ἐπέξοδον* (7).

Τέλος, η καταληκτική φόρμουλα περιλαμβάνει το ρήμα *εὐτύχει* και, μετά τον 1^ο αι. μ.Χ., το ρήμα *διευτύχει*. Παράλληλα, ενδέχεται να περιλαμβάνει τη φόρμουλα χρονολογίας, τη φόρμουλα υπογραφής, τη φόρμουλα αναλφαριθμητισμού και τη φόρμουλα φυσικής ταυτοποίησης.

Οι παραπάνω πληροφορίες για τις αιτήσεις προς τις αρχές καθιστούν εφικτή την ουσιαστική προσέγγιση του υπό μελέτη θέματος της εργασίας. Σειρά έχει η διερεύνηση μιας πιο εξειδικευμένης περιοχής των αιτήσεων προς τις αρχές, αυτής των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου από μεμονωμένες γυναίκες. Ποια ήταν, όμως, η θέση της γυναίκας στη ρωμαϊκή Αίγυπτο;

3. Η γυναίκα στην κοινωνία της Ρωμαϊκής Αιγύπτου

3.1. Το νομικό και οικονομικό status των γυναικών στη Ρωμαϊκή Αίγυπτο

Σε προηγούμενο κεφάλαιο, συζητήθηκε η ιδιαίτερη περίπτωση της Αιγύπτου ως επαρχίας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Η ετερογένεια της ρωμαϊκής Αιγύπτου από εθνοτική, πολιτιστική και θεσμική άποψη ήταν αποτέλεσμα της συνύπαρξης διαφορετικών εθνοτικών ομάδων (Αιγύπτιοι γηγενείς, πρώην Έλληνες κατακτητές και Ρωμαίοι κατακτητές), δικαικών συστημάτων, κοινωνικών παραδόσεων και θρησκευτικών πεποιθήσεων. Μέσα στο πλαίσιο αυτό έχει ενδιαφέρον να διερευνηθεί το νομικό και οικονομικό status των γυναικών, αλλά και, γενικότερα, η θέση τους στην κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου.⁵

Στη ρωμαϊκή Αίγυπτο συνυπήρχαν τρία διαφορετικά δίκαια, το αιγυπτιακό, το ελληνικό και το ρωμαϊκό δίκαιο. Αν και η ελληνική ήταν η γλώσσα της πλειονότητας των παπυρικών εγγράφων της Αιγύπτου, το ελληνικό δίκαιο δεν φαίνεται να κυριαρχούσε. Παράλληλα, το αιγυπτιακό δίκαιο ήταν πλήρως ανεπτυγμένο και εφαρμοζόταν ήδη από την πτολεμαϊκή περίοδο. Το σύνθετο ρωμαϊκό δίκαιο απευθυνόταν αποκλειστικά στους Ρωμαίους πολίτες έως και το 212 μ.Χ., όταν με το διάταγμα του Καρακάλλα (*Constitutio Antoniniana*) απονεμήθηκε σε όλους τους υπηκόους της αυτοκρατορίας ο τίτλος του Ρωμαίου πολίτη. Η ετερογένεια στο πλαίσιο απονομής της δικαιοσύνης λόγω διαφορετικών δικαικών συστημάτων συνεπαγόταν ετερογένεια και μεταβολές στο νομικό status των πολιτών και, εν προκειμένω, των γυναικών.

Η ζωή των γυναικών στην Αίγυπτο, όπως γενικότερα και σε όλα τα μέρη του αρχαίου κόσμου, πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση με τον θεσμό της οικογένειας.⁶ Αδιαμφισβήτητα, για τη ζωή μιας γυναίκας η γέννηση, ο γάμος, η απόκτηση παιδιών και ο θάνατός της αποτελούσαν ορόσημα, δεδομένου ότι το φύλο τους καθόριζε τη μοίρα και τη θέση τους (Rowlandson, 1998, σ. 280). Το πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπόψη, όταν μελετάται η ζωή, η θέση και τα δικαιώματα των γυναικών κατά την αρχαιότητα. Ποιο ήταν, λοιπόν, το νομικό status των γυναικών στη ρωμαϊκή Αίγυπτο;

Για να γίνει πλήρως κατανοητό το νομικό status των γυναικών στη ρωμαϊκή Αίγυπτο, είναι σημαντικό να παρουσιασθεί το νομικό status των γυναικών στην πτολεμαϊκή Αίγυπτο. Χαρακτηριστικά, στην Αίγυπτο της πτολεμαϊκής περιόδου συνυπήρχαν δύο διαφορετικοί πολιτισμοί, ο ελληνικός και ο αιγυπτιακός. Σύμφωνα με το δίκαιο των Ελληνικών πόλεων – κρατών, οι

⁵ Για τον ρόλο και τη θέση των γυναικών στην ελληνιστική, ρωμαϊκή και βυζαντινή Αίγυπτο βλ. Melaerts, H. & Mooren, L. (eds.). (2002). *Le rôle et le statut de la femme en Égypte hellénistique, romaine et byzantine*. Στο *Studia Hellenistica* vol. 37.

⁶ Για τη σχέση των γυναικών με το νομικό σύστημα της ρωμαϊκής Αιγύπτου στο πλαίσιο του γάμου βλ. Grubbs, J. E. (2002). *Women and the Law in the Roman Empire: A Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*. Routledge.

Ελληνίδες διέθεταν περιορισμένα δικαιώματα, δεν ήταν νομικά ανεξάρτητες και ήταν υποχρεωμένες να βρίσκονται υπό την προστασία κηδεμόνα (*κύριος*), ρόλο τον οποίο αναλάμβανε ο πατέρας, ο αδερφός, ο σύζυγος, ο υιός ή ο θεός, δηλαδή ένας άνδρας συγγενής. Αντιθέτως, σύμφωνα με το αιγυπτιακό δίκαιο, οι Αιγύπτειες κατείχαν ισχυρό νομικό status, καθώς διέθεταν πολλά προνόμια και ελευθερίες (Vandroppe & Waebens, 2010, σσ. 416-417). Συγκεκριμένα, οι Αιγύπτειες ήταν οικονομικά δραστήριες, καθώς μπορούσαν να πραγματοποιήσουν εμπορικές συναλλαγές χωρίς την παρουσία κηδεμόνα και να κληρονομήσουν περιουσία από την οικογένειά τους (Rowlandson, 1998, σσ. 218-221, 245-247). Παράλληλα, είχαν το δικαίωμα να εκφράσουν την άποψή τους σχετικά με το ποιον θα παντρευτούν και ο σύζυγος αυτός δεν είχε καμία αξίωση πάνω στην περιουσία της. Έτσι, η γυναίκα διατηρούσε τα πλήρη δικαιώματα της περιουσίας της και κατά τη διάρκεια του γάμου, γεγονός που την καθιστούσε ανεξάρτητη (Pestman, 1961, σσ. 162, 182-184).

Η συνύπαρξη αυτών των δύο εκ διαμέτρου αντίθετων δικαιοκων συστημάτων ως προς το νομικό status των γυναικών είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της θέσης των Ελληνίδων. Έχει ήδη γίνει λόγος για το ότι η γλώσσα του νομικού εγγράφου καθόριζε το δικαιοκων σύστημα σύμφωνα με το οποίο θα δικαζόταν μια υπόθεση. Όταν η δικαιοκων υπόθεση μιας γυναίκας ήταν στη Δημοτική, τότε απευθυνόταν στο αιγυπτιακό δικαιοκων τήριο και δεν χρειαζόταν κηδεμόνα. Τουναντίον, όταν η υπόθεση μιας γυναίκας ήταν στην Ελληνική, τότε απευθυνόταν στο ελληνικό δικαιοκων τήριο και ήταν υποχρεωμένη να συνοδεύεται από τον κηδεμόνα.

Ο θεσμός της κηδεμονίας των γυναικών ενισχύθηκε στην Αίγυπτο της ρωμαϊκής περιόδου, όταν η σταδιακή εξαφάνιση των νομικών εγγράφων στη Δημοτική και η ταυτόχρονη επικράτηση της Ελληνικής στο ευρύτερο διοικητικό σύστημα, οδήγησε τις γυναίκες στην απόφαση να στραφούν σε νομικά συμβόλαια στην Ελληνική. Το γεγονός αυτό οδήγησε τις γυναίκες στην υιοθέτηση του θεσμού της κηδεμονίας και στην απώλεια των προνομίων και της αυτονομίας τους. Παρ' όλα αυτά, οι γυναίκες είχαν την ελευθερία να υποβάλουν αιτήσεις προς τις αρχές για διαφωνίες σχετικές με ακίνητη περιουσία και χρηματικά ποσά. Από το 140 μ.Χ. και έπειτα, ο θεσμός της κηδεμονίας των γυναικών αυστηροποιήθηκε, καθιστώντας υποχρεωτική για τις γυναίκες την συνοδεία κηδεμόνα σε όλες τις δικαιοκων τικές υποθέσεις που τις αφορούσαν (Vandroppe & Waebens, 2010, σσ. 417-419).

Μετά την απονομή της Ρωμαϊκής υπηκοότητας σε όλους τους πολίτες τις αυτοκρατορίας και την επικράτηση του Ρωμαϊκού δικαιοκων (212 μ.Χ.), η διοίκηση επιθυμούσε την εδραίωση ενός λιγότερο αυστηρού θεσμού κηδεμονίας των γυναικών. Χαρακτηριστικά, το ρωμαϊκό δίκαιο επιδίωκε τον διορισμό ενός κηδεμόνα ή επιτρόπου (*tutor*) για κάθε γυναίκα, ο οποίος της ήταν απαραίτητος σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις (Arjava, 1997, σσ. 25-30). Ο θεσμός του επιτρόπου προερχόταν από τον *Lex Iulia et Titia* και, στην περίπτωση που μια

γυναίκα δεν είχε επίτροπο, μπορούσε να υποβάλει αίτηση στις αρχές και ο έπαρχος αναλάμβανε για λογαριασμό της τον διορισμό του ⁷.

Παρά το γεγονός ότι το πλαίσιο του ρωμαϊκού θεσμού του επιτρόπου ήταν ευνοϊκότερο από τον ελληνικό θεσμό της κηδεμονίας, δεν υιοθετήθηκε και οι γυναίκες συνέχισαν να συνοδεύονται από τον κηδεμόνα τους, χωρίς αυτό να είναι υποχρεωτικό από το ρωμαϊκό δίκαιο (Vandrope & Waebens, 2010, 421-422). Στις αρχές περίπου του 3^{ου} αι. μ.Χ., οι γυναίκες εκμεταλλεύτηκαν τον *ius trium liberorum*, σύμφωνα με τον οποίο οι ελεύθερες Ρωμαίες γυναίκες με τρία παιδιά (και οι απελεύθερες Ρωμαίες με τέσσερα παιδιά) δεν ήταν υποχρεωμένες να συνοδεύονται από κηδεμόνα στο πλαίσιο νομικών υποθέσεων. Όπως είναι αναμενόμενο, υπήρχε ολόκληρη γραφειοκρατική διαδικασία και, μάλιστα, δαπανηρή για να αποδειχθεί ότι μια γυναίκα είχε τόσα παιδιά, ώστε να αποκτήσει το δικαίωμα του *ius liberorum* (Arjava, 1997, σ. 27). Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ το *ius liberorum* επέτρεψε στις γυναίκες να υπερασπίζονται μόνες τους τις υποθέσεις τους, εκείνες συνήθιζαν να επισημαίνουν στα νομικά έγγραφα ότι συνοδεύονταν ή ότι δρούσαν παρουσία κάποιου άνδρα (*μετά συνεστῶτος* x). Επιπλέον, μια γυναίκα μπορούσε να ρυθμίσει τις νομικές υποθέσεις μόνη της χωρίς τη συμβολή κηδεμόνα, εάν ήταν χήρα.

Σε γενικές γραμμές, ο θεσμός της κηδεμονίας των γυναικών στη ρωμαϊκή Αίγυπτο αποτελούσε όχι μόνο μια νομική, αλλά και μια ηθική υποχρέωση απέναντι στις γυναίκες και τα παιδιά, την οικογένεια στο σύνολό της. Πυρήνας του θεσμού ήταν, αδιαμφισβήτητα, ο έλεγχος της περιουσίας που αποκτούσε μια γυναίκα και η προστασία της ίδιας λόγω της φυσικής της αδυναμίας, σύμφωνα με τις αντιλήψεις εκείνης της εποχής.

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν στο ότι το νομικό status των γυναικών χαρακτηριζόταν από πολλούς και σοβαρούς περιορισμούς, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Κατά βάση, οι γυναίκες δεν απολάμβαναν μια άνευ όρων ελευθερία ή νομική και οικονομική ανεξαρτησία. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι απαγορευόταν η εμπλοκή τους σε δικαστικές και οικονομικές υποθέσεις. Τα σωζόμενα παπυρικά έγγραφα αναδεικνύουν το εύρος των δικαιωμάτων, των νομικών ικανοτήτων και τη συμμετοχή των γυναικών σε δικαστικές υποθέσεις, είτε ως ενάγουσες είτε ως εναγόμενες (Anagnostou-Cañas, 1984, σσ. 337-360). Οι γυναίκες της ρωμαϊκής Αιγύπτου φαίνεται ότι εμπλέκονταν σε δικαστικές υποθέσεις, κινούσαν νομικές διαδικασίες και ήταν αποδέκτες δικαστικών αποφάσεων, απλώς έρχονταν αντιμέτωπες με πολλούς περιορισμούς⁸.

Το οικονομικό status των γυναικών ήταν άρρηκτα συνδεδεμένο με τον θεσμό της οικογένειας και του γάμου. Οι γυναίκες, ως κόρες και, έπειτα, ως

⁷ Βλ. Rowlandson, 1998: το παράδειγμα αρ. 140.

⁸ Σύμφωνα με την Anagnostou-Cañas (1984), οι γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο φαίνεται ότι εμπλέκονταν σε υποθέσεις τόσο μη αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας (π.χ. ζητούσαν από τον έπαρχο να ορίσει γι' αυτές έναν επίτροπο/ κηδεμόνα ή κατέφευγαν στο δικαστήριο για να υπερασπιστούν τα δικαιώματα των παιδιών τους, τα οποία είχαν προκύψει στο πλαίσιο άτυπου γάμου με στρατιωτικό), όσο αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας (π.χ. υποθέσεις αστικού και ποινικού δικαίου).

σύζυγοι αποκτούσαν ακίνητη ή/ και κινητή περιουσία, είτε με τη μορφή προίκας (*φερνήν*), είτε με τη μορφή κληρονομιάς. Ειδικότερα, η ιδιοκτησία ακίνητης περιουσίας αποτελούσε σημαντική οικονομική δύναμη, αλλά συνεπαγόταν την άμεση εξάρτηση της γυναίκας από τον σύζυγο αναφορικά με τη διαχείριση της κατά τον έγγαμο βίο, και η ιδιοκτησία κινητής περιουσίας βρισκόταν αποκλειστικά υπό τον έλεγχό της.

Αξίζει να επισημανθεί ότι το δικαίωμα των γυναικών να αποκτούν περιουσία μέσω προίκας ή κληρονομιάς διαμορφωνόταν ανάλογα με την εθνικότητα, την κοινωνική θέση και το δικαιοσύστημα στο οποίο υπάγονταν. Επιπροσθέτως, η κοινωνική θέση του συζύγου τους και ο αριθμός των παιδιών που έφερναν στον κόσμο επηρέαζε σημαντικά την οικονομική τους δύναμη. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ανύπαντρες και άτεκνες γυναίκες βρίσκονταν σε εξαιρετικά μειονεκτική θέση στο πλαίσιο της κοινωνίας, δεδομένου ότι η Ρωμαϊκή διοίκηση ήταν προσανατολισμένη στη μεταβίβαση της οικογενειακής περιουσίας στους απογόνους με στόχο την ευρύτερη οικονομική και κοινωνική ευημερία (Thoma, 2016, σ. 151).

Σε γενικές γραμμές, όπως μαρτυράται από τους σωζόμενους παπύρους, οι γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο εργάζονταν, κατείχαν οικονομική δύναμη, θεωρούνταν ικανές να διαχειριστούν την περιουσία τους και πραγματοποιούσαν αγοροπωλησίες. Όλα αυτά αποτελούν απόδειξη την οικονομικής ελευθερίας των γυναικών.⁹ Ωστόσο, δεν πρέπει να παραλειφθεί ότι συνήθιζαν να ρυθμίζουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις με τη βοήθεια κάποιου άνδρα συγγενή. Επιπρόσθετα, η παρουσία των γυναικών στην οικονομική ζωή της Αιγύπτου και η επιθυμία να αυξήσουν την οικονομική τους δύναμη, τις έφερνε συχνά αντιμέτωπες με προβληματικές καταστάσεις και διαφωνίες, επειδή καταπατούνταν τα δικαιώματά ή/ και τα συμφέροντά τους. Οι συνθήκες αυτές αποτελούσαν αιτία και αφορμή προκειμένου οι γυναίκες να αλληλοεπιδρούν ως ένα βαθμό με το νομικό σύστημα και τη διοίκηση της Αιγύπτου. Στη συνέχεια, οι παραπάνω υποχρεώσεις ενίσχυσαν τη δραστηριότητα και τη συμμετοχή των γυναικών στην καθημερινή ζωή της ρωμαϊκής Αιγύπτου. Τέλος, οι υποχρεώσεις και οι σχέσεις των γυναικών με τρίτους δεν απέκλειαν το ενδεχόμενο να προκύψουν διαφωνίες, οι οποίες τις οδηγούσαν στο να υποβάλουν αιτήσεις προς τις αρχές.

Το οικονομικό και κοινωνικό status των γυναικών ήταν ανάλογο της περιουσιακής τους κατάστασης και, παρά τους νομικούς περιορισμούς που αντιμετώπιζαν λόγω του θεσμού της κηδεμονίας, διαδραμάτιζαν ενεργό ρόλο τόσο στην κοινωνία όσο και στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής της Αιγύπτου.¹⁰

⁹ Αναλυτικότερα για το εν λόγω ζήτημα βλ. Θωμά, Μ. (2018). *Η συμμετοχή των γυναικών στην οικονομία της ελληνορωμαϊκής Αιγύπτου. Δημόσια και ιδιωτικά παπυρικά κείμενα από την εποχή του Αυγούστου ως τον τέταρτο αιώνα μ.Χ.*. Καρδαμίτσα.

¹⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ελληνικές και αιγυπτιακές παπυρικές επιστολές γυναικών αποτελούν πολύτιμη πηγή πληροφοριών για τη ζωή και τη θέση των γυναικών στην κοινωνία της Αιγύπτου. Για το εν λόγω ζήτημα βλ. Bagnall, R. S. & Cribiore, R. (2006). *Women's Letters from Ancient Egypt, 300 BC-AD 800*. University of Michigan Press.

3.2. Αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές της Ρωμαϊκής Αιγύπτου

Το διαθέσιμο υλικό αποκαλύπτει ότι η αλληλεπίδραση των γυναικών με το νομικό σύστημα και τη διοίκηση της ρωμαϊκής Αιγύπτου ήταν υπαρκτή αλλά εμφανώς πιο περιορισμένη από αυτή των ανδρών.¹¹ Μελετώντας ένα σύνολο 568 αιτήσεων προς τις αρχές, οι οποίες χρονολογούνται από το 30 π.Χ. έως το 284 μ.Χ. και περιλαμβάνουν διαφωνίες μεταξύ πολιτών, μπορεί να προσδιορισθεί με ακρίβεια το φύλο του αιτούντος προσώπου σε 514 από αυτές. Ειδικότερα, οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν από μεμονωμένες γυναίκες ή ομάδες γυναικών είναι συνολικά 73, δηλαδή αντιπροσωπεύουν το 14,2% του συνολικού αυτού corpus. Επιπλέον, υπάρχουν και περιπτώσεις αιτήσεων που γυναίκες και άνδρες υποβάλουν από κοινού αίτηση προς τις αρχές.¹² Προφανώς, ο αριθμός των αιτήσεων που κατατέθηκε στις αρχές από γυναίκες είναι σαφώς μικρότερος από τον αριθμό των αιτήσεων που κατατέθηκε από άνδρες (Kelly, 2011, σ. 229).

Ωστόσο, είναι γεγονός ότι η γυναίκα ήταν απολύτως ικανή και ελεύθερη να υποβάλει αίτηση προς τις αρχές για δική της υπόθεση και δικό της λογαριασμό, χωρίς να είναι απαραίτητη η συμμετοχή ή, έστω, η παρουσία κάποιου άνδρα, συνήθως πατέρα, αδερφού, συζύγου, υιού ή, γενικότερα, κηδεμόνα.¹³ Οι γυναίκες υπέβαλαν αιτήσεις προς τις αρχές, χωρίς αυτή η πράξη να θεωρείται επαναστατική. Βέβαια, το εύρος των δικαιωμάτων και προνομίων τους, δεν αποτελεί ισχυρή απόδειξη ότι συμμετείχαν ενεργά στο νομικό σύστημα της ρωμαϊκής Αιγύπτου, ούτε ότι μέσω των αιτήσεων δραπέτευαν από τους παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους της εποχής εκείνης (Kelly, 2011, σ. 229). Παράλληλα, δεν ήταν λίγες οι φορές που μια γυναίκα αδικούνταν και η οικογένειά της αναλάμβανε να απευθυνθεί εκ μέρους της στις αρχές και να ζητήσει την αποκατάσταση της αδικίας που υπέστη.

Οι γυναίκες κατέληγαν να υποβάλουν μόνες τους αίτηση προς τις αρχές, όταν, εξαιτίας κάποιου απροσδόκητου ή καταστροφικού γεγονότος, δεν μπορούσε να τις εκπροσωπήσει και να υπερασπιστεί τα συμφέροντά τους κάποιος άνδρας συγγενής ή κηδεμόνας. Η συνθήκη αυτή μαρτυρά από μόνη της ότι, συνήθως, οι άνδρες φρόντιζαν να ρυθμίζουν τις νομικές υποθέσεις μιας οικογένειας, με εξαίρεση περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Χαρακτηριστικά, το μοτίβο της αβοήθητης και μόνης γυναίκας που υφίσταται κάποια αδικία και ζητά τη δικαίωσή της από τις αρχές είναι αρκετά συχνό και σκιαγραφεί τη γενικότερη αντίληψη περί γυναικών στην κοινωνία.

Εντούτοις, το μοτίβο της αβοήθητης γυναίκας και η έμφαση στην αδυναμία της να διαχειριστεί μόνη της ορισμένες καταστάσεις δεν σήμαινε αναγκαστικά ότι αυτό ίσχυε και στην πραγματικότητα. Φυσικά, υπήρχαν

¹¹ Για τις αιτήσεις προς τις αρχές από γυναίκες στην ύστερη αρχαιότητα βλ. Bagnall, R. S. (2004). *Women's Petitions in Late Antique Egypt*. Στο Feissel, D. & Gascou, J. (2004). *La pétition à Byzance* (σσ. 53-60).

¹² Ενδεικτικά παραδείγματα αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες και άνδρες: BGU IV 1139, BGU III 983, P.Mich. VI 425.

¹³ Ενδεικτικά παραδείγματα αιτήσεων προς τις αρχές από άνδρες που εκπροσωπούν γυναίκες: P.Mich. V 227, Chr.Mitt. 50, P.Oxy. XXXVI 2758.

περιπτώσεις που όντως μια γυναίκα αδυνατούσε να υπερασπιστεί τον εαυτό της και χρειαζόταν βοήθεια, όμως υπήρχαν και οι περιπτώσεις που το μοτίβο της αβοήθητης και μόνης γυναίκας λειτουργούσε ως στρατηγική, για να επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα. Σίγουρα, οι αιτήσεις γυναικών παρουσιάζουν ενδιαφέρον λόγω του σύνθετου χαρακτήρα τους, αφενός δίνοντας φωνή στη γυναίκα να υπερασπιστεί το συμφέρον της, αφετέρου προωθώντας το μοτίβο της αδύναμης και ανυπεράσπιστης γυναίκας.¹⁴

Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται δύο κατηγορίες γυναικών στις αιτήσεις προς τις αρχές. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει γυναίκες οι οποίες, ξαφνικά, έμειναν μόνες τους, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει κάποιος να τις υπερασπιστεί, όταν αδικούνταν. Συνήθως, καταστάσεις όπως ο θάνατος του συζύγου, η εγκατάλειψη από τον σύζυγο, η απουσία συγγενών σε κάποιο επαγγελματικό ταξίδι ή για στρατιωτικές υποχρεώσεις καθιστούσαν αναγκαία την αυτό-εκπροσώπηση της στις αρχές. Παράλληλα, προβλήματα στον γάμο, όπως είναι η έκφραση παραπόνων για τον σύζυγο ή, ακόμα και, η επιθυμία για λύση γάμου, αποτελούσαν λόγους υποβολής αίτησης. Στο πλαίσιο αυτό, απαντούν συχνά στερεοτυπικές λέξεις και φράσεις, όπως *γυνή άβοήθητος, μόνη, χήρα, άνανδρος*. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει γυναίκες υψηλής κοινωνικής θέσης με οικονομική επιφάνεια, οι οποίες κατείχαν και διαχειρίζονταν μεγάλη περιουσία, δηλαδή εκτάσεις γης ή/ και χρήματα. Η δεύτερη κατηγορία, αν και αισθητά πιο σπάνια από την πρώτη, περιλαμβάνει γυναίκες οι οποίες υπερασπίζονταν αποκλειστικά μόνες τους τις υποθέσεις τους (Kelly, 2011, σσ. 235-237).

Ο μικρός αριθμός των σωζόμενων αιτήσεων από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο, αν και παρέχει πολύτιμο υλικό σχετικά με τη θέση της γυναίκας στο εν λόγω χωροχρονικό πλαίσιο, εξακολουθεί να θέτει περιορισμούς στην ανασύνθεση του τρόπου με τον οποίο οι γυναίκες εμπλέκονταν σε οικονομικές και νομικές υποθέσεις. Αυτό οφείλεται στο ότι δεν είναι ξεκάθαρο το πόσο ενεργή ήταν συμμετοχή τους σε οικονομικές συναλλαγές και σε υποθέσεις σχετικά με περιουσιακά στοιχεία και κληρονομίες. Δεν είναι βέβαιο αν δρούσαν απολύτως ελεύθερα και αν ρύθμιζαν στην πραγματικότητα μόνες τους τις υποθέσεις τους ή αν εκτελούσαν εντολές ανδρών του οικογενειακού τους κύκλου, υπογράφοντας με το όνομά τους για λόγους τυπικούς, επειδή η νομική κυριότητα της περιουσίας ή του κεφαλαίου που αποτελούσε αιτία της διαφωνίας, έφερε το όνομά τους. Μάλιστα, συχνά εντοπίζεται και κάποιος *κύριος* ή άλλος κηδεμόνας, που συνοδεύει τη γυναίκα κατά την υποβολή της αίτησης προς τις αρχές. Δεν είναι γνωστό αν αυτή η τακτική θεωρούνταν αναγκαία προκειμένου να κατατεθεί μια αίτηση ή αν αποτελεί απόδειξη, ότι πίσω από την αίτηση κρύβεται στην πραγματικότητα κάποιος άνδρας. Έτσι, ακόμα κι όταν μια γυναίκα φαίνεται να εκπροσωπεί τον εαυτό της, δεν είναι, τελικά, ασφαλές να θεωρηθεί ότι δρα εντελώς ανεξάρτητη και για δικό της λογαριασμό.

¹⁴ Για το μοτίβο της γυναικείας αδυναμίας βλ. Θωμά, Μ., (2020), *Γυναίκες επιστολογράφοι στους αρχαίους ελληνικούς παπύρους*, Σίλλυβος, σσ. 194-197.

4. Φιλολογική Ανάλυση των αιτήσεων γυναικών προς τις αρχές

4.1. Το corpus των αιτήσεων γυναικών προς τις αρχές

Λίγο πριν από την αναλυτική παρουσίαση της δομής, των γλωσσικών χαρακτηριστικών και του περιεχομένου των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο, είναι σημαντικό να διευκρινισθούν οι λόγοι και τα κριτήρια που καθόρισαν την επιλογή τους. Συνεπώς, πρέπει να απαντηθούν τρία βασικά ερωτήματα γύρω από το υπό εξέταση θέμα. Πρώτον, για ποιον λόγο επιλέχθηκαν οι αιτήσεις προς τις αρχές ως κατηγορία παπυρικών εγγράφων; Δεύτερον, για ποιον λόγο επιλέχθηκε η ρωμαϊκή Αίγυπτος ως χωροχρονικό πλαίσιο του θέματος; Τρίτον, για ποιον λόγο εξετάζονται αποκλειστικά οι αιτήσεις από τη ρωμαϊκή Αίγυπτο που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες;

Η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι ότι οι αιτήσεις προς τις αρχές, ανεξάρτητα από το ότι ήταν ένας αρκετά δημοφιλής τύπος εγγράφου κατά την αρχαιότητα, αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο η κρατική διοίκηση επικοινωνούσε και αλληλεπιδρούσε με τους απλούς πολίτες. Με άλλα λόγια, οι αιτήσεις λειτουργούσαν ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο κράτος και τον λαό. Οι αιτήσεις προς τις αρχές θα μπορούσαν να θεωρηθούν μια ανεπίσημη μορφή απονομής δικαιοσύνης και άσκησης κοινωνικού ελέγχου, διαδραματίζοντας σπουδαίο ρόλο στην πολυπολιτισμική κοινωνία της Αιγύπτου, ενισχύοντας το επίσημο νομικό της σύστημα και συμβάλλοντας στην εύρυθμη λειτουργία των θεσμών της (Kelly, 2011). Επιπρόσθετα, τα στοιχεία της δομής, της γλώσσας και του περιεχομένου των αιτήσεων αποδεικνύουν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα τους, ο οποίος ακροβατεί ανάμεσα σε μια αυστηρή κειμενική δομή με στερεοτυπικές εκφράσεις και μια διαπροσωπική διαφωνία που πρέπει να διευθετηθεί.

Η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα είναι ότι, γενικότερα, η ρωμαϊκή Αίγυπτος αποτελεί μια ελκυστική περιοχή έρευνας. Κατ' αρχάς, η Αίγυπτος είναι το πιο πλούσιο σε σωζόμενα παπυρικά κείμενα μέρος του αρχαίου Μεσογειακού κόσμου. Είναι γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των σωζόμενων αυτών παπυρικών κειμένων αφορούν σε υποθέσεις της καθημερινής ζωής που προβάλλουν τη λειτουργία των θεσμών της δικαιοσύνης και της διοίκησης και, κατ' επέκταση, την αλληλεπίδραση των απλών πολιτών με το κράτος. Στο σημείο αυτό, πρέπει να τονιστεί ότι με τον όρο «Αίγυπτος» εννοείται το σύνολο των μεμονωμένων περιοχών όπου λόγω περιβαλλοντικών συνθηκών (θερμό και ξηρό κλίμα) διατηρήθηκαν και, τελικά, διασώθηκαν πάπυροι. Κατά δεύτερον, ο αριθμός των αιτήσεων προς τις αρχές από τη ρωμαϊκή περίοδο, και συγκεκριμένα κατά το διάστημα 30 π.Χ. – 3^{ος} αι. μ.Χ., είναι μεγαλύτερος από αυτόν της πτολεμαϊκής και βυζαντινής περιόδου. Πράγματι, οι αιτήσεις της πτολεμαϊκής και βυζαντινής περιόδου προέρχονται κατά βάση από μεμονωμένα μεγάλα αρχεία, τα οποία διασώθηκαν τυχαία. Αντιθέτως, οι αιτήσεις της ρωμαϊκής περιόδου σώζονται κατά βάση ως μεμονωμένα έγγραφα, με αποτέλεσμα να παρέχουν μια

αντιπροσωπευτική ποσότητα πληροφοριών για την κοινωνική οργάνωση, τη κρατική διοίκηση και το νομικό σύστημα της Αιγύπτου. Σύμφωνα με τα παραπάνω, το ίδιο το διαθέσιμο υλικό καταδεικνύει τις αιτήσεις από τη ρωμαϊκή Αίγυπτο.

Η απάντηση στο τρίτο ερώτημα είναι ότι η εξέταση των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες εξυπηρετεί αφενός την πρακτική ανάγκη οριοθέτησης του θέματος, αφετέρου επιτρέπει την ουσιαστική και σε βάθος μελέτη μιας όχι και τόσο δημοφιλούς ομάδας αιτήσεων. Το corpus αυτό είναι σαφώς πιο περιορισμένο σε έκταση συγκριτικά με το σύνολο των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές κατά τη ρωμαϊκή περίοδο στην Αίγυπτο. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι υστερεί σε αξία ή σε ενδιαφέρουσες πληροφορίες. Αντιθέτως, αποτελεί μια αυθεντική πηγή πληροφοριών για τη θέση της γυναίκας στη ρωμαϊκή Αίγυπτο, εστιάζοντας σε διαφωνίες και προβληματικές καταστάσεις της καθημερινής τους ζωής. Αξιοσημείωτο είναι ότι η χρονολογική και γεωγραφική κατανομή των εν λόγω αιτήσεων είναι αντίστοιχη με αυτή των αιτήσεων γενικότερα. Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε λόγος για περιπτώσεις μεμονωμένων γυναικών ή ομάδας γυναικών ή ομάδας ατόμων μέσα στην οποία εντάσσονταν γυναίκες που υπέβαλαν αίτηση προς τις αρχές. Η εν λόγω μελέτη επικεντρώνεται αυστηρά στις αιτήσεις που υποβλήθηκαν μεμονωμένα από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο.

Το υπό μελέτη corpus περιλαμβάνει 44 αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές που προέρχονται από διάφορα μέρη της επαρχίας της Αιγύπτου και χρονολογούνται από το 11/10 π.Χ. έως και το 284 μ.Χ., δηλαδή από τα πρώτα χρόνια της ρωμαϊκής κατάκτησης της Αιγύπτου μέχρι και τον τρίτο μεταχριστιανικό αιώνα. Καθοριστικοί παράγοντες της μελέτης ενός corpus κειμένων αποτελούν η κατάσταση στην οποία βρίσκεται και ο όγκος των πληροφοριών που παρέχει. Στην προκειμένη περίπτωση, είκοσι τέσσερις αιτήσεις σώζονται ολόκληρες. Οι υπόλοιπες είκοσι, αν και σώζονται σε αποσπασματική μορφή, παρέχουν πολύτιμο και χρήσιμο υλικό.

Η γεωγραφική κατανομή των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στην επαρχία της ρωμαϊκής Αιγύπτου καταδεικνύει συγκεκριμένους Νομούς. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι περισσότερες αιτήσεις προέρχονται από τον Αρσινοΐτη Νομό. Συγκεκριμένα, είκοσι πέντε αιτήσεις μαρτυρούν την προέλευσή τους από διάφορες κώμες του Αρσινοΐτη Νομού, όπως είναι η Βακχιάς, η Καρανίς, η Σοκνοπαίου Νήσος, η Φιλαδέλφεια, η Ψενύρις, η Πτολεμαΐς Όρμου, η Θρασώ, η Τεβτύνη και η Θεαδέλφεια. Ακόμα, πέντε αιτήσεις προέρχονται από τον Οξυρυγχίτη Νομό, δύο από τον Ερμπολίτη Νομό και μια από τον Ηρακλεοπολίτη Νομό. Παράλληλα, μια προέρχεται από τον Προσωπείτη Νομό, μια από τον Θινίτη Νομό και μια από τον Μεμφίτη Νομό. Τέλος, δύο αιτήσεις προέρχονται από την Αλεξάνδρεια.

Η χρονική κατανομή των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες κατά τη ρωμαϊκή περίοδο αντανακλά και τη γενικότερη κατανομή των παπυρικών εγγράφων σε αυτή την περίοδο. Αναλυτικότερα, μια αίτηση χρονολογείται στο

διάστημα 30 π.Χ. – 1 π.Χ., τρεις αιτήσεις στο διάστημα 1 μ.Χ. – 99 μ.Χ. και άλλες τρεις στη χρονική περίοδο από τον 1^ο έως τον 2^ο αι. μ.Χ. Η πλειονότητα των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες χρονολογείται στον 2^ο αι. μ.Χ., αφού απαντούν είκοσι δύο αιτήσεις σε αυτή την περίοδο. Μεταξύ του 2^{ου} και του 3^{ου} αι. μ.Χ. χρονολογείται μια μόνο αίτηση, ενώ δεκατέσσερις αιτήσεις χρονολογούνται κατά τον 3^ο αι. μ.Χ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο αποδέκτης της αίτησης, δηλαδή ο διοικητικός υπάλληλος/ αξιωματούχος. Σύμφωνα με το υπό μελέτη υλικό, οι περισσότερες αιτήσεις γυναικών υποβλήθηκαν στον *στρατηγό* (δεκαπέντε τω αριθμώ), στον *έπιστράτηγο* (επτά τω αριθμώ), στον *έπαρχο* (επτά τω αριθμώ) και στον *κεντούριο* (πρόκειται για τον εκατόνταρχο – τέσσερις τω αριθμώ). Ακόμα, αιτήσεις από γυναίκες φαίνεται να υποβλήθηκαν και σε διάφορες άλλες κατηγορίες διοικητών, όπως ήταν ο *πρωτάρχης*, ο επίτροπος του *Ίδιου Λόγου*, ο *δεκούριος*, οι *άρχιδικασταί* και οι *επί τῆς εἰρήνης*.

Εν συνεχεία, το περιεχόμενο των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες προσφέρει πλούσιο υλικό σχετικά με τις προβληματικές καταστάσεις, τις οποίες καλούνταν να αντιμετωπίσουν. Με λίγα λόγια, μια από τις πιο σημαντικές πληροφορίες που παρέχουν οι αιτήσεις είναι η φύση των διαφωνιών στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής. Χαρακτηριστικά, οι περισσότερες αιτήσεις περιλαμβάνουν διαφωνίες που σχετίζονταν με κληρονομικές υποθέσεις και διαφωνίες σχετικές με καταπάτηση ή καταστροφή ακίνητης περιουσίας (κατοικία, καλλιεργήσιμη γη). Πολύ συχνά, οι διαφωνίες που οδηγούσαν στην υποβολή μιας αίτησης προς τις αρχές σχετίζονταν με χρέη από δάνεια ή χρέη εξαιτίας της αδυναμίας αποπληρωμής φόρων, ακόμα και με κλοπή αντικειμένων ή ζώων. Επίσης, στις αιτήσεις εντοπίζονται περιπτώσεις που η διαφωνία σχετιζόταν με κάποιο περιστατικό κατά το οποίο ένας διοικητικός υπάλληλος ή αξιωματούχος είχε ανάρμοστη συμπεριφορά εναντίον της γυναίκας που υπέβαλε την αίτηση. Εξαιρετικά ιδιαίτερη είναι η περίπτωση υποβολής αίτησης εξαιτίας μιας διαφωνίας μεταξύ συζύγων ή ακόμα και εξαιτίας επιθυμίας λύσης γάμου. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι οι παραπάνω περιπτώσεις διαφωνιών απαντούν συχνότερα σε συνδυασμό, γεγονός που δηλώνει τη σύνθετη υπόθεση που ενίοτε κρυβόταν πίσω από την αίτηση και, πιθανότατα, τους σοβαρούς λόγους που, τελικά, οδηγούσαν μια γυναίκα να απευθυνθεί στις αρχές.

4.2. Η δομή, οι γλωσσικές φόρμουλες και οι στερεοτυπικές εκφράσεις των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες¹⁵

Στόχος των προηγούμενων κεφαλαίων ήταν να αποκτήσει ο αναγνώστης τις απαραίτητες πληροφορίες γύρω από την ευρύτερη κατηγορία των αιτήσεων προς τις αρχές και την πιο ειδική περίπτωση αυτών που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες. Ο εν λόγω στόχος απέβλεπε στο να είναι εφικτή σε αυτό το κεφάλαιο η διεξοδική εξέταση των χαρακτηριστικών της δομής και του περιεχομένου των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο.

Η πρώτη επαφή με το corpus των 44 αιτήσεων που μελετήθηκε επιβεβαιώνει ότι πρόκειται για μια κατηγορία παπυρικών εγγράφων με πολύ αυστηρά δομικά χαρακτηριστικά, συγκεκριμένες γλωσσικές φόρμουλες και επαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές εκφράσεις. Έχοντας ως αφετηρία την αίτηση της Τρυφαίνης (BGU IV 1105), η οποία χρονολογείται το 11/10 π.Χ., και καταλήγοντας στην αίτηση της Αυρηλίας – Αρτέμιδος (P.Sakaon 37), η οποία χρονολογείται το 284 μ.Χ., γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η αυστηρή τετραμερής δομή των αιτήσεων με την εναρκτήρια φόρμουλα (I), το χρονικό της αδικίας (II), το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο (III), την καταληκτική φόρμουλα (IV) και οι επιμέρους τυποποιημένες εκφράσεις διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στη σύνθεση ενός τέτοιου κειμένου. Πριν την παρουσίαση των δεδομένων που προέκυψαν από τη μελέτη των εν λόγω αιτήσεων είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι από το σύνολο των 44 αιτήσεων μόνο είκοσι τέσσερις σώζονται ολόκληρες, ενώ οι υπόλοιπες είκοσι σώζονται αποσπασματικά. Συνεπώς, τα δεδομένα που παρουσιάζονται προκύπτουν με βάση τις πληροφορίες που δύναται να δώσει το εκάστοτε κείμενο.

I. Εναρκτήρια φόρμουλα

Η εναρκτήρια φόρμουλα δεν σώζεται σε τρεις από τις 44 υπό εξέταση αιτήσεις λόγω φθοράς του φορέα γραφής. Αξίζει να υπενθυμιστεί ότι η συγκεκριμένη δομική ενότητα των αιτήσεων περιλαμβάνει βασικές και πολύτιμες πληροφορίες για την ταυτότητα της αιτούσης, συνεπώς οτιδήποτε αναγράφεται σε αυτή είναι σημαντικό. Γενικότερα, η πρώτη δομική ενότητα των αιτήσεων του corpus περιλαμβάνει την τυπική προσφώνηση *τῷ Α παρὰ τῆς Β*, σύμφωνα με την οποία στο Α αντιστοιχεί το όνομα του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου στον οποίο υποβάλλεται η αίτηση σε δοτική πτώση και το Β αντιστοιχεί στο όνομα της αιτούσης σε γενική πτώση. Η εν λόγω προσφώνηση είναι ο πυρήνας της

¹⁵ Για τη φιλολογική ανάλυση και την κατανόηση του περιεχομένου των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες αξιοποιήθηκαν τα λεξικά: LSJ, Preisigke, F. (1925). *Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden. Mit Einschluss der griechischen Inschriften, Ausschriften, Ostraka, Mumienbilder usw. aus Ägypten*, Vol. I. E. Kiessling και Preisigke, F. (1927). *Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden. Mit Einschluss der griechischen Inschriften, Ausschriften, Ostraka, Mumienbilder usw. aus Ägypten*, Vol. II. E. Kiessling.

εναρκτήριας φόρμουλας και εμπλουτίζεται με ποικίλες πληροφορίες, οι οποίες συνθέτουν την ταυτότητα της γυναίκας που υποβάλλει την αίτηση προς τις αρχές.

Η προσφώνηση στην εναρκτήρια φόρμουλα συνοδεύεται στις περισσότερες αιτήσεις από το όνομα του πατέρα της αιτούσης σε γενική πτώση και μια αναφορά στην προέλευσή της. Σε μερικές αιτήσεις η προσφώνηση, πέρα από τις παραπάνω πληροφορίες, συνοδεύεται και από το όνομα του παππού της αιτούσης σε γενική πτώση. Μερικές άλλες αιτήσεις περιλαμβάνουν μόνο την τυπική προσφώνηση και το όνομα του πατέρα της αιτούσης σε γενική πτώση. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

Chr.Wilck. 364 (169-171 μ.Χ.)

Ἀ[κ]υλίω (Ι. Αίμιλιω) Καπ[ιτω]λείνω τῷ | κρατίστῳ ἐπιστρατήγῳ | π[α]ρὰ
Θεανούτος | Πετεσούχου ἀπὸ | κ[ώ]μης Καραν[ίδ]ος τῆς Ἡρακλείδου |
μ[ε]ρίδος τοῦ Ἀρ[σι]νοεῖτου νομοῦ.

Σε αυτό το χωρίο, δίνεται το όνομα του διοικητικού υπαλλήλου σε δοτική πτώση (*Ἀ[κ]υλίω (Ι. Αίμιλιω) Καπ[ιτω]λείνω τῷ / κρατίστῳ ἐπιστρατήγῳ*), ακολουθεί η πρόθεση *παρὰ* και το όνομα της αιτούσης σε γενική πτώση (*π[α]ρὰ Θεανούτος*) και συμπληρώνεται από το όνομα του πατέρα της σε γενική πτώση (*Πετεσούχου*). Ακόμα, αναγράφεται η προέλευσή της (*ἀπὸ | κ[ώ]μης Καραν[ίδ]ος τῆς Ἡρακλείδου | μ[ε]ρίδος τοῦ Ἀρ[σι]νοεῖτου νομοῦ*).

Στο παρακάτω χωρίο δίνονται οι ίδιες πληροφορίες με το προηγούμενο παράδειγμα και, επιπλέον, προστίθεται το όνομα του παππού της αιτούσης σε γενική πτώση.

BGU III 970 (176-179 μ.Χ.)

Τίτῳ Πακτουμηίῳ Μάγνῳ ἐπάρχῳ Αἰγύπτου παρὰ Ταπεθέως Πτολεμαίου
τοῦ Ζην[ᾶ] | ἀπὸ κώμης Καρανίδος τῆς Ἡρακλείδου μερίδος τοῦ
Ἀρσινοῖτου.

Βέβαια, δεν αποκλείεται η τυπική προσφώνηση να συνοδεύεται μόνο από το όνομα του πατέρα της αιτούσης σε γενική πτώση, όπως φαίνεται στο παρακάτω παράδειγμα:

BGU IV 1105 (11/10 π.Χ.)

Πρωτάρχῳ | παρὰ Τρυφαίνης τῆς **Διοσκουρίδ[ου]**.

Μια πιο λιτή εκδοχή εναρκτήριας φόρμουλας αποτελεί αυτή του BGU I 327 (176 π.Χ.), η οποία περιλαμβάνει μόνο την τυπική προσφώνηση:

*Γαίῳ Καικιλίῳ Σαλουιανῷ τῷ κρατίστῳ δικαιοδότη, διαδεχομένῳ καὶ τὰ
κατὰ τὴν ἡγεμονίαν, | παρὰ Αἰτήτῆς Φροντίδος.*

Παράλληλα, μερικές αιτήσεις περιλαμβάνουν την τυπική προσφώνηση και τις πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα και την προέλευση της αιτούσης, καθώς και μια αναφορά σε κάποιον άνδρα συγγενή που τη συνοδεύει. Η πληροφορία αυτή διατυπώνεται με την εμπρόθετη φράση *διὰ* + τον βαθμό συγγένειας και το όνομα του άνδρα που τη συνοδεύει σε γενική πτώση. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

P.Harrauer 34 (146-147 μ.Χ.)

Μαξίμωι τῷ κ[αί] Νεάρχωι | στρ(ατηγῶ) Ἄρσι(νοῖτου) Ἡρακ(λείδου) μερίδ(ος) | παρὰ Σοήριος τῆς Στοτοήτιο(ς) | ιερίας ἀπὸ κώμης Σοκνοπ(αίου) Νήσο(υ) | **διὰ τοῦ ἀνδρὸς Στοτοήτιος τοῦ | Στοτοήτιος.**

SB XVI 12678 (179 μ.Χ.)

[Τιβερίωι(?) Κλα]υδίωι Ξενοφῶντι τῶι | [κρατίστωι] ἐπιστρατήγωι | [παρὰ Ἰουλίας Ἡρ]αίδος Ἀντινοίτιδος **διὰ τοῦ | [υἱοῦ Γαίου Ἰουλίου] Πρέϊσκου.**

Σε δύο αιτήσεις εντοπίζεται η εμπρόθετη φράση *διὰ* + το όνομα ενός άνδρα σε γενική πτώση, χωρίς να δίνονται συγκεκριμένες λεπτομέρειες για τη μεταξύ τους σχέση. Ειδικότερα, πρόκειται για τις αιτήσεις BGU VII 1575 (189/190 μ.Χ.) και P.Grenf. II 61 (195 ή 197-198 μ.Χ.), στις οποίες εντοπίζονται αντιστοίχως οι εμπρόθετες φράσεις *διὰ Ἡ[ρ]ακλείδου Διογένους* και *διὰ Ἀν[ο]υβίωνος ἀγορανομῆ(σαντος) | γυμνασιάρχῆσαντος δια|δεχο[μέν]ου τὴν [σ]τρα(τηγίαν).*

Στην αίτηση P.Ryl II 117 (269 μ.Χ.), πέρα από τις αναμενόμενες πληροφορίες στην εναρκτήρια φόρμουλα, δηλώνεται ότι συντάσσεται με τη σύμφωνη γνώμη του συζύγου της αιτούσης. Ακόμα, δηλώνεται ότι η αιτούσα είναι αναλφάβητη και, κατ' επέκταση, κάποιο άλλο πρόσωπο ανέλαβε να συντάξει την αίτηση για λογαριασμό της. Η πληροφορία αυτή συνηθίζει να απαντά στην καταληκτική φόρμουλα. Χαρακτηριστικά δηλώνεται:

[Αύρη]λί[ω] Τυραννίω τῷ καὶ Ἀμμ[ω]νίω στρα(τηγῶ) Ἑρμοπολίτου | [παρὰ Αύρηλί]ας Τινο[ύ]τιος τῆς καὶ Θεοδώρας Πινουτίωνος Μωροῦ τοῦ καὶ | [.....]... Ἑρμοπολίτιδος ἀναγρα(φομένης) ἐπ' ἀμφοδου Φρουρίου Λιβὸς συνε[σ]τῶ|[τός μοι τ]οῦ ἑμαυτῆς ἀνδρὸς Αύρηλίου Νειλάμμωνος Πινουτίωνος [τοῦ] | [.....]μη]τρὸς Θ[α]ήσιος ἀπὸ τῆς αὐτῆς πόλεως, ὑπογράφοντ[ος] ὑπὲρ ἡ|[μῶν μὴ εἰδό]των γρ[α]μματα Αύρηλίου Κοπρέου τοῦ καὶ Ἀγαθοῦ Δαίμονος ἀ|[πὸ τῆς αὐτῆς] πόλεως ἀναγραφομένου ἐπὶ Πόλεως Ἄπηλιώτου.

Πολύ ιδιαίτερη είναι η περίπτωση της αίτησης P.Sakaon 37 (284 μ.Χ.), η οποία περιέχει δύο αιτήσεις. Η πρώτη συντάσσεται για πρώτη φορά και η

δεύτερη είναι μια αίτηση – αντίγραφο η οποία συντάχθηκε και υποβλήθηκε στις αρχές, χωρίς ωστόσο να φέρει κάποιο αποτέλεσμα. Στην εναρκτήρια φόρμουλα και των δύο αυτών αιτήσεων αιτούντες είναι οι ανήλικοι γιοι της Αυρηλίας – Αρτέμιδος, η οποία τους εκπροσωπεί *διὰ κηδεστρίας*.

Δύο αιτήσεις, η BGU I 22 (114 μ.Χ.) και η P.Stras. IV 241 (2^{ος} αι. μ.Χ.), περιλαμβάνουν στην εναρκτήρια φόρμουλα μια φράση με την οποία οι αιτούσες δηλώνουν ότι είναι μόνες τους και δεν υπάρχει κάποιος να τις υπερασπιστεί. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τις φράσεις *τὸ παρὸν μὴ ἔχουσα κύριον* και *χήρας τὸ παρὸν μὴ ἔχουσα (l. ἐχούσης) κύριον*, αντίστοιχα.

Τέλος, μια και μόνο αίτηση φαίνεται να παραβαίνει τους κανόνες, αφού η εναρκτήρια φόρμουλα, αν και περιλαμβάνει τις ίδιες πληροφορίες, δεν τις παραθέτει με τον ίδιο τρόπο. Ειδικότερα, η αίτηση P.Tebt. II 335 (165 μ.Χ.) ξεκινά με το όνομα της αιτούσης σε γενική πτώση, προχωρά με μια αναφορά στον σύζυγο και το αξίωμα που κατέχει και ολοκληρώνεται με το ρήμα *έντυγχάνει*, το οποίο κατά κανόνα δεν συναντάται εδώ:

Φιηνοῦς γυνὴ Ἀπολλωνίου βουλευτοῦ Ἀ[ντινόου πόλεως] | έντυγχάνει.

II. Το χρονικό της αδικίας

Το χρονικό της αδικίας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα δομικά μέρη των αιτήσεων, καθώς σε αυτό εντοπίζεται η αφήγηση και η περιγραφή της αδικίας που υπέστη η αιτούσα. Η δομική ενότητα του χρονικού της αδικίας δεν παραλείπεται σε καμία από τις 44 αιτήσεις γυναικών που μελετώνται. Χαρακτηριστικό είναι ότι η οργάνωση του περιεχομένου αυτής της δομικής ενότητας δεν ήταν αυστηρή και δεν χρησιμοποιούνταν πολλές στερεοτυπικές εκφράσεις και γλωσσικές φόρμουλες. Η αδικία που υπέστη η αιτούσα και, ενίοτε, η αναφορά στα γεγονότα που προηγήθηκαν ή ακολούθησαν την αδικία αυτή, δεν θα μπορούσαν να αποδοθούν με ακρίβεια και επάρκεια μέσω προκαθορισμένων συντακτικών δομών ή γλωσσικών εκφράσεων. Ένα τέτοιο πλαίσιο, γενικότερα, δεν θα επέτρεπε στους συντάκτες την ολοκληρωμένη παρουσίαση των καταστάσεων που βίωσαν, αντιθέτως θα έθετε περιορισμούς στην παρουσίασή τους.

Παρ' όλα αυτά, μια πληροφορία φαίνεται να δίνεται στις περισσότερες από τις υπό μελέτη αιτήσεις και έχει να κάνει με τη χρονική στιγμή κατά την οποία διαπράχθηκε μια αδικία ή συνέβη κάτι που προκάλεσε μια διαφωνία σε μεταγενέστερο χρόνο, όπως για παράδειγμα η αθέτηση των όρων μιας συμφωνίας. Είναι γεγονός ότι η έννοια του χρόνου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη σύνθεση του χρονικού της αδικίας, καθώς όχι μόνο ενισχύει το περιεχόμενο δηλώνοντας με ακρίβεια το πότε συντελέστηκε η αδικία, αλλά και λειτουργώντας ως σημείο αναφοράς γύρω από το οποίο δίνονται τα σχετικά με τη διαφωνία γεγονότα.

Η εξέταση του διαθέσιμου υλικού της συγκεκριμένης δομικής ενότητας αποδεικνύει ότι δεν ακολουθείται κάποια κοινή μέθοδος και δεν επιβάλλονται γλωσσικές συμβάσεις για την καταγραφή της αδικίας που υπέστη η αιτούσα. Παράλληλα, η έννοια του χρόνου αποτελεί κομβικό στοιχείο σε πολλές από τις αιτήσεις γυναικών, χωρίς να αποκτά έναν συγκεκριμένο στερεοτυπικό χαρακτήρα και χωρίς να εντοπίζεται πάντα στο ίδιο σημείο αυτής της δομικής ενότητας.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα παραπάνω, σε μερικές αιτήσεις εντοπίζεται η φόρμουλα ημερομηνίας, η οποία περιλαμβάνει την ημέρα σε δοτική πτώση και τον μήνα σε γενική πτώση που διαπράχθηκε η αδικία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

P.Oxy. L 3555 (1^{ος} – 2^{ος} αι. μ.Χ.)

[...] τοῦτο δὲ διάγων (l. διάγον) | τὴν πόλιν τῆ ἰθ τοῦ διελθόν|τος μηνὸς
πρὸς μάθησιν | ὠδήσεώς τε καὶ ἄλλων [...]

Παράλληλα, η φόρμουλα ημερομηνίας απαντά και για να προσδιορισθεί το πότε έλαβε χώρα ένα γεγονός ή το πότε αθετήθηκε μια συμφωνία, με αποτέλεσμα να διαφωνήσουν οι δύο πλευρές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

P.Oxy. II 286 (82 μ.Χ.)

[...] κατὰ συνγραφ[ῆ]ν τελ]ειωθ[εῖ]σαν | διὰ τοῦ ἐν τῆ Ὀξυρύγχω[ν πό]λει
μνημονίου τῷ ἐνάτῳ ἔτει | θεοῦ Οὐεσπασιανοῦ Φαρ[μ]οῦθι ἀργυρίο[υ
δρα]χμᾶς δισχει|λίας(l. δισχι|λίας) κεφαλαίου [...]

Σε τρεις αιτήσεις γυναικών παρατηρείται ότι η φόρμουλα ημερομηνίας βρίσκεται στην αρχή της δομικής ενότητας του χρονικού της αδικίας και όχι σε κάποιο ενδιάμεσο σημείο της αφήγησης, όπως συμβαίνει με τις δύο προηγούμενες περιπτώσεις. Ενδεικτικά:

P.Stras. IV 241 (2^{ος} αι. μ.Χ.)

τῆ ὀγδόῃ | τοῦ ἐνεστῶτος μην[ός] | Καισαρείου Ψενατοῖμις | Ἀρεώθη[ς]
ἐπικαλού|μενος στησάμ[ε]νος [...]

Ακόμα, στην αρχή της εν λόγω δομικής ενότητας σε αιτήσεις του 3ου αι. μ.Χ. εντοπίζεται ένας εμπρόθετος προσδιορισμός τους χρόνου, ο οποίος δίνει πληροφορίες σχετικά με το πότε αδικήθηκε η αιτούσα ή το πότε συνέβη κάτι σημαντικό και σχετικό με το πρόβλημα της αίτησης. Για παράδειγμα:

P.Oxy. LVIII 3926 (246 μ.Χ.)

περὶ ἐσπέ|ραν τῆς διελθούσης ἡμέρας πληθος | κακούργων ἐπῆλθεν τῆ
οἰκία μου | ἐν κώμη Θινὶ καὶ ἐπληξαν | τὸν ἄνδρα μου [...]

P.Tebt. II 334 (200/201 μ.Χ.)

πρὸ ἐ|[τῶν οὐκ ὀλίγω]ν, κύριε, σ[υ]νῆλθον πρὸς γάμον Ἑρμῆ | [. ἀπὸ
κώμη]ης Θεογονίδος [...]

Στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμισθεί ότι, όπως φαίνεται και από τη χρονολόγηση των παπύρων που δίνονται ως ενδεικτικά παραδείγματα, οι παραπάνω εκδοχές της φόρμουλας ημερομηνίας δεν παρουσιάζουν απόλυτη ομοιομορφία, ούτε εντοπίζονται πάντα στο ίδιο σημείο του χρονικού της αδικίας.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που συναντάται σε δύο αιτήσεις γυναικών αποτελεί μια μετοχική φράση, η οποία εντοπίζεται στην αρχή της δομικής ενότητας και αποδίδει σύντομα και περιεκτικά τις αιτίες και τις συνθήκες που οδήγησαν στο να αδικηθεί η αιτούσα και να προκύψει η διαφωνία ανάμεσα στις δύο πλευρές. Πράγματι, η παρουσία μιας μετοχικής φράσης και, συγκεκριμένα, μια γενικής απόλυτης μετοχής στην ενότητα του χρονικού της αδικίας των αιτήσεων απαντά συχνά, ήδη από τα τέλη της πτολεμαϊκής περιόδου και κατά τη διάρκεια της ρωμαϊκής περιόδου.¹⁶ Ωστόσο, δεν παρουσιάζει απόλυτη συνέπεια στον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται γλωσσικά (White, 1972, σσ. 28-29, 32-36). Ειδικότερα, η αιτούσα στον P.Ross.Georg. II 21 (154-155 μ.Χ.) ξεκινά να παραθέτει τα όσα της συνέβησαν υπογραμμίζοντας ότι η αιτία πίσω από την υποβολή της αίτησης ήταν η καταπάτηση της περιουσίας της. Αντίστοιχα, η αιτούσα στον Chr.Wilck. 360 (164 ή 169 μ.Χ.) ξεκινά την αφήγησή της υπογραμμίζοντας ότι ο θάνατος του πατέρα της και η κληρονομιά που της άφησε αποτέλεσαν την πηγή των προβλημάτων που αντιμετώπιζε. Αναλυτικότερα:

P.Ross.Georg. II 21 (154-155 μ.Χ.)

π]αροριζομένης μοῦ ἐν τῇ ὑπαρχούσῃ | [μ]οῖ περὶ κώμην Κερκεφθᾶ τοῦ
αὐτοῦ | νομοῦ σιτικῆ ἀρούρη μία τετάρτῳ ἐκ|καιδεκάτῳ ὑπὸ
Πολυδεύκου Ἰππαλίωνος καὶ Σαραπίωνος Παμμένους [...]

Chr.Wilck. 360 (164 ή 169 μ.Χ.)

τ[οῦ] πα[τρ]ός[μου], κ[ύρ]ιε, | τελευτήσαντος καὶ κατ[α]λιπόντ[ο]ς μοι τὸ
| ἐπιβάλλον αὐτῷ μέρ[ος] οἰκοπέδων καὶ | φοινικῶνος ἐν Σκίθι πατρικῶν
αὐτοῦ | ὄντων [...]

Συνεχίζοντας τη μελέτη της συγκεκριμένης δομικής ενότητας, προκύπτει ότι από τα τέλη του 2^{ου} αι. μ.Χ. έως και τον 3^ο αι. μ.Χ. εντοπίζονται ορισμένες στερεοτυπικές εκφράσεις, οι οποίες εμπλουτίζουν νοηματικά το περιεχόμενό της. Ειδικότερα, εντοπίζεται η έκφραση *ἔχει δὲ οὕτως* ή κάποια παραλλαγή αυτής στην αρχή της δομικής ενότητας και, πρακτικά, λειτουργεί ως ένδειξη ότι θα ακολουθήσει η αφήγηση της αδικίας. Ακόμα, εντοπίζονται εκφράσεις όπως *ἀξιῶν*

¹⁶ Για τη χρήση της γενικής απόλυτης στα παπυρικά έγγραφα βλ. Τσιτσιανοπούλου, Ε., (2020), *The causal genitive absolute participle in Greek non-literary papyri of the Imperial Period*, Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τόμος ΜΔ' (2013-2020), σσ. 197-206.

έκδικίας τυχεῖν ή *έπί σε καταφεύγω* ή *έπί σε καταφυγήν έποιησάμην* ή *τῆς από σου βοηθείας τυχεῖν* με τις οποίες η αιτούσα δηλώνει ξεκάθαρα την προσφυγή της στις αρχές προκειμένου να αποκατασταθεί η αδικία. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

BGU III 970 (176-179 μ.Χ.)

τῆς εἰς ἅπαντας | εύεργεσίας, ήγεμῶν μέγιστε, καὶ αὐτὴ γυνὴ ἀβοήθητος
καὶ μηδεμίαν βοή[θει]α[ν] | ἔχουσα εἰ μὴ ὑπὸ σου τοῦ κυρίου **τὴν ἐπὶ σε
καταφυγήν έποιησάμην. τὸ δὲ πρᾶγ[μα] | ἔχει οὕτως·**

P.Sakaon 36 (280 μ.Χ.)

τὸ μετριοφιλές σου αἰσθομένη, | [δέσποτά μου ή]γεμῶν, καὶ περὶ πάντας
κηδεμονίαν, | [μάλιστα περὶ γυ]ναῖκας καὶ χήρας, τὴν προσέλευσιν
ποι|[οὔμαι σοι ἀξιο]ῦσα **τῆς ἀπὸ σου βοηθείας τυχεῖν. τὸ δὲ | [πρᾶγμα
οὕτως ἔ]χει·**

Επιπλέον, αιτήσεις αυτής της χρονικής περιόδου περιλαμβάνουν ποικίλες εκφράσεις ή λέξεις που επισημαίνουν την αναγκαιότητα της υποβολής τους προς τις αρχές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της περίπτωσης αποτελεί το αντίγραφο αίτησης που συμπεριλαμβάνεται στον παρακάτω πάπυρο:

SB XVI 12678 (179 μ.Χ.)

προσφέρ[ω] σοι ήγεμῶν | [κύριε πρᾶγμα τῆς] σῆς έκδικίας δεόμενον. |
[έπειδή] Ηρακλείδης Ἀμμωνίου | μισθωτ[ῆς] καταλοχισμῶν
Ἀρσιν[ο]ῦ|ξίτου καὶ ἄλλων νομῶν ἀυθάδη τρ[ό]πον | κεκτημέ[ν]ος
έβιάσατό με βουλη|θεις ἀπαίτ[ῆ]σαι με οὐ δεόντως τέλος | μὴ
όφειλ[ό]μενον βασιλικου (l. βασιλικῆς) ὑπολ[ό]γου | ὑπὲρ τοῦ τοι[ού]του
μηδεπώποτε τέλους | καταβληθ[έν]τος **ἀναγκαίως** ἐπὶ σε τὸν | σωτῆρα
κατέφυγον καὶ ἀξιῶ [...]

Επίσης, αιτήσεις αυτής της χρονικής περιόδου περιλαμβάνουν τα επιρρήματα *έτι* και *πάλαι* μεμονωμένα ή ως σύνολο *έτι πάλαι* με τα οποία γίνεται αναφορά σε ένα παρελθοντικό γεγονός το οποίο οδήγησε στη διαφωνία της παρούσας αίτησης. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω παράδειγμα:

P.Tebt. II 327 (180-191 μ.Χ.)

έτι πάλαι, κύριε, τοῦ προγεγραμμένου μου πατρὸς ἀναδο|θέντος εἰς
έπιτήρησιν γει|[ν]ηματογραφο[μέ]νων | [ὑ]παρχόντων καὶ μετὰ τὸν |
[ώ]ρισμένον χρόνον τῆς | [έ]πιτηρήσεως τετελευτη|κότος ἀπ[ό]ρου] μηδὲ
ἐν κ[α]ταλείπ[οντο]ς **έτι** ἀπὸ τοῦ | τρισκαιδεκάτου (l. τρισκαιδεκάτου)
έτους | θεοῦ Αὐρηλίου Ἀντωνίν[ου] | αὐτὴ ἔκτοτε οὐ δεόντως |
ἀπαιτοῦμα[ι] τὰ ὑπὲρ τῶν | ὑπαρχόν[τω]ν τελούμενα | δημόσια.

Τέλος, μια στερεοτυπική φόρμουλα που απαντά σε αρκετές αιτήσεις γυναικών από τη ρωμαϊκή Αίγυπτο είναι αυτή της παρουσίας τους ως αδύναμες και μόνες, οι οποίες έχουν ανάγκη από κάποιον να τις υπερασπιστεί και να τις προστατεύσει. Τις περισσότερες φορές εντοπίζεται απλώς η στερεοτυπική έκφραση *γυναικός άβοηθήτου* (Chr.Wilck. 364). Βέβαια, ενδέχεται να εντοπίζεται η στερεοτυπική έκφραση με κάποιο συμπλήρωμα, όπως *γυνή άβοήθητος και μηδεμίαν βοή[θει]α[ν] έχουσα* (BGU III 970), *γυναικός άβοηθήτου και χήρας κατεστώσης* (I. καθεστώσης) (SB XIV 11904), [*. . γ]υνή χήρα κ[αί πρ]εσβῦτις* (P.Oxy. LX 4071), για να τονιστεί η δύσκολη θέση της αιτούσας.

III. Το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο

Το χρονικό της αδικίας και το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποτελούν τον πυρήνα της αίτησης και αλληλοσυμπληρώνονται, αφού υπάρχει μεταξύ τους εσωτερική – νοηματική και εξωτερική σύνδεση. Είναι γεγονός ότι το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο να δράσει έμμεσα υπέρ της αιτούσας και, κατ' επέκταση, η αναμονή της αντίδρασής του, προϋποθέτουν την αφήγηση των γεγονότων που οδήγησαν στο να αδικηθεί η αιτούσα. Υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο αυτής της δομικής ενότητας, εντάσσονται επτά συντακτικές μονάδες¹⁷, οι οποίες οργανώνονται σε τρεις ομάδες, και κλιμακωτά διατυπώνουν το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο.

Το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο στις αιτήσεις γυναικών που χρονολογούνται στα τέλη του 1^{ου} αι. π.Χ. και στον 1^ο αι. μ.Χ. εισάγεται με τον σύνδεσμο *διὸ* (1), δηλώντας, έτσι, τη σύνδεση με την προηγούμενη δομική ενότητα. Έπειτα, ακολουθούν το χαρακτηριστικό ρήμα *ἀξιῶ* (2) και η απαρεμφατική φράση με τα συμπληρώματά της (4). Όλα τα παραπάνω αποτελούν τον τρόπο με τον οποίο η αιτούσα ζητά από τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο να δράσει έμμεσα υπέρ της. Η απαρεμφατική φράση, συνήθως, αποτελείται από ένα ή δύο απαρέμφατα και τα αντικείμενά τους (σε δοτική, γενική ή αιτιατική πτώση) ή από δύο απαρέμφατα που το δεύτερο είναι αντικείμενο του πρώτου ή δύο απαρέμφατα σε παρατακτική σύνδεση. Στο σημείο αυτό απαντούν οι εξής απαρεμφατικές φράσεις: *ἀποστεῖλαι* + αντικείμενα (σε δοτική και αιτιατική), *συντάξαι – καταστῆσαι* + αντικείμενο (σε αιτιατική), *συντάξαι – γράψαι* + αντικείμενα (σε δοτική και τελικό απαρέμφατο σε θέση αντικειμένου), *βοηθῆναι καὶ τυχεῖν*.

Το αίτημα για έμμεση δράση του διοικητικού υπαλλήλου υπέρ της αιτούσας ενισχύεται μέσω μιας επιπλέον απαρεμφατικής φράσης και μιας δευτερεύουσας τελικής πρότασης που την προσδιορίζει (5). Στόχος της εν λόγω συντακτικής μονάδας είναι να διατυπωθεί πιο συγκεκριμένα η αναμενόμενη και

¹⁷ Για τις συντακτικές μονάδες της δομικής ενότητας του αιτήματος προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο βλ. Κεφάλαιο 2.

επιθυμητή δράση του διοικητικού υπαλλήλου. Στο σημείο αυτό, η απαρεμφατική φράση περιλαμβάνει τα απαρέμφατα *μεταδοῦναι* ή *ἀποδοῦναι* με τα αντικείμενά τους σε δοτική και αιτιατική πτώση. Ύστερα, ακολουθεί η δευτερεύουσα τελική πρόταση, η οποία αναφέρει τον ακριβή σκοπό της επιθυμητής ενέργειας του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου.

Σε κάποιες αιτήσεις, λίγο πριν από το τέλος της δομικής ενότητας, εντοπίζονται δευτερεύουσες υποθετικές προτάσεις (6), με τις οποίες οι αιτούσες έθεταν όρια και προειδοποιούσαν το πρόσωπο που τις είχε αδικήσει. Τέλος, σε ορισμένες αιτήσεις αυτής της περιόδου το αίτημα ολοκληρώνεται με μια από τις δύο στερεοτυπικές εκφράσεις: *ἴν' ᾧ ἀντειλημμένη* και *ἀντέχομαι καὶ ἀνθέξομαι* (7). Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

P.Oxy. II 281 (20-50 μ.Χ.)

(1) διὸ (2) ἀξιῶ (4) συντάξαι | καταστήσαι αὐτὸν ἐπὶ σὲ | (5) ὅπως ἐπαναγκασθῆ συν|εχόμενος ἀποδοῦναι [μ] | μοι τὴν [φ]ερνήν σὺν ἡμι|ολίᾳ. τῶ[ν] μὲν γὰρ ἄλλων τῶν [όντων πρὸς αὐτὸν] | (7) ἀντέχομαι[αι καὶ ἀνθέξομαι].

P.Oxy. II 286 (82 μ.Χ.)

τῆς δὲ Φιλουμένης παρ' ἕκαστα διοχλοῦσης με | προελθεῖν ἠνάγκασμαι, καὶ (2) ἀξιῶ (4) συντάξαι γράψαι τῷ τοῦ | Ὀξυρυγχείτου ξενικῶν πράκτορι (5) μεταδοῦναι τῇ τε | Ζηναρίῳ καὶ τῷ Ἡρωῖ τοῦδε τοῦ ὑπομνήματος | [ἀ]ντίγραφον (5) ὅπως παρέχονται ἡμᾶς ἀπερισπάστους | [καὶ] ἀπαρενοχλήτους ὑπὲρ τῆς προκειμένης ὀφειλῆς | καὶ ἀποδῶσιν (l. ἀποδῶσιν) ταῦτα, ἢ εἰδῶσι (6) ἐάν τι ἰς (l. εἰς) ταύτην πραχθῶ | ἐσομένην μοι τὴν πρᾶξιν παρὰ τε αὐτῶν καὶ ἐξ ὧν | ἐάν εὐρίσκω αὐτῶν ἐπὶ τῶν τόπων ὑπαρχόντων καὶ | σειτικῶν (l. σιτικῶν) ἐδαφῶν καὶ ἐτέρων. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων τῶν | κατ' ἑμαυτὴν κα[ὶ] ὧν ἐτέρων ἔχω πρὸς αὐτοὺς καὶ τῶν | ὑπόντων μοι δ[ι]καίων πάντων (7) ἀντέχομαι καὶ ἀν|θέξομαι ἐν οὐδενὶ ἐλαττουμένη. πρὸς δὲ τὴν τοῦ χρη|ματισμοῦ τελείωσιν διαπέσταλμαι Ἡρακλείδην Ἡρα|κλείδου.

Οι αιτήσεις γυναικῶν που χρονολογούνται στον 2^ο και 3^ο αι. μ.Χ. ακολουθούν την ίδια δομή και την ίδια λογική στην οργάνωση του περιεχομένου τους με τις προηγούμενες αιτήσεις. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι αιτήσεις αυτής της περιόδου είναι αριθμητικά περισσότερες από τις αιτήσεις της προηγούμενης περιόδου, παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία στους γραμματικούς τύπους που χρησιμοποιούν, για να διατυπώσουν το αίτημα. Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι η δομική ενότητα του αιτήματος χάνει σιγά σιγά τον στερεοτυπικό χαρακτήρα της, αφού η λογική πίσω από τη διατύπωση κάθε συντακτικής μονάδας παραμένει η ίδια, ακόμα κι αν αυτή εκφέρεται με διάφορες λέξεις.

Από την εξέταση της συγκεκριμένης δομικής ενότητας παρατηρείται ότι ο σύνδεσμος (1) που εισάγει το αίτημα ποικίλει, καθώς απαντούν οι περιπτώσεις *διό, οὖν, ὅθεν* σχεδόν με την ίδια συχνότητα. Προχωρώντας στο ρήμα με το οποίο διατυπώνεται το αίτημα (2) παρατηρείται, επίσης, μεγάλη ποικιλία τύπων, οι οποίοι διακρίνονται από κοινή επικοινωνιακή πρόθεση. Ειδικότερα, πέρα από το αναμενόμενο και αρκετά δημοφιλές ρήμα *ἀξιῶ* (BGU II 22, P.Ross.Georg. II 21, P.Turner 41), απαντούν και πιο σύνθετες εκδοχές του, όπως *ἐπιδίδωμι καὶ ἀξιῶ* (BGU VII 1575, BGU I 98, P.Ryl. II 117), *καταφεύγω καὶ ἀξιῶ* (Pap.choix. 5), *καταφεύγω ἀξιοῦσα* (P.Tebt. II 327), *δέομαι ἐπιδιδοῦσα* (Chr.Wilck. 361) και *ἐπιδίδωμι τὰδε τὰ βιβλίδια ἀξιοῦσα* (P.Oxy. LVIII 3926). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αίτημα στις αιτήσεις P.Oxy. III 486, SB XIV 11904 και P.Sakaon 36. Το ρήμα του αιτήματος της αίτησης στον P.Oxy. III 486r και τον P.Sakaon 36 είναι το *παρακαλῶ*, ενώ στον SB XIV 11904 είναι το *κέλευσον*.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι σε αρκετές αιτήσεις μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης συντακτικής μονάδας εντοπίζεται μια δευτερεύουσα αιτιολογική πρόταση ή μια αιτιολογική μετοχή. Αυτό το στοιχείο εκφράζει τον λόγο ή τους λόγους για τους οποίους η αιτούσα καταφεύγει στον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο για βοήθεια. Σε μια αίτηση, η δευτερεύουσα αιτιολογική πρόταση ενισχύεται με τη φράση *ἀναγκαίως ἐπὶ τὴν σὴν βοήθειαν* (BGU I 340).

Στη συνέχεια, αρκετές αιτήσεις περιλαμβάνουν μια στερεοτυπική έκφραση ευγένειας προς τον διοικητικό υπάλληλο που απευθύνεται η αιτούσα (3). Η στερεοτυπική αυτή έκφραση ενδέχεται να αποτελεί μια απλή τιμητική προσφώνηση προς τον διοικητικό υπάλληλο ή μια τυπική φράση ή συνδυασμό και των δύο. Χαρακτηριστικά, συναντώνται διάφορες τιμητικές προσφωνήσεις, όπως *ἡγεμῶν κύριε* (P.Oxy. III 486r), *τὸν κύριον* (P.Ross.Georg. II 20), σε δέσποτα (P.Sakaon 36) και η τυπική φράση *ἐὰν σου τῆ τύχη δόξη* (BGU I 327) ή κάποια παραλλαγή αυτής. Όπως προαναφέρθηκε, η στερεοτυπική έκφραση ευγενείας ενδέχεται να περιλαμβάνει και τις δύο παραπάνω περιπτώσεις, όπως *κύριε, ἐὰν σου τῆ τύχη δόξη* (Chr.Wilck. 360).

Η επόμενη συντακτική μονάδα ακολουθεί την ίδια ακριβώς λογική οργάνωση με την αντίστοιχη μονάδα των αιτήσεων της προηγούμενης περιόδου. Χαρακτηριστικά, περιλαμβάνει την έμμεση προτροπή του διοικητικού υπαλλήλου/ αξιωματούχου για δράση υπέρ της αιτούσης και εκφράζεται η επιθυμητή και αναμενόμενη αντίδρασή του (4). Στο συγκεκριμένο σημείο, απαντά αρκετές φορές η στερεοτυπική απαρεμφοτική φράση *ἀχθῆναι x* (το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που την αδίκησαν σε αιτιατική πτώση) *ἐπὶ σὲ πρὸς τὴν δέουσαν ἐπέξοδον* (Pap.choix. 5) ή κάποια παραλλαγή αυτής της μαζί με ένα επιπλέον απαρέμφοτο, όπως για παράδειγμα *ἀχθῆναι αὐτὸν ἐπὶ σὲ καὶ τυχεῖν τῶν ἀπὸ σοῦ δικαίων* (BGU I 157) και *κελεύσαι αὐτὸν ἀχθῆναι ἐπὶ / σὲ λόγον ἀποδώσοντα περὶ τούτου* (BGU I 98).

Κατά βάση, στο εν λόγω σημείο κυριαρχούν απαρεμφοτικές φράσεις που περιέχουν τον τύπο *κελεύσαι* είτε μόνο του (P.Tebt. II 327), είτε ως έκφραση, όπως για παράδειγμα *κελεύσαι γραφῆναι + δοτική* (Chr.Wilck. 360, SB XVI

12678), *έλεῆσαι με – κελεύσαι* (P.Ross.Georg. II 20). Ακόμα, δύο αιτήσεις του 2^{ου} αι. μ.Χ. περιλαμβάνουν την απαρεμφατική φράση *έπιστεῖλαι τῷ κωμογραμματεῖ* (P.Ross.Georg. II 21, BGU VII 1575) και μια αίτηση του 3^{ου} αι. μ.Χ. περιλαμβάνει την απαρεμφατική φράση *έπισ[τε]ῖλαι[σε] ὑπηρέτη τούτων τὸ ἴσον αὐτῷ* (P.Ryl. II 117).

Οι υπόλοιπες αιτήσεις περιλαμβάνουν μια απαρεμφατική φράση της οποίας ο απαρεμφατικός τύπος ποικίλει ανάλογα με την αδικία που έχει συντελεστεί. Χαρακτηριστικά, συναντώνται διάφορες απαρεμφατικές φράσεις, ὅπως *έπιτρέψαι μοι ἀναπλεῦσαι, μεταδοθῆναι αὐτῷ, νέμεσθαι καὶ παύεσθαι, ἀκοῦσαί μοι, ἀπαλλάξαι με -γράψαι τῷ τοῦ Ὁξυρυχείτου στρατηγῷ* και *ἀποτάξαι σε ὑπηρέτην*.

Ἐν συνεχείᾳ, ἡ ἐνίσχυση τῆς προηγούμενης συντακτικῆς μονάδας - ὅταν αὐτὴ ἀπαντᾷ μέσα στο κείμενο - ἐπιτυγχάνεται μέσω ἀπαρεμφάτων και δευτερευουσῶν τελικῶν προτάσεων (5). Σὲ κάποιες αιτήσεις ἐντοπίζονται υποθετικῆς προτάσεις με τὶς ὁποῖες οἱ αἰτούσες θέτουν τὰ ὅρια και τοὺς περιορισμοὺς τους. Τέλος, τὸ αἴτημα ολοκληρώνεται με τὴ στερεοτυπικὴ φράση *ἴν' ᾧ εὐεργετημένη* ἢ κάποια παραλλαγή αὐτῆς. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ παρακάτω παραδείγματα:

BGU I 22 (114 μ.Χ.)

(1) διὸ (2) ἀξιῶ | (4) ἀκθῆναι (l. ἀχθῆναι) τοὺς ἐγκαλου|μένους ἐπὶ σε πρὸς δέ|ουσ(αν) ἐπέξοδον.

P.Oxy. III 486r (131 μ.Χ. - ὁ πάπυρος περιλαμβάνει δύο αιτήσεις που υποβλήθηκαν ἀπὸ τὴν ἴδια γυναικὰ, τὴ Διονυσία· ἡ αίτηση τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ φορέα γραφῆς (α) εἶναι μεταγενέστερη ἀπὸ τὴν αίτηση τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ φορέα γραφῆς (β), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἀντίγραφο παλαιότερης αίτησης)

α. ἐπ|εὶ (1) οὔν ὁ ἀντίδικος [ο]ύδὲ νῦν πάρεστιν ἢ δὲ [κα]|τασπορὰ ἐπέγει και ἡ ἐπιμ[έ]λεια τῶν ὑπὸ τοῦ ποτ[α]μοῦ παρασεσυρμένων | χρῆζει μου τῆς παρουσίας[ς] (2) ἀξιῶ (3) ἐὰν δόξῃ σοι (4) ἐπιτρέψαι μοι ἀναπλεῦσαι κρι|θησομένην ὑπὸ σοῦ ἐπὶ τῶν τῶπων, (7) ἴν' ᾧ εὐεργετημένη.

β. ἐπεὶ (1) οὔν ἐνθάδ[ε] μοι διατριβούση ἀπηνγέλη (l. ἀπηγγέλη) τὰ ἐμὰ πάν[τα] | ἐκ τῆς ὑπερβαροῦς ἀνα[βάσ]ξως τοῦ ἱερωτάτου Νίλου ἀπολωλένα[ι] | ἐποίκιά τε κ[αὶ] ἐδάφη και] χῶματα, (2) παρακαλῶ σε, (3) ἡγεμῶν κύριε, [τ]οῦ | ἀντιδικο[υ] οὐδὲ νῦν παρό]ντος, (4) ἐπιτρέψαι μοι ἀναπλεῦσαι (5) ἵνα τὰ ἐ[μα]υ|τῆς δίκ[α]ια λάβω, μὴ σὺ]ν τοῖς ὑπάρχουσί μου κάγῳ (l. και ἐγῶ) λειμῶ (l. λιμῶ) συναπολῶμαι, | (7) [ἴν' ᾧ εὐεργετημένη].

P.Mich. IX 526 (155 μ.Χ.)

(2) ἀξιῶ τούτου τὸ ἴσον δι' ὑπηρετοῦ (4) μεταδοθῆναι αὐτῷ (5) ἴν' ἔχων ἔνγραπτον παραγγελίαν [παραγένη]ται ὅπου (6) ἐάν ὁ τοῦ νομοῦ διαλογισμὸς ἢ δικαιοδοσία πυῆ[ται] (l. ποιῆ[ται]) [ἀρκουμέ]νου μ[ο]υ τῆδε τῆ διαστ[ολῆ].

Chr.Wilck. 360 (164 ἢ 169 μ.Χ.)

(2) ἀξιῶ (1) οὖν, (3) κύριε, | ἐάν σου τῆ τύχη δόξη, (4) κελεῦσαι γραφῆναι | τῷ τοῦ νομοῦ στρατηγῷ (5) ἐπαναγκάσαι αὐ|τοὺς τὸ πατρικόν μοι μέρος ἀποκαταστῆ|σαι, τὴν δὲ γεωργίαν ὑπὸ τε τοῦ Πανε|τβήους καὶ τῶν τῆς Θαήσιος τέκνων γεί|νεσθαι (l. γί |νεσθαι), (7) ἴν' ὧ εὐεργετημ(ένη).

Chr.Wilck. 361 (200 μ.Χ.)

οὗ δὴ χάριν ὑπὲρ τοῦ μὴ μετα[νάστ]ην [με γενέσθαι] | [.] ἐξ . . . σ[ω]ν μόνων τραφεῖσα καὶ ἀνα . . . εἰσα (2) δέομαι ἐπιδιδούσ[α τὸ ὑπόμνημα - ca.21 -] | [. . . τὰ] συμβεβηκότα μοι καὶ (4) ἀπαλλάξαι με τῆς γεωργίας τῶν προκειμένων [ἀ]ρ[ουρῶν καὶ γράψαι τῷ τοῦ Ὁ][ξυρυγγ]εῖτου στρατηγῷ (5) ὅπως ὁ ἐκάστης κώμης πραγματικὸς πρόνοιαν ποιήση[ται - ca.17 -] | [. . . γεωρ]γίαν γενέσθαι· ἀνδράσι γὰρ ἔοικεν τὰ τῆς γεωργίας, ὡς καὶ σὺ ὁ κύριος ἐπίστ[ασαι, - ca.16 -] | [.]ματων διὰ τὴν ἔμφυτόν σου εὐεργεσίαν ὑπέταξά σοι ὡς ἕτεροι ἀφο[. . .] [- ca.14 - (7) ἴν' ὧ] | [διὰ] σοῦ κατὰ πάντα εὐεργετημένη.

P.Ryl. II 117 (269 μ.Χ.)

ἐπεὶ (1) οὖν ὁ ὁμ[ο]πάτριός μου ἀδελφὸς Αὐρήλιος Κοπρέας πρὸς ὃν οὐδε|μί[α]ν κοι|νωνίαν ἔχ[ω] ἄτεκνος καὶ ἀδιάθετος τετελεύτηκεν καθ' ἑαυτὸν | ζῶ[ν] καὶ [θαν(?)]ών(?), οὐδενὸς δὲ τούτου ἐφηψάμην οὐδὲ τῆ κληρονομία προσ|ῆλθ[ον, Αὐρήλιος δὲ Εὐδαίμων κοσμητῆς υἱὸς Εὐδαίμονος ἀγνωθετή|σαντος γεν[ο]μένου βουλευτοῦ τῆς αὐτῆς Ἑρμοῦ πόλεως φάσκων εἶναι | αὐτὸν δ[α]νιστὴν (l. δ[α]νειστὴν) ἐκείνου ἐπέρχεται μοι καὶ ἐνοχλεῖ οὐ δέον, ἀγνωῶ δὲ | εἰ κα[ὶ] ἕτεροι [εἰσ]ιν τοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ μου δανισταί (l. δανεισταί), (2) τάδε σοι ἀναγκαίως ἐπι|δίδωμι τὰ β[ι]βλίδια ἀφιστανομένη καὶ ἐξιστανομένη τῷ Εὐδαίμονι | τῆς τοῦ αὐτ[οῦ] ἀδελφοῦ μου κληρονομίας πρὸς τὰ αὐτῷ ὀφειλόμενα καὶ | [π]ρὸς εἴ τι ἔ[τ]ερον ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ μου ζητηθεῖν, καὶ ἀξιῶ (l. ἀξιῶ) | (4) ἐπισ[τε]ῖλαι[σε] ὑπηρετῆ τούτων τὸ ἴσον αὐτῷ μεταδοῦναι (5) ἴν' εἰδῆ πρὸς τὸ | ἔχειν με τ[ὰ] ἐ[μ]ὰ ἐλεύθερον καὶ ἀνύβριστον καὶ ἀπαρενόχλητον ὀνό|ματι τοῦ [ἀδε]λφοῦ μου, οὗ οὐδενὸς ἐνκρατῶ, κατὰ τὰς θείας διατάξεις.

IV. Καταληκτική φόρμουλα

Ἡ τελευταία δομικὴ ἐνότητα τῆς αἴτησης, ὅπου αὐτὴ σώζεται, περιέχει αποκλειστικὰ στερεοτυπικὲς φράσεις καὶ γλωσσικὲς φόρμουλες, ὅπως ἀντίστοιχα περιέχει καὶ ἡ ἐναρκτήρια φόρμουλα. Ἡ γλωσσικὴ φόρμουλα που

απαντά πιο συχνά σε αυτή τη δομική ενότητα είναι η φόρμουλα ημερομηνίας, η οποία προσδιορίζει με ακρίβεια το έτος, τον μήνα και την ημέρα που πραγματοποιείται η υποβολή της αίτησης. Εξίσου συχνή είναι η τυπική έκφραση *εύτύχει* ή *διευτύχει*, η οποία λειτουργεί ως αποφώνηση της αίτησης.

Επιπλέον, αρκετές αιτήσεις περιέχουν τη φόρμουλα υπογραφής, η οποία αποτελείται από το όνομα της αιτούσης και το ρήμα *ἐπιδέδωκα*. Σε ορισμένες αιτήσεις η τυπική φόρμουλα υπογραφής περιέχει μια αναφορά στον άνδρα συγγενή που τη συνοδεύει. Μια ακόμα γλωσσική φόρμουλα που συναντάται στην καταληκτική φόρμουλα των αιτήσεων, όταν δεν απαντά η προηγούμενη περίπτωση, είναι αυτή της φυσικής ταυτοποίησης της αιτούσης. Χαρακτηριστικά, η φόρμουλα φυσικής ταυτοποίησης περιλαμβάνει το όνομα της αιτούσης, την ηλικία της και μια αναφορά σε κάποιο ιδιαίτερο σημάδι που βρίσκεται στο σώμα της.

Ακόμα, η καταληκτική φόρμουλα περιέχει τη φόρμουλα αναλφαβητισμού με την οποία δηλώνεται ότι η αιτούσα δεν είναι εγγράμματη και, συνεπώς, κάποιο άλλο πρόσωπο αναλαμβάνει να γράψει εκ μέρους της. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται η τυπική φράση *ἔγραψα ὑπὲρ αὐτῆς μὴ εἰδυίας* ή κάποια παραλλαγή αυτής. Τέλος, μερικές αιτήσεις περιέχουν τη στερεοτυπική φράση *ἐντύχει* + σε δοτική πτώση ο διοικητικός υπάλληλος/ αξιωματούχος που δέχεται την αίτηση και *ἀπόδος*. Οι παραπάνω γλωσσικές φόρμουλες δεν είναι απαραίτητο να απαντούν ταυτόχρονα σε μια αίτηση. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω παραδείγματα:

BGU I 22 (114 μ.Χ.)

εύτύχι (l. εύτύχει) . | Ταρμοῦθις ὡς (ἐτῶν) λ, ού(λή) | ποδι δεξιῶ. | (ἔτους) ιζ Αὐτοκράτορος | Καίσαρος Νέρουα Τραιανοῦ

Εδώ περιλαμβάνεται: η αποφώνηση (*εύτύχι*), η φόρμουλα φυσικής ταυτοποίησης (*Ταρμοῦθις ὡς (ἐτῶν) λ, ού(λή) | ποδι δεξιῶ*) και η φόρμουλα ημερομηνίας (*(ἔτους) ιζ Αὐτοκράτορος | Καίσαρος Νέρουα Τραιανοῦ*).

Chr.Wilck. 360 (164 ή 169 μ.Χ.)

διευ(τύ)χει. | (hand 2) Ταμύσθα ἐπιδέδωκα. Διονύσιος ἔγραψ[α] ὑπὲρ αὐτῆς γράμματα μὴ ἰδυίας (l.εἰδυίας). | (hand 1) (ἔτους) ε Θῶθ ιγ. | (hand 3) [ἔ]ντ[υχε] τῶ στρ[α]τηγῶ, ὃς τὰ ἑαυτῶ προσήκοντα [πο]ιήσ[ει] . | (hand 4) ἀ[πό]δος.

Εδώ περιλαμβάνεται: η αποφώνηση (*διευ(τύ)χει*), η φόρμουλα υπογραφής (*Ταμύσθα ἐπιδέδωκα*), η φόρμουλα αναλφαβητισμού (*Διονύσιος ἔγραψ[α] ὑπὲρ αὐτῆς γράμματα μὴ ἰδυίας (l.εἰδυίας)*), η φόρμουλα ημερομηνίας (*(ἔτους) ε Θῶθ ιγ*) και η στερεοτυπική έκφραση *[ἔ]ντ[υχε] τῶ στρ[α]τηγῶ ἀπόδος*.

BGU I 98 (211 μ.Χ.)

Τανομιεύς ὡς (έτῶν) γ. οὐλ(ῆ) μηρῶ δεξ(ιῶ) | (έτους) ιθ Λουκίου Σεπτ(ιμίου) Σευήρου Περτίνακος καὶ Μάρκου Αὐρηλίου | Ἄντων(ίνου) καὶ Πουβλίου Σεπτ(ιμίου) Γέτα Βρετανικῶν Μεγίστων Εὐσεβ[ῶν] | Σεβαστῶν Τῦβι κη.

Εδῶ περιλαμβάνεται: ἡ φόρμουλα φυσικῆς ταυτοποίησης (*Τανομιεύς ὡς (έτῶν) γ. οὐλ(ῆ) μηρῶ δεξ(ιῶ)*) καὶ ἡ φόρμουλα ἡμερομηνίας (*έτους) ιθ Λουκίου Σεπτ(ιμίου) Σευήρου Περτίνακος καὶ Μάρκου Αὐρηλίου | Ἄντων(ίνου) καὶ Πουβλίου Σεπτ(ιμίου) Γέτα Βρετανικῶν Μεγίστων Εὐσεβ[ῶν] | Σεβαστῶν Τῦβι κη.*)

4.3. Γλωσσική ανάλυση του αιτήματος

Το υποκεφάλαιο αυτό εστιάζει στη γλωσσική ανάλυση του αιτήματος, το οποίο αποτελεί τον πυρήνα της αίτησης προς τις αρχές, λαμβάνοντας υπόψη το επικοινωνιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο ανήκει και ερμηνεύοντας τη γλωσσική πραγμάτωσή του μέσα από τη χρήση σταθερά επαναλαμβανόμενων γλωσσικών μέσων, όπως είναι οι γλωσσικές φόρμουλες και οι στερεοτυπικές εκφράσεις. Η γλωσσική ανάλυση του αιτήματος προϋποθέτει την αναγνώριση και την κατανόηση μιας πολύ σημαντικής παραμέτρου, δηλαδή της ένταξης του αιτήματος σε ένα ορισμένο επικοινωνιακό πλαίσιο με μια ορισμένη επικοινωνιακή πρόθεση. Χαρακτηριστικά, η υποβολή του αιτήματος προς τις αρχές αποτελεί τον κύριο λόγο σύνταξης του υπό συζήτηση εγγράφου και τη μοναδική επικοινωνιακή πρόθεση του αιτούντος προσώπου. Το πλαίσιο αυτό, αδιαμφισβήτητα, επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο το αίτημα πραγματώνεται γλωσσικά και καθορίζει τη θέση και τη λειτουργία του μέσα στο κείμενο.

Γενικότερα, είναι γνωστό ότι η αιτούσα (ή, ορθότερα, ο επαγγελματίας γραφέας) προχωρούσε στη σύνταξη του εν λόγω εγγράφου, για να γνωστοποιήσει στις αρχές την αδικία που υπέστη και να ζητήσει την αποκατάσταση της δικαιοσύνης ή/ και την τιμωρία του προσώπου που την αδίκησε. Η γλωσσική απόδοση του αιτήματος, συνυπολογίζοντας το επικοινωνιακό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται αυτό, προϋποθέτει μια πραξιακή αντιμετώπιση της γλώσσας, καθώς τη χρησιμοποιεί ως μέσο επιτέλεσης μιας ή περισσότερων πράξεων, ως δράση (Γούτσος, 2012, σ. 48). Η αντιμετώπιση της γλώσσας ως δράσης εξετάζεται στο έργο *How to Do Things with Words* (1962) του J.L. Austin, το οποίο εκδόθηκε μετά τον θάνατό του. Ειδικότερα, στο παραπάνω έργο υποστηρίζεται ότι ορισμένα εκφωνήματα στοχεύουν αποκλειστικά στην επιτέλεση γλωσσικών πράξεων. Το αίτημα, όπως αυτό εντοπίζεται και αποδίδεται γλωσσικά στις αιτήσεις προς τις αρχές, αποτελεί αναμφίβολα μια γλωσσική πράξη. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα αιτήματα με τα οποία επιτελούνται πράξεις υφίστανται μόνο μέσω της γλώσσας και ονομάζονται επιτελεστικά εκφωνήματα.

Σύμφωνα με τον J.L. Austin (1962), τα επιτελεστικά εκφωνήματα και, εν προκειμένω τα αιτήματα, διακρίνονται από τρεις διαστάσεις, τη λεκτική πράξη (η πράξη της εκφώνησης του αιτήματος), την προσλεκτική πράξη (η πραγματοποίηση του αιτήματος μέσω της εκφώνησης του) και την απολεκτική πράξη (το αποτέλεσμα της εκφώνησης του αιτήματος, η ικανοποίησή του). Δεδομένου ότι η πραγματική πρόθεση του αιτούντος, όπως προαναφέρθηκε, είναι μια, δηλαδή η γνωστοποίηση στις αρχές της αδικίας που υπέστη, η διατύπωση του αιτήματος για αποκατάσταση της δικαιοσύνης ή/και η τιμωρία του αδικούντος προσώπου, το αίτημα αποτελεί μια κατευθυντική γλωσσική πράξη.¹⁸

¹⁸ Η μελέτη των γλωσσικών πράξεων απέδειξε ότι μια γλωσσική πράξη μπορεί να επιτελείται με διαφορετικά γλωσσικά εκφωνήματα, ανάλογα τις πραγματικές προθέσεις του ομιλούντος ή

Το αίτημα ως κατευθυντική γλωσσική πράξη αποδίδεται μέσω της χρήσης σταθερά επαναλαμβανόμενων γλωσσικών μέσων, όπως είναι οι γλωσσικές φόρμουλες και οι στερεοτυπικές εκφράσεις. Συνεπώς, το αίτημα αποτελεί ένα εκφώνημα το οποίο ενεργοποιεί και πραγματοποιεί μια σειρά πράξεων με στόχο την αποκατάσταση της δικαιοσύνης υπέρ της αιτούσης. Οι εν λόγω πράξεις είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν χωρίς να παραχθούν τα αντίστοιχα εκφωνήματα.

Γενικότερα, παρατηρείται ότι οι γλωσσικές επιλογές της αιτούσης εναρμονίζονται σχεδόν απόλυτα με την πρόθεσή της να ζητήσει κάτι από τις αρχές. Αυτό σημαίνει ότι το αίτημα στα υπό μελέτη παπυρικά έγγραφα είναι μια αλληλουχία άμεσων/ ευθείων κατευθυντικών γλωσσικών πράξεων. Το περιεχόμενο των αιτήσεων, επομένως, είναι προϊόν των επιλογών των συντακτών τους και οι επιλογές αυτές υπηρετούν την επικοινωνιακή τους πρόθεση. Κατά συνέπεια, η γλωσσική πράξη είναι άμεσα συνδεδεμένη με τον επικοινωνιακό στόχο.¹⁹

Το αίτημα ως κατευθυντική γλωσσική πράξη περιλαμβάνει δύο ή περισσότερα σκέλη, καθώς η αιτούσα υποδεικνύει τις ακριβείς ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί ο διοικητικός υπάλληλος/ αξιωματούχος. Οι συγκεκριμένες ενέργειες αλληλοσυμπληρώνονται και, πρακτικά, η μια αποτελεί συνέχεια της άλλης. Χαρακτηριστικά, το αίτημα γραμματικοποιείται μέσω ενός επιτελεστικού ρήματος και ακολουθούν οι ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί ο αποδέκτης μέσω απαρεμφατικών φράσεων, οι οποίες λειτουργούν ως δείκτες δεοντικής τροπικότητας. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι παραπάνω τρόποι γλωσσικής πραγμάτωσης του αιτήματος και των σκελών του απαντούν ως γλωσσικές φόρμουλες και στερεοτυπικές εκφράσεις.

Αρχικά, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, τα επιτελεστικά ρήματα με τα οποία διατυπώνεται το αίτημα είναι τα: *ἀξιῶ*, *δέομαι*, *παρακαλῶ* ή οι εμπλουτισμένες εκδοχές τους με τις φράσεις *ἐπιδίδωμι καὶ ἀξιῶ*, *καταφεύγω καὶ ἀξιῶ*. Απαντούν σε α' ενικό ή πληθυντικό πρόσωπο (ανάλογα το αν υποβάλλει αίτηση ένα ή περισσότερα πρόσωπα) και η σημασία τους καθορίζει τον βαθμό ανησυχίας της αιτούσης. Ειδικότερα, το πιο συνηθισμένο και ουδέτερο επιτελεστικό ρήμα είναι το *ἀξιῶ*, ενώ το *δέομαι* έχει πιο τυπικό και επίσημο χαρακτήρα. Το επιτελεστικό ρήμα *παρακαλῶ* προσδίδει οικείο και προσωπικό τόνο στη διατύπωση του αιτήματος.

γράφοντος. Κατά συνέπεια, ο J. Searle – ο οποίος ήταν μαθητής του J.L. Austin – στο έργο του *Speech Act* (1969) μελέτησε τις γλωσσικές πράξεις ως μέσο επικοινωνίας λαμβάνοντας υπόψη τη θεωρία για τα γλωσσικά παιχνίδια του L. Wittgenstein και κατέληξε στη διάκριση πέντε ειδών γλωσσικών πράξεων: α. βεβαιωτικές/ αναπαραστατικές, β. κατευθυντικές, γ. δεσμευτικές, δ. εκφραστικές, ε. διακηρυκτικές/ δηλωτικές.

¹⁹ Δεδομένου ότι οι αιτήσεις προς τις αρχές αποτελούν κείμενα που φέρουν τα μορφικά χαρακτηριστικά των επιστολών, για το αίτημα στις ιδιωτικές παπυρικές επιστολές βλ. Κορολή, Κ., (2016), *Το αίτημα στις Ελληνικές Ιδιωτικές Επιστολές σε παπύρους και όστρακα: από την εποχή του Αυγούστου έως το τέλος της αρχαιότητας*, Καρδαμίτσα, σσ. 89-93.

Οι απαρεμφατικές φράσεις έπονται του επιτελεστικού ρήματος. Οι γλωσσικές φόρμουλες που έχουν ως πυρήνα το απαρέμφατο αντιστοιχούν σημασιολογικά στην προστακτική έγκλιση (Mandilaras, 1973: παρ. 756-766, σσ. 316-319) και εκφράζουν το δέον γενέσθαι. Παράλληλα, συχνά μια απαρεμφατική φράση συνοδεύεται από μια δευτερεύουσα επιρρηματική τελική πρόταση και επιτελεί την ίδια ακριβώς λειτουργία, φέρει δηλαδή τη σημασία της προστακτικής έγκλισης (Mandilaras, 1973: παρ. 587-589, σσ. 263-264). Γενικότερα, οι απαρεμφατικές φράσεις ως δείκτες δεοντικής τροπικότητας δηλώνουν αυτό που η αιτούσα θεωρεί αναγκαίο, υποχρεωτικό και επιθυμητό να γίνει, αν και προς το παρόν δεν αποτελεί πραγματικότητα, αλλά μια επιθυμία ή απαίτηση που δεν έχει ικανοποιηθεί ακόμα. Επιπλέον, οι δείκτες δεοντικής τροπικότητας απευθύνονται στον αποδέκτη της αίτησης, δηλώνοντας ρητά όχι μόνο την υποχρέωσή του να δράσει, αλλά και το πώς πρέπει να δράσει με συγκεκριμένες ενέργειες.

Σε ορισμένες αιτήσεις προηγείται του αιτήματος (επιτελεστικό ρήμα/κατευθυντική γλωσσική πράξη) και των συμπληρωμάτων του (απαρεμφατικές φράσεις με ή χωρίς δευτερεύουσες τελικές προτάσεις/ δείκτες δεοντικής τροπικότητας) μια περίοδος που αιτιολογεί τους λόγους για τους οποίους διατυπώνεται το αίτημα, προκειμένου ο αποδέκτης να πειστεί για την ανάγκη ανάληψης δράσης. Ακόμη και όταν δεν εντοπίζεται μια τέτοια περίοδος στην αρχή της δομικής ενότητας του αιτήματος (III), το περιεχόμενο της δομικής ενότητας του χρονικού της αδικίας που προηγείται (II) επιτελεί την ίδια λειτουργία. Χαρακτηριστικά, αφηγείται γεγονότα και, ενίοτε, εμπλουτίζεται με αρνητική αξιολογική κρίση για πρόσωπα ή καταστάσεις και έκφραση αρνητικών συναισθημάτων. Συνεπώς, αποδεικνύεται ότι το αίτημα συνδέεται με το συγκεκριμένο του και, συνολικά, το κείμενο διακρίνεται από αλληλουχία και ενότητα. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω, η βασική ρητορική δομή της τρίτης δομικής ενότητας της αίτησης προς τις αρχές περιλαμβάνει πληροφορίες οι οποίες προετοιμάζουν το έδαφος για το αίτημα, το επιτελεστικό ρήμα ως τον πυρήνα της κατευθυντικής γλωσσικής πράξης και τις υποχρεωτικές ενέργειες που το συνοδεύουν. Το χωρίο που ακολουθεί αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των όσων παρουσιάστηκαν σε αυτό το υποκεφάλαιο:

BGU VII 1575 (189/190 μ.Χ.)

ἐπί(Ι. ἐπεί) οὖν βουλευθῖσα(Ι. βουλευθεῖσα) μέρος τι τῶν | οἰκοπέ[δ]ων
[μο]υ κωδωμῆσαι(Ι. <οί>κωδωμῆσαι) διὰ πα . . [. .]ν οὐκ ἰθάθην(Ι. εἰθάθην)
ὕ[πὸ] τῆς π[ρο]γεγραμμένης Λο[γγι]νίας Λου|κίας [.] φρ[ον]τίδα
ἀποπροσποι[. . . .] . . τὰ | τῆς [διαίρεσε]ως [δ]ί[κ]αια ἐπιδίδωμι καὶ ἀξ[ιῶ] .
. . . | . . ἔαν δ[ό]ξη, ἐπιστῖλε(Ι. ἐπιστεῖλαι) τῷ τῆς κώμης κωμογρ(αμματεῖ),
| ὅπως λαβὼν παρ' [ἐ]καστης(Ι. ἐκατέρας) τὰ δίκαια τὸ ἴδιόν μοι |
ἀποκατασ[τ]ησαι(Ι. ἀποκαταστήση) καὶ ὧ βεβαιωθημένη(Ι.
βεβοηθημένη)

προετοιμασία: ἐπί(Ι. ἐπεί) οὖν βουλευθῖσα(Ι. βουλευθεῖσα) μέρος τι τῶν | οἰκοπέ[δ]ων [μο]υ κοδωμῆσαι(Ι. <οί>κοδωμῆσαι) διὰ πα . . [. .]ν οὐκ ἰάθην(Ι. εἰ|άθην) ὑ[πὸ] τῆς π[ρο]γεγραμμένης Λο[γγι]νίας Λου|κίας [.] φρ[ον]τῖδα ἀποπροσποι[.] . . τὰ | τῆς [διαιρέσε]ως [δ]ί|καια .

κατευθυντική γλωσσική πράξη: ἐπιδίδωμι καὶ ἀξ[ιῶ] (επιτελεστικό ρήμα)

υποχρεωτικές ενέργειες: ἐπιστῖλε(Ι. ἐπιστεῖλαι) τῷ τῆς κώμης κωμογρ(αμματεῖ), | ὅπως λαβὼν παρ' [ἐ]καστης(Ι. ἐκατέρας) τὰ δίκαια τὸ ἴδιόν μοι | ἀποκατασ[τ]ησαι(Ι. ἀποκαταστήση) καὶ ᾧ βεβαιωθημένη(Ι. βεβοηθημένη) (απαρεμφατική φράση + δύο δευτερεύουσες τελικές προτάσεις = δείκτες δεοντικής τροπικότητας).

5. Από την Τρυφαίνη στην Αυρηλία – Άρτεμις: 44 υποθέσεις διαφωνίας από την καθημερινή ζωή της Ρωμαϊκής Αιγύπτου

Στα προηγούμενα κεφάλαια επιχειρήθηκε η παρουσίαση σημαντικών πτυχών της κοινωνίας της ρωμαϊκής Αιγύπτου και η θεωρητική προσέγγιση των αιτήσεων προς τις αρχές, ως κατηγορίας παπυρικών εγγράφων που κυριάρχησε στο εν λόγω χωροχρονικό πλαίσιο. Στο σημείο αυτό, λοιπόν, είναι καιρός να φωτισθεί το περιεχόμενο των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου από γυναίκες, εστιάζοντας στις ίδιες τις αφηγήσεις των γυναικών.

Οι αφηγήσεις αυτές περιλαμβάνουν τις μαρτυρίες των γυναικών αναφορικά με την αδικία που είχαν υποστεί και τα γεγονότα που έλαβαν χώρα και πυροδότησαν τη διαφωνία. Καθεμία από τις αιτήσεις, αν και όφειλε να προσαρμοστεί και να χωρέσει στα όρια μιας αυστηρής δομικής οργάνωσης με στερεοτυπικές εκφράσεις και γλωσσικές φόρμουλες, περιλάμβανε ένα τμήμα ελεύθερο από συμβάσεις και περιορισμούς.

Σήμερα, το τμήμα αυτό αποτελεί ένα μικρό παράθυρο στην καθημερινή ζωή των γυναικών στην κοινωνία της Αιγύπτου κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Οι ιστορίες των γυναικών από την καθημερινή ζωή της ρωμαϊκής Αιγύπτου, όπως αυτές καταγράφονται μέσα από τις αιτήσεις που υπέβαλαν οι ίδιες προς τις αρχές, θα παρουσιασθούν σε ομάδες με κριτήριο τη φύση της διαφωνίας στην οποία εμπλέκονταν, από την πιο δημοφιλή στη λιγότερο δημοφιλή (σύμφωνα πάντα με το υπό μελέτη υλικό). Ακολουθεί μια εικόνα των πιο χαρακτηριστικών υποθέσεων, όπως αυτές σώζονται στις αιτήσεις.

I. Διαφωνίες για κληρονομίες και περιουσιακά στοιχεία

Η πλειονότητα των αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες αφορά διαφωνίες γύρω από κληρονομίες και περιουσιακά στοιχεία. Η πρώτη περίπτωση αυτής της κατηγορίας εντοπίζεται στην αίτηση P.Mich. IX 525, στην οποία πρωταγωνιστεί η Σαραπούς, μια μητέρα δύο παιδιών που έμεινε χήρα. Η Σαραπούς απευθύνθηκε στον έπαρχο της Αιγύπτου, Τίτο Ατέριο Νέπωτα, προκειμένου να τη βοηθήσει να προστατέψει την περιουσία που κληρονόμησε από τον αποθανόντα σύζυγό της, Πετέα, δεδομένου ότι τη διεκδικούσε ο αδελφός αυτού.

Στον P.Oxy. III 486 R περιλαμβάνονται δύο αιτήσεις της ίδιας γυναίκας. Η Διονυσία, απευθυνόμενη στον επιστράτηγο Ιούλιο Βαριανό, ισχυρίστηκε ότι στο παρελθόν είχε αγοράσει και, κατ' επέκταση, κατείχε την κυριότητα μιας αγροτικής έκτασης, η οποία αποτελούνταν από αμπέλια και σιτάρι. Ο αντίπαλός της, Σαραπίων, ισχυρίστηκε ότι η Διονυσία κατείχε την εν λόγω αγροτική έκταση με υποθήκη. Οι δύο αντίπαλες πλευρές όφειλαν να παρουσιασθούν στην Αλεξάνδρεια, για να εκδικαστεί η υπόθεσή τους. Ωστόσο, εμφανίστηκε μόνο η Διονυσία. Ακόμα, στη δεύτερη αίτηση η Διονυσία ζήτησε την άδεια να επιστρέψει στην πατρίδα της και να εκδικαστεί εκεί η υπόθεσή της.

Στον P.Ross.Georg. II 21, μια γυναίκα, το όνομα της οποίας δε σώζεται, ζήτησε μέσω της αίτησης να τεθούν σαφή όρια στην αγροτική έκταση που κατείχε, ούτως ώστε να μην παραβιάζονται και, φυσικά, να μην καταπατώνται τα δικαιώματά της.

Στον P.Mich. IX 526, η Βαλέρια Νειλούς με την αρωγή του φροντιστή της, Σερήνου, διαμαρτύρεται στον βασιλικό γραμματέα, Πτολεμαίο, επειδή κάποιος Χαιρήμων καταπάτησε την αγροτική έκταση που κατείχε μαζί με την αδελφή της, Βαλέρια Σαραπία. Η εν λόγω ακίνητη περιουσία των δύο γυναικών ήταν πολύ σημαντική, καθώς αποτελούσε τη μόνη πηγή εσόδων για αυτές.

Στον Chr.Wilck. 360, η Ταμύσθα υπέβαλε αίτηση στις αρχές με σκοπό να προστατεύσει την περιουσία που της άνηκε. Χαρακτηριστικά, η Ταμύσθα κληρονόμησε από τον αποθανόντα πατέρα της ένα μερίδιο της ακίνητης περιουσίας του και μια αγροτική έκταση με χουρμαδιές στη Σκιάθη. Ωστόσο, ο θεός της, Πανετβής, και η ανιψιά της, Θαήσις, οικειοποιήθηκαν με βίαιο τρόπο την κληρονομιά της. Ειδικότερα, ο Πανετβής και η Θαήσις υποστήριζαν ότι στόχος τους ήταν η καλλιέργεια της γης της Ταμύσθας, δεδομένου ότι δεν επιτρεπόταν σε αυτή να την καλλιεργήσει, επειδή ήταν ανύπαντρη και άτεκνη. Αξίζει να σημειωθεί ότι η καλλιεργήσιμη γη της Ταμύσθας ήταν βασιλική γη και οι γυναίκες δεν ήταν υποχρεωμένες να την καλλιεργούν.

Στον P.Tebt. II 335, η Φιηούς επιδίωξε να αναγνωριστεί η κυριότητά της σε ένα αγρόκτημα στην Αλεξάνδρεια, το οποίο είχε αποκτήσει μέσω προίκας. Στον BGU I 327, η Αιτήτη Φροντίς υπέβαλε αίτηση στον δικαιοδότη, προκειμένου να λάβει ένα κληροδότημα (*legatum*) από τον βετεράνο Γάιο Φαβούλλιο Μάκερ, όπως αυτό είχε οριστεί από τη διαθήκη του. Συγκεκριμένα, ο Γάιος Φαβούλλιος Μάκερ είχε ορίσει ως κληρονόμο του τον βετεράνο Γάιο Λογγίνο Κάστορα, τον οποίο είχε δεσμεύσει να αποδώσει στην Αιτήτη δύο χιλιάδες δραχμές και ένα μονόχρωμο *σουρβικοπάλλιον*, δηλαδή έναν εξωτερικό μανδύα. Ωστόσο, ο Γάιος Λογγίνος Κάστωρ τάχθηκε, σύμφωνα με τα λεγόμενα της Αιτήτης, εναντίον της και κράτησε όλη την κληρονομιά για λογαριασμό του.

Στον BGU III 970, η Ταπεθεύς έχοντας χάσει τον σύζυγό της, Λιμναίο, υπέβαλε την εν λόγω αίτηση προκειμένου να απευθυνθεί επισήμως στην αδελφή και κληρονόμο αυτού, Ελένη, αναφορικά με τα κληρονομικά τους ζητήματα. Ειδικότερα, η Ταπεθεύς είχε συμφωνήσει με τον Λιμναίο ότι θα επιστρεφόταν η προίκα της ύψους εννιακοσίων δραχμών, στην περίπτωση που έφευγε πρώτος από τη ζωή. Συνεπώς, η Ταπεθεύς απαιτούσε από την Ελένη να αποκαταστήσει τα υπάρχοντά της ή να της αποδώσει το χρηματικό ποσό που της αναλογούσε με την ιδιότητα της νόμιμης κληρονόμου.

Στον BGU VII 1575, η Λογγίνια Νεμεσίλλα, συνοδευόμενη από τον Ηρακλείδη, απευθύνθηκε στις αρχές, για να δοθεί λύση στη διαφωνία που είχε με την αδελφή της, Λογγίνια Λουκία. Στο παρελθόν, η κοινή οικογενειακή περιουσία είχε μοιραστεί ισόποσα στις δύο αδελφές και καθεμία κατείχε το μερίδιό της. Σύμφωνα με το περιεχόμενο της αίτησης, η Λογγίνια Νεμεσίλλα κατείχε μια κατοικία με αυλή και αποθήκη και επιθυμούσε να προσθέσει οικοδομήματα σε αυτή. Αυτό δεν έβρισκε σύμφωνη την αδελφή της, Λογγίνια Λουκία, με αποτέλεσμα να πυροδοτηθεί η διαφωνία.

Στον BGU I 98, η Νομείς ήταν χήρα και μητέρα τριών παιδιών, του Απόγχιος, της Ταήσεος και της Τασήυτεος. Κηδεμόνας των παιδιών της ήταν ο αδελφός του αποθανόντος συζύγου της, Αβούς, ο οποίος είχε καταχραστεί μέρος της περιουσίας που δικαιούνταν και δεν είχε τηρήσει καμία από τις συμφωνίες σχετικά με τη φροντίδα και την κάλυψη των βασικών επισιτιστικών αναγκών

των ανιψιών του. Γι' αυτό τον λόγο, η Νομιεύς διαμαρτύρεται, τονίζοντας διαρκώς ότι ο Αβούς προφασιζόταν δικαιολογίες γύρω από τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεών του προς την οικογένειά της.

Στον Chr.Mitt. 241, η αστή Αυρηλία Αρητούς, συνοδευόμενη από τον Αυρήλιο Αθηνόδωρο, υπέβαλε αίτηση στις αρχές, για να οριστικοποιήσει την κυριότητά της αναφορικά με μια περιουσία.

Στον P.Sakaon 36, η Αυρηλία Άρτεμις υπέβαλε αίτηση στις αρχές, επειδή κάποιος τρίτος εκμεταλλεύτηκε την περιουσία της. Αναλυτικά, η Αυρηλία Άρτεμις ήταν υπεύθυνη για την περιουσία που της άφησε ο σύζυγός της, ένα κοπάδι εξήντα αιγοπροβάτων, μετά τον θάνατό του. Το κοπάδι αυτό οικειοποιήθηκε ένας άλλος βοσκός, εκμεταλλεζόμενος το θάνατο του συζύγου της. Έτσι, λοιπόν, η Αυρηλία Άρτεμις επωμίστηκε την ευθύνη να διασώσει ακέραια την περιουσία του άνδρα της.

Όλες οι παραπάνω ιστορίες επιβεβαιώνουν την άμεση σύνδεση των γυναικών με το οικογενειακό περιβάλλον τους καθώς, επίσης, τη συχνή ανάμειξη τους σε υποθέσεις που σχετίζονταν με την ιδιοκτησία ακίνητης περιουσίας ή με κληρονομικές διαφωνίες. Δεν ήταν λίγες οι φορές κατά τις οποίες οι γυναίκες όφειλαν να υπερασπιστούν τις ιδιοκτησίες τους και, εν γένει, τα δικαιώματά τους. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ορισμένες από αυτές συνοδεύονταν από κάποιον κηδεμόνα, χωρίς αυτό, όμως, να ήταν υποχρεωτικό.

II. Διαφωνίες για οικονομικά ζητήματα (χρέη, δάνεια, αίτημα φοροαπαλλαγής)

Η δεύτερη πιο δημοφιλής κατηγορία αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο αφορούν διαφωνίες για οικονομικά ζητήματα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι γυναίκες αποκτούσαν περιουσία με τη μορφή προίκας, με τη μορφή κληρονομιάς ή και με αγοραπωλησίες. Συνεπώς, ήταν αναμενόμενο να εμπλακούν σε διαμάχες οικονομικής φύσεως με αφορμή την περιουσία που κατείχαν, θέλοντας αφενός να την προστατέψουν από τρίτους, αφετέρου να υπερασπιστούν τον ίδιο τους τον εαυτό. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην εν λόγω κατηγορία θα παρουσιαστούν οι υποθέσεις που σχετίζονταν με την αδυναμία ή τη σκόπιμη αποφυγή αποπληρωμής χρεών, τα δάνεια και την αθέτηση μιας συμφωνίας ανάμεσα σε δύο πλευρές, την καταβολή φόρων, το φαινόμενο της φοροαπαλλαγής λόγω νομικών διατάξεων ή κοινωνικής θέσης και την οικονομική εξαπάτηση.

Στον P.Oxy. II 286, η αιτούσα, το όνομα της οποίας δεν σώζεται, απευθύνθηκε στις αρχές αναφορικά με μια περίπλοκη οικονομική υπόθεση. Συγκεκριμένα, η αιτούσα και η μητέρα της, Θάση, δανείστηκαν χρήματα από μια γυναίκα, τη Φιλουμένη, και συμφώνησαν με γραπτό συμβόλαιο να αναλάβει την ευθύνη της αποπληρωμής του δανείου και των τόκων αυτού μια τρίτη γυναίκα, η Ζηνάριον. Έτσι, η Ζηνάριον είχε αναλάβει τον ρόλο της εγγυήτριας του εν λόγω δανείου για την αιτούσα και τη μητέρα της. Αυτό σήμαινε ότι η Ζηνάριον ήταν υποχρεωμένη να αποπληρώσει τις δύο χιλιάδες δραχμές του αρχικού δανείου με τους επιπρόσθετους τόκους από τη στιγμή απόκτησής του έως τη στιγμή της αποπληρωμής του και να αποδεσμεύσει την αιτούσα και τη μητέρα της από

οποιαδήποτε ευθύνη ή πρόβλημα του χρέους. Το πρόβλημα σε αυτή την περίπτωση ήταν οι συνεχείς πιέσεις της Φιλουμένης προς την αιτούσα, προκειμένου να αποπληρώσει το δάνειο που είχε λάβει. Γι' αυτόν τον λόγο, η αιτούσα ζήτησε από τις αρχές να ενημερώσουν την εγγυήτρια, ώστε να προχωρήσει στην εξόφληση του δανείου.

Στον P.Oxy. XLVI 3274, η αιτούσα, το όνομα της οποίας – και πάλι – δεν σώζεται, απευθύνθηκε στις αρχές σχετικά με την αποπληρωμή των χρεών της. Συγκεκριμένα, όπως φαίνεται από το περιεχόμενο της αίτησης, η αιτούσα είχε δύο αδελφούς, τον Διονυτά και τον Δίδυμο. Ο τελευταίος είχε ένα απλήρωτο χρέος προς την αιτούσα – αδελφή του. Έτσι, η αιτούσα υπέβαλε την εν λόγω αίτηση προς τις αρχές, για να επισημάνει ότι είχε αποφασιστεί να περάσει η περιουσία του Διδύμου στον αδελφό τους, Διονυτά, και, κατ' επέκταση, το μισό της περιουσίας αυτής να αποδοθεί στην αιτούσα ως αποπληρωμή του χρέους.

Στον P.Ross.Georg. II 20, η αιτούσα, της οποίας το όνομα δεν σώζεται, αυτοπροσδιορίζεται ως άστη. Ο λόγος για τον οποίο υπέβαλε την αίτηση προς τον έπαρχο της Αιγύπτου ήταν μια διαφωνία οικονομικής φύσεως. Χαρακτηριστικά, η αιτούσα προχώρησε σε μια αγοροπωλησία με έναν άνδρα, τον Ερμία, και τον κατήγγειλε ότι δεν αποπλήρωσε το ποσό της αγοράς, ως όφειλε.

Στον P.Tebt. II 327, η Κρονούς υπέβαλε αίτηση προς τις αρχές προκειμένου να απαλλαχθεί από τις οφειλές που είχαν τεθεί και επιβάρυναν την περιουσία που είχε ο πατέρας της, Ζώιλος, πριν από τον θάνατό του. Πιο συγκεκριμένα, η Κρονούς έκανε λόγο για το ότι στο παρελθόν ο πατέρας της είχε δεσμεύσει τα προϊόντα που παρήγαγε από τη γη του και, έτσι, όταν έφυγε από τη ζωή, ήταν πραγματικά άπορος. Κατ' επέκταση, η Κρονούς παρακάλεσε τις αρχές να σταματήσουν να την επιβαρύνουν με οφειλές αναφορικά με μια περιουσία που, δεδομένων των συνθηκών, δεν υπήρχε πια.

Στον P.Grenf. II 61, η Ταπιάμις κατήγγειλε την οικονομική εξαπάτησή της μέσω της αίτησης που υπέβαλε στις αρχές. Ειδικότερα, η Ταπιάμις είχε αναθέσει σε έναν άνδρα, τον Στοτοήτη, να εκτελέσει εκ μέρους της μια οικονομική συναλλαγή, δηλαδή να αποπληρώσει για λογαριασμό της το ποσό των οκτακοσίων ασημένιων δραχμών σε έναν έμπορο κρασιού. Ωστόσο, όπως μαρτυράται από το περιεχόμενο της αίτησης, ο Στοτοήτης εξαφανίστηκε έχοντας μαζί του τα χρήματά της.

Στον P.Ryl. II 117, η Αυρηλία Τινούτις ή Θεοδώρα απευθύνθηκε στις αρχές αναφορικά με ορισμένα χρέη του αποθανόντος αδελφού της, Αυρηλίου Κοπρέου, τα οποία την επιβάρυναν αδικώς. Αρχικά, η αιτούσα έκανε λόγο για μια διάταξη των αυτοκρατορικών νόμων, σύμφωνα με τους οποίους, όσοι δεν είχαν κληρονομήσει περιουσία από αποβιώσαντα πρόσωπα, δεν επιβαρύνονταν με χρέη ή άλλες υποχρεώσεις γύρω από αυτή. Εν συνεχεία, επισήμανε ότι κάποιος άνδρας με το όνομα Αυρήλιος Ευδαίμων την προσέγγισε υποστηρίζοντας ότι ήταν δανειστής του αδερφού της και απαιτούσε επίμονα την αποπληρωμή του χρέους. Η αιτούσα επισήμανε ότι δεν γνώριζε εάν υπήρχαν κι άλλοι δανειστές του αδερφού της, ωστόσο, γνώριζε καλά πως δεν έχει κληρονομήσει τίποτα από εκείνον και, συνεπώς, δεν ήταν υποχρεωμένη να τους αποπληρώσει κανένα χρέος για λογαριασμό του.

Στον P.Sakaon 37 περιλαμβάνονται δύο αιτήσεις, οι οποίες υποβλήθηκαν από δύο ανήλικα παιδιά, τον Αυρήλιο και τον Κηλήτη, μέσω της μητέρας τους, Αυρηλίας Αρτέμιδος. Βασικός λόγος για την υποβολή των αιτήσεων αποτέλεσε μια διαφωνία αναφορικά με την περιουσία του παππού τους. Η Αυρηλία Άρτεμις στην πρώτη αίτηση που υπέβαλε στις αρχές ζήτησε από τους κληρονόμους της εν λόγω περιουσίας, να αποπληρώσουν τους φόρους που της αποδίδονταν. Στη δεύτερη αίτηση, η Αυρηλία Άρτεμις ήταν πιο συγκεκριμένη αναφορικά με τις απαιτήσεις της και, έτσι, ζήτησε από τις αρχές η Αυρηλία Αννούτιον να καταβάλει τους φόρους που όφειλε αναφορικά με την περιουσία.

Στον SB XXII 15773, η Αυρηλία Διδύμη απευθύνθηκε στις αρχές προκειμένου λύσει μια διαφωνία για ένα χρέος, το οποίο κανονικά δεν θα έπρεπε να την επιβάρυνε. Χαρακτηριστικά, η αιτούσα υποστήριξε ότι είχε μισθώσει ένα αντικείμενο καταβάλλοντας το απαραίτητο ποσό. Ωστόσο, ο εκμισθωτής της, ο οποίος παλαιότερα ήταν νομικός εκπρόσωπός της, υποστήριξε ότι εξακολουθούσε να του οφείλει χρήματα.

Οι παραπάνω υποθέσεις αποτελούν χειροπιαστή απόδειξη ότι οι γυναίκες διεκδικούσαν το δίκιο τους, όταν αυτό στερούνταν από τρίτους, και δεν δίσταζαν να απευθυνθούν δύο ή περισσότερες φορές στις αρχές, προκειμένου να μην καταπατηθούν τα δικαιώματα και τα συμφέροντά τους. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι περισσότερες υποθέσεις αδυναμίας αποπληρωμής χρεών σχετίζονταν με τα οικονομικά ζητήματα του οίκου μέσα στον οποίο ανήκαν οι γυναίκες, δηλαδή προβλήματα, διαφωνίες που προέκυπταν μέσα από το ευρύτερο πλαίσιο κατοχής κινητής και ακίνητης περιουσίας. Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί ότι, αν και η ζωή των γυναικών ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τον θεσμό της οικογένειας και τον γάμο – και, άρα, την είσοδό τους σε μια νέα οικογένεια – με βασική πρόθεση την προστασία τόσο της οικογενειακής περιουσίας όσο και των ίδιων, εύκολα βρίσκονταν εκτεθειμένες και υποχρεωμένες να διαχειριστούν καταστάσεις προ τετελεσμένων γεγονότων. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση του P.Oxy. II 286, κατά την οποία το πρόσωπο που χορηγεί το δάνειο στην αιτούσα είναι, επίσης, γυναίκα, όπως και η εγγυήτρια. Η περίπτωση αυτή αποτελεί μια ευχάριστη επιβεβαίωση – μέσα στη γενικότερη δυσάρεστη συνθήκη – ότι υπήρχαν οικονομικά ισχυρές γυναίκες στην κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου.

III. Υποθέσεις βίας και σωματικής κακοποίησης

Η τρίτη δημοφιλέστερη κατηγορία αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο αφορούν υποθέσεις ατυχημάτων, βίας και σωματικής κακοποίησης. Η πρώτη υπόθεση ατυχήματος που συναντάται στο υπό μελέτη corpus βρίσκεται στον P.Oxy. L 3555. Αναλυτικότερα, η Θερμούθιον απευθύνθηκε στις αρχές εξαιτίας ενός ατυχήματος προστατευόμενης της, Πείνας, την οποία αγαπούσε και αντιμετώπιζε ως πραγματική της κόρη. Η Θερμούθιον αφηγείται – για λογαριασμό της Πείνας – διεξοδικά το συμβάν του ατυχήματος και δίνει ακριβείς πληροφορίες αναφορικά με το πότε και το που συνέβη. Η Θερμούθιον ανέφερε ότι η Πείνα παρακολουθούσε ορισμένα μαθήματα στο σπίτι της παιδαγωγού Ευχαρίου. Πιθανότατα, στη διαδρομή προς το σπίτι της παιδαγωγού

χτυπήθηκε από τον όνο ενός νεαρού άνδρα, του Πολυδεύκη. Συγκεκριμένα, η Πείνα έπεσε κάτω, με αποτέλεσμα να χτυπήσει σε διάφορα μέρη του σώματός της και, συγκεκριμένα, να σπάσει το χέρι της.

Στον P.p.choix. 5, η Σαραπούς απευθύνθηκε στις αρχές αναφορικά με το γεγονός ότι δέχθηκε επίθεση τόσο λεκτική, όσο και σωματική από έναν κύριο, τον οποίο δεν κατονομάζει, στο ίδιο της το σπίτι. Η κατάσταση αυτή την οδήγησε στο να ζητήσει βοήθεια και προστασία από τις αρχές. Το κείμενο της αίτησης μαρτυρά ότι ένιωθε αβοήθητη και φοβισμένη. Γι' αυτό κατέφυγε στις αρχές, προκειμένου να μπορέσει να ζήσει με ασφάλεια στο ίδιο της το σπίτι.

Στον SB XIV 11904, η Ευδαιμονίς υπέβαλε αίτηση στις αρχές εξαιτίας της σωματικής κακοποίησης που υπέστη η ίδια και η δούλη της, Σαραπιάδα, από τους πρεσβύτερους του χωριού της. Ειδικότερα, η Ευδαιμονίς κατήγγειλε ότι οι πρεσβύτεροι του χωριού της εισέβαλαν βίαια στο σπίτι της και της επιτέθηκαν με τη δικαιολογία ότι δεν είχε καταβάλει τους φόρους της για το σιτάρι, ως όφειλε. Βέβαια, σύμφωνα με την αιτούσα κάποιος άλλος όφειλε να καταβάλει τους εν λόγω φόρους και όχι η ίδια.

Στον P.Stras. IV 241, η Θαήσις κατήγγειλε στις αρχές τη σωματική της κακοποίηση από τον Ψενατοίμη ή Αρεώθη. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπήρχαν δύο μάρτυρες της επίθεσης, ο Ωρίων και ο Νεώτερος. Στον P.Oxy. LX 4071, η Αυρηλία Ηλιοδώρα κατήγγειλε ότι δέχθηκε επίθεση από έναν άνδρα, το όνομα του οποίου σώζεται αποσπασματικά. Αντίστοιχα, στον P.Ross.Georg. V 22, η Αυρηλία Ισχυριαίνη απευθύνθηκε στις αρχές, επειδή κακοποιήθηκε.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτές τις υποθέσεις, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι το φαινόμενο της βίας αποτελούσε – και εξακολουθεί να αποτελεί – ένα ευρύτερο κοινωνιολογικό ζήτημα.²⁰ Η επίλυση μια διαφωνίας, πυρήνας της οποίας αποτελεί μια βίαιη επίθεση, είναι αναμφίβολα πιο περίπλοκη υπόθεση, καθώς τίθενται ζητήματα ατομικής ακεραιότητας και παραβίασης αυτής. Το περιεχόμενο των συγκεκριμένων αιτήσεων περιλαμβάνει σαφείς λεπτομέρειες γύρω από την επίθεση, όπως αναγραφή του ονόματος του δράστη ή/ και των μαρτύρων (αν υπήρχαν), του πότε και που συντελέστηκε η επίθεση. Ακόμα, περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο έγινε η επίθεση και οι πληγές που απέκτησε το θύμα. Οι πληροφορίες αυτές, παρότι για τις αρχές λειτουργούν ως τυπικά στοιχεία για τη διερεύνηση της υπόθεσης, κρύβουν μέσα τους τον φόβο, τη ντροπή, την ταπείνωση και το αίσθημα κινδύνου του θύματος. Σίγουρα, η σύνταξη μια τέτοια αίτησης δεν θα ήταν εύκολη διαδικασία για τον επαγγελματία γραφέα, δεδομένου ότι θα έπρεπε να συντάξει ένα επίσημο κείμενο με περιεχόμενο τα προσωπικά δεινά ενός ανθρώπου.

Στην πλειοψηφία τους οι γυναίκες αυτής της κατηγορίας αιτήσεων ήταν, όπως και οι ίδιες επισημαίνουν, μόνες, αβοήθητες ή/ και χήρες. Η *γυνή αβοήθητος και χήρα* ή *μόνη* ή *πρεσβύτις*, πέρα από γλωσσική φόρμουλα του εν λόγω είδους κειμένων, θα μπορούσε αφενός να αποτελεί αιτία και αφορμή για να υποστεί την κακοποίηση, αφετέρου μηχανισμό δημιουργίας ενός κλίματος συμπάθειας προς το θύμα, λόγω της αδυναμίας του. Είναι βέβαιο ότι η υποβολή αίτησης στις αρχές

²⁰ Αναλυτικά για τη βία στις αιτήσεις προς τις αρχές στη ρωμαϊκή Αίγυπτο βλ. Bryen, A., (2013), *Violence in Roman Egypt. A Study in Legal Interpretation*, University of Pennsylvania Press.

ήταν ένα τρόπος αυτό – διάσωσής τους, μια επιδίωξη του θύματος να αποκαταστήσει την αξιοπρέπειά του στην κοινωνία. Αν και η βία αυτή καθαυτή δεν θεωρείται ταπεινωτική πράξη, το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται τη χρωματίζει αντίστοιχα και ωθεί το θύμα στο να απαλλαγεί από αυτό το στίγμα (Bryen, 2008, σσ. 199-200).

IV. Κλοπή και βία

Η επόμενη κατηγορία αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο αφορά διαφωνίες εξαιτίας κλοπής αντικειμένων ή προϊόντων αξίας ή ζώων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η κλοπή συνδυαζόταν με άσκηση σωματικής βίας. Στον BGU I 22, η Ταρμούθις απευθύνθηκε στις αρχές καταγγέλλοντας ότι έπεσε δύο φορές θύμα σωματικής κακοποίησης και κλοπής. Την πρώτη φορά εισέβαλε στο σπίτι της μια γυναίκα, η Ταορσενούφισ, της επιτέθηκε καταστρέφοντάς της τα ενδύματα και αρπάζοντας δεκαέξι δραχμές. Τη δεύτερη φορά εισέβαλε στο σπίτι της ο σύζυγος της Ταορσενούφιος, ο Αμμώνιος ή Φίλωνας, και έκλεψε ένα ασημένιο βραχιόλι σημαντικής αξίας. Η Ταρμούθις ολοκλήρωσε την αίτηση τονίζοντας ότι οι δύο δράστες θα έπρεπε να καταδικαστούν και να τους επιβληθεί πρόστιμο.

Στον Chr.Wilck. 364, η Θεανώ υπέβαλε αίτηση στις αρχές αναφορικά με μια διαφωνία για κλοπή καρπών από έναν ελαιώνα. Πιο συγκεκριμένα, η Θεανώ ως ιδιοκτήτρια ενός ελαιώνα μισής αρούρας κατήγγειλε ότι ένας άνδρας, ο Πετρώνιος, εκμεταλλεύτηκε τη μειονεκτική θέση της ως γυναίκας και έκλεψε από τον ελαιώνα της τη σοδειά. Βέβαια, ο Πετρώνιος ισχυρίστηκε ότι είχε αγοράσει τον ελαιώνα.

Στον BGU II 467, η Σοήρις απευθύνθηκε στις αρχές για δεύτερη φορά, επειδή ένας άνδρας, ο Σαταβούς, έκλεψε με τη βία από εκείνη τρεις καμήλες, τις οποίες είχε αποκτήσει ως κληρονομιά από τον αδελφό της, Ονώφρι. Δεδομένου ότι η πρώτη αίτηση δεν έφερε κάποιο αποτέλεσμα, προσπάθησε για δεύτερη φορά να διεκδικήσει την επιστροφή των ζώων της.

Στον BGU I 157, η Ισιδώρα κατήγγειλε τον Πτολεμαίο ότι εισέβαλε στο σπίτι της και έκλεψε όλα τα υπάρχοντά της, αξίας περίπου τετρακοσίων δραχμών. Στον P.Oxy. LVIII 3926, η Αυρηλία Σενπάτους απευθυνόταν στις αρχές καταγγέλλοντας ένα πλήθος κακούργων, το οποίο εισέβαλε στο σπίτι της. Οι δράστες επιτέθηκαν στον σύζυγό της, Τιτόη, και στον υιό τους, Ψεκή, προκαλώντας στον καθένα σοβαρή σωματική βλάβη. Ακόμα, έκλεψαν από το σπίτι ό,τι βρήκαν μπροστά τους και γκρέμισαν όλες τις πόρτες. Στον BGU XV 2459, η Αυρηλία Αλεξάνδρα ή Θεοδώρα απευθύνθηκε στις αρχές, καθώς είχε πέσει θύμα κλοπής στο ίδιο της το σπίτι.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως το φαινόμενο της κλοπής, πέρα από πραγματικό αδίκημα, μπορούσε να προκαλέσει ένα ντόμινο προβλημάτων και δυσχερειών στο πλαίσιο μιας οικογένειας. Αυτό συμβαίνει γιατί τις περισσότερες φορές, αν όχι όλες, αυτό που είχε κλαπεί αποτελούσε τρόπο, πηγή ή είδος βιοπορισμού για τα θύματα. Σε άλλες περιπτώσεις, αυτό που είχε κλαπεί θα

μπορούσε να κουβαλά ανυπολόγιστη συναισθηματική αξία για το θύμα και την οικογένεια του.

V. Διαφωνίες συζύγων

Η συγκεκριμένη κατηγορία αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο περιλαμβάνει διαφωνίες ανάμεσα στους συζύγους, οι οποίες, ενδεχομένως, να κατέληγαν στη λύση του γάμου. Η υπόθεση του BGU IV 1105 περιλαμβάνει δεδομένα τα οποία θα μπορούσαν να την εντάξουν σε προηγούμενη κατηγορία, ωστόσο το αίτημά της καταδεικνύει αυτή την κατηγορία. Αναλυτικότερα, η Τρυφαίνη κατήγγειλε μέσω της εν λόγω αίτησης τη σωματική κακοποίηση που υπέστη από τον σύζυγό της, Ασκληπιάδη. Ακόμα, η Τρυφαίνη επισήμανε ότι, πέρα από την σωματική κακοποίησή της, ο Ασκληπιάδης σπατάλησε την προίκα της ύψους εξήντα δραχμών και της φέρθηκε με υβριστικό τρόπο, σαν να ήταν σκλάβο. Γι' αυτούς τους λόγους, η Τρυφαίνη κατέθεσε αίτηση διαζυγίου και απαίτησε την επιστροφή των εξήντα δραχμών της προίκας της που δικαιούνταν.

Στον P.Bon. 21, αν και δεν σώζεται το όνομα της αιτούσας, είναι βέβαιο ότι πρόκειται για υπόθεση διαφωνίας συζύγων. Ειδικότερα, η αιτούσα αποκάλυψε μέσω της αίτησης ότι η αδιαφορία και η παραμέληση τόσο της ίδιας, όσο και του παιδιού τους από το σύζυγο της αποτέλεσε την αιτία, για να τον εγκαταλείψει. Χαρακτηριστικά, αναφέρει ότι ο σύζυγός της δεν τους παρείχε καμιά υποστήριξη, ούτε κάλυπτε τις βασικές τους ανάγκες. Αφορμή για να προχωρήσει στην αίτηση διαζυγίου αποτέλεσε ένα συμβάν κατά το οποίο ο σύζυγός της την κλείδωσε έξω από το σπίτι. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, η αιτούσα απευθύνθηκε στις αρχές ζητώντας όχι μόνο να γίνει δεκτή η αίτηση λύσης του γάμου της, αλλά και να καταβληθεί διατροφή και ρουχισμός για έξι μήνες από τον σύζυγό της. Στην περίπτωση που ο σύζυγος δεν ήταν πρόθυμος να προχωρήσει στις παραπάνω ενέργειες, η αιτούσα ζητούσε από τις αρχές να τον αναγκάσουν να της επιστρέψει τα ρούχα και τα υπάρχοντά της και να καταβάλει ένα ποσό για τη διατροφή και την ένδυση που δικαιούνται τα παιδιά τους.

Στον P.Oxy. II 281, η Σύρα απευθύνθηκε στις αρχές εξαιτίας του ότι ο σύζυγός της την εγκατέλειψε. Χαρακτηριστικά, η Σύρα αποκάλυψε ότι, πριν την εγκαταλείψει, εξάντλησε την προίκα της, την κακομεταχειρίστηκε και την αντιμετώπισε υβριστικά. Από την πλευρά της η Σύρα ξεκαθάρισε πως δεν είχε πράξει κάτι μεμπτό, ούτε ποτέ του είχε κρύψει την αλήθεια σχετικά με την οικονομική της κατάσταση ή το σπίτι στο οποίο θα έμεναν. Συνεπώς, ο σύζυγός της δεν είχε κάποιον λόγο, για να αντιδράσει με αυτό τον τρόπο. Στο τέλος της αίτησης η Σύρα ζήτησε από τις αρχές να αναγκάσουν τον σύζυγο να της επιστρέψει την προίκα.

Στον SB XIV 11392, η αιτούσα, της οποίας το όνομα δεν σώζεται, απευθύνθηκε στις αρχές, επειδή αντιμετώπιζε ένα πρόβλημα με τον σύζυγό της, Ιούλιο. Η αιτούσα επισήμανε την ύπαρξη δύο παιδιών μέσα από αυτό τον γάμο. Το υπόλοιπο κείμενο, αν και είναι σύντομο και αρκετά αποσπασματικό, μαρτυρά

την σωματική κακοποίηση και, γενικότερα, την κακομεταχείριση της αιτούσας από τον Ιούλιο.²¹

Στον P.Tebt. II 334, η Ηράκλεια υπέβαλε αίτηση στις αρχές επειδή αντιμετώπιζε ένα πρόβλημα με τον σύζυγό της, Ερμή. Πιο συγκεκριμένα, ο Ερμής έκλεψε από την Ηράκλεια όλα τα υπάρχοντά της, λίγο μετά τον θάνατο των γονέων της. Αμέσως μετά την εγκατέλειψε και εξαφανίστηκε.

Όλες οι παραπάνω υποθέσεις μαρτυρούν σοβαρά προβλήματα που προέκυπταν στο πλαίσιο ενός γάμου, τα οποία γίνονταν πιο περίπλοκα και δυσάρεστα, όταν υπήρχαν παιδιά. Οι γυναίκες φαίνεται να διαδραματίζουν καθοριστικό και ηγετικό ρόλο στη ρήξη των οικογενειακών σχέσεων, όταν πρόκειται για τα οικονομικά συμφέροντα τόσο των ίδιων, όσο και των παιδιών τους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε αυτού του είδους τις αιτήσεις δίνεται έμφαση στη σημασία πρακτικών ζητημάτων γύρω από τη διαφωνία. Δεν προβάλλονται ιδιαίτερα τα αρνητικά συναισθήματα, όπως η στεναχώρια και ο θυμός, τα οποία σίγουρα υπήρχαν στο πλαίσιο μιας διαφωνίας, ειδικά ανάμεσα σε δύο ανθρώπους που μέχρι πρότινος συζούσαν και είχαν οικογένεια. Σίγουρα, ωστόσο, υπονοούνται και συμβάλλουν στην αποδυνάμωση των οικογενειακών δεσμών. Παρ' όλα αυτά, δίνεται προτεραιότητα στην εξασφάλιση πρακτικών αναγκών για τη μετά της διαφωνίας ζωή. Κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους και την ύστερη αρχαιότητα, οι γυναίκες απέκτησαν μεγαλύτερη οικονομική και νομική ανεξαρτησία, με αποτέλεσμα να μπορούν να αποφασίζουν οι ίδιες για τη ζωή και τις σχέσεις τους (Thoma, 2023, σσ. 167-169). Οι αιτούσες αξιοποιώντας τις διατάξεις ορισμένων νόμων έβρισκαν τρόπο να προστατευτούν και να εξασφαλίσουν χρήματα ή παροχές, για να ζήσουν αξιοπρεπώς, τόσο οι ίδιες, όσο και τα παιδιά τους.

VI. Διαφωνίες εξαιτίας κακής αντιμετώπισης από φοροεισπράκτορες

Η συγκεκριμένη κατηγορία αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο περιλαμβάνει διαφωνίες ανάμεσα σε γυναίκες και φοροεισπράκτορες στο πλαίσιο της συλλογής φόρων. Τρεις αιτήσεις του εν λόγω corpus ανήκουν σε αυτή την κατηγορία.

Στον BGU I 340, η Σοηδούς απευθύνθηκε στις αρχές αναφορικά με ένα πρόβλημα ως προς την καταβολή των φόρων. Χαρακτηριστικά, η Σοηδούς επισήμανε ότι είχε κληρονομήσει ακίνητη περιουσία μέσω διαθήκης από τον Ιούλιο Χαιρημόνιο, για την οποία είχε καταβάλει τον αντίστοιχο φόρο μεταβίβασης της ακίνητης περιουσίας (*τέλος καταλοχισμῶν*). Ωστόσο, κάποιος άνδρας με το όνομα Καπιτολίνος και οι συνεργάτες του, οι οποίοι πιθανόν να ήταν φοροεισπράκτορες, την ενοχλούσαν και της απαιτούσαν να πληρώσει τον ήδη καταβληθέντα φόρο.

²¹ Ο λόγος για τον οποίο η συγκεκριμένη αίτηση εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία υποθέσεων και όχι στην κατηγορία των υποθέσεων βίας (IV) έχει να κάνει με το γεγονός ότι αποτελεί υπόθεση ενδοοικογενειακής βίας. Αντίθετα, στην κατηγορία των υποθέσεων βίας (IV) εντάσσονται αιτήσεις που οι εμπλεκόμενοι είναι μεμονωμένα άτομα και όχι μέλη της ίδιας οικογένειας.

Στον P.Heid. IV 297, η Ταυσείρις απευθύνθηκε στις αρχές εξαιτίας μιας διαφωνίας που είχε με φοροεισπράκτορες. Ειδικότερα, η Ταυσείρις κατοικούσε σε ένα σπίτι που της ανήκε μόνο το ένα μέρος. Οι υπόλοιποι κληρονόμοι του σπιτιού δεν είχαν τακτοποιήσει τις οφειλές τους αναφορικά με το σπίτι. Συνεπώς, οι φοροεισπράκτορες απαίτησαν από την αιτούσα να πληρώσει ενοίκιο για το σπίτι, ενώ κανονικά δεν το όφειλε.

Στον SB XVI 12678, η Ιουλία Ηραΐς απευθύνθηκε στις αρχές διαμαρτυρόμενη για τη δυσάρεστη εμπειρία που είχε με έναν φοροεισπράκτορα, τον Ηρακλείδη. Πιο αναλυτικά, ο Ηρακλείδης απαιτούσε από την Ιουλία να αποπληρώσει ένα φόρο γης, τον οποίο δεν χρωστούσε.

VII. Αιτήσεις σχετικές με απαλλαγή από την υποχρέωση καλλιέργειας γης, εξαφάνιση προσώπων και προβλήματα με δούλο

Στην τελευταία αυτή κατηγορία αιτήσεων προς τις αρχές από γυναίκες στη ρωμαϊκή Αίγυπτο εντάσσονται ποικίλες μεμονωμένες υποθέσεις του υπό μελέτη corpus.

Στον Chr.Wilck. 361, η Απολλωνάριον ή Αλεξάνδρα απευθύνθηκε στις αρχές και, επικαλούμενη το γεγονός ότι ήταν χήρα, ζήτησε να απαλλαγεί από την υποχρέωση να καλλιεργεί τη βασιλική γη που κατείχε. Στον P.Tebt. II 333, η Αυρηλία Τισαΐς υπέβαλε αίτηση προς τις αρχές προκειμένου να δηλώσει την εξαφάνιση του πατέρα και του αδερφού της. Χαρακτηριστικά, ανέφερε ότι, σε περίπτωση που είχαν εμπλακεί σε κάποιο ατύχημα, η εν λόγω αίτηση θα έπρεπε να κινητοποιήσει τις αρχές να βρουν τους δράστες και να τους αναγκάσουν να λογοδοτήσουν. Τέλος, στον P.Turner 41, η Αυρηλία Σαραπιάς ή Διονυσάριον απευθύνθηκε στις αρχές για να καταγγείλει την απόδραση του δούλου της, Σαραπίωνα. Η αιτούσα τόνισε ότι τον εμπιστευόταν και ότι δεν περίμενε μια τέτοια αντίδραση από μέρους του. Ακόμα, επισήμανε ότι γνώριζε που κρυβόταν και ως ιδιοκτήτριά του απαιτούσε μέσω της αίτησης την επιστροφή του.

Συμπερασματικά, όλες οι παραπάνω υποθέσεις φανερώνουν την ποικιλία των προβλημάτων που δυσχέραιναν την καθημερινή ζωή των γυναικών στη ρωμαϊκή Αίγυπτο. Οι γυναίκες φαίνονται δυναμικές και πρόθυμες να διεκδικήσουν αυτά που τους αξίζουν, να υπερασπιστούν και να προστατέψουν τον εαυτό τους και τα κοντινά τους πρόσωπα, συνήθως τα παιδιά τους. Οι περισσότερες αιτήσεις προβάλλουν διαφωνίες που προέκυπταν μέσα στο πλαίσιο του οίκου. Συνεπώς, ο θεσμός της οικογένειας, ο οποίος παραδοσιακά υπάρχει για να προστατεύει τα μέλη της, φαίνεται να άφηνε εκτεθειμένες τις γυναίκες, ενίοτε ως μητέρες, ως κόρες, ως αδελφές. Πάντως, χωρίς αμφιβολία, το γεγονός ότι οι γυναίκες κατείχαν περιουσία και εμπλέκονταν σε οικονομικές υποθέσεις αποτελούσε, εύλογα, αφετηρία για διαφωνίες.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η σε βάθος ανάλυση των αιτήσεων που υποβλήθηκαν από γυναίκες στις αρχές και η ανάδειξη του ρόλου των γυναικών στην κοινωνία της ελληνορωμαϊκής Αιγύπτου. Είναι γεγονός ότι μελετήθηκαν 44 αιτήσεις γυναικών, οι οποίες χρονολογούνται από το 11/10 π.Χ. έως και το 284 μ.Χ. και έχουν σωθεί σε παπύρους. Αναμφίβολα, το πρωτογενές υλικό των παπύρων φωτίζει ποικίλες πτυχές της πολιτικής, διοικητικής, οικονομικής, νομικής και κοινωνικής ζωής της πολυπολιτισμικής ρωμαϊκής Αιγύπτου. Βέβαια, η ερμηνεία και η αξιοποίηση του εν λόγω υλικού απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή, δεδομένου ότι οι δημοσιευμένες και διαθέσιμες παπυρικές πηγές αποτελούν ένα μόνο μέρος του συνολικού ανεξερεύνητου μέχρι στιγμής όγκου των ανέκδοτων παπυρικών κειμένων. Συνεπώς, το ενδεχόμενο να προκύψει κάποιο νέο στοιχείο, το οποίο θα οδηγήσει σε νέες έρευνες και ανακαλύψεις, είναι πάντοτε ανοικτό.

Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου της παρούσας μελέτης αποτέλεσε η δημιουργία ενός θεωρητικού πλαισίου για τη ζωή στη ρωμαϊκή Αίγυπτο. Αρχικά, φωτίσθηκαν πτυχές όπως η κοινωνική δομή, το σύνθετο δικαϊκό σύστημα και η διοικητική οργάνωση της πολυπολιτισμικής ρωμαϊκής Αιγύπτου. Έπειτα, διερευνήθηκε η θέση της γυναίκας και, γενικότερα, ο ρόλος που διαδραμάτιζε στην κοινωνία της Αιγύπτου κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. Τα δεδομένα που προέκυψαν από αυτή την έρευνα αποδεικνύουν ότι η θέση της γυναίκας στο συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο χαρακτηρίζεται από προκλήσεις. Το φαινόμενο αυτό οφειλόταν στην ιδιομορφία της Αιγύπτου κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, δηλαδή στο γεγονός της εδραίωσης μιας νέας εξουσίας σε μια ήδη ανεπτυγμένη θεσμικά, κοινωνικά και πολιτισμικά χώρα. Κατά συνέπεια, η μελέτη της θέσης των γυναικών στη ρωμαϊκή Αίγυπτο ήταν απαιτητική και δύσκολη διαδικασία, εξαιτίας της συνύπαρξης τουλάχιστον τριών δικαϊκών συστημάτων και ποικίλων παραδόσεων.

Το υπό μελέτη corpus των 44 αιτήσεων που υποβλήθηκαν από γυναίκες στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου προσεγγίστηκε από δύο διαφορετικές απόψεις, οι οποίες αλληλοσυμπληρώνονται. Από τη μια πλευρά, το corpus μελετήθηκε και αναλύθηκε από καθαρά φιλολογική σκοπιά, εστιάζοντας στα δομικά χαρακτηριστικά, τις γλωσσικές φόρμουλες και τις επαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές εκφράσεις, στοιχεία τα οποία αποτελούν θεμέλια για τη σύνταξη μιας αίτησης προς τις αρχές. Από την άλλη πλευρά, το corpus αξιοποιήθηκε προκειμένου να αναδυθούν στην επιφάνεια πληροφορίες γύρω από τα προβλήματα και τις διαφωνίες της καθημερινής ζωής που οι γυναίκες καλούνταν να διαχειριστούν και να αντιμετωπίσουν. Οι πληροφορίες αυτές σκιαγραφούν έμμεσα τη θέση των γυναικών στην κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου. Παράλληλα, εντείνεται η σημασία των αιτήσεων προς τις αρχές ως μορφών απονομής δικαιοσύνης και άσκησης κοινωνικού ελέγχου.

Η εξέταση των αιτήσεων επιβεβαίωσε τα αυστηρά χαρακτηριστικά της δομής τους και τον στερεοτυπικό χαρακτήρα τους με τις γλωσσικές φόρμουλες και τις τυποποιημένες εκφράσεις. Αναλυτικότερα, οι αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές αποτελούνταν από την εναρκτήρια φόρμουλα (I), το χρονικό της αδικίας (II), το αίτημα προς τον διοικητικό υπάλληλο/ αξιωματούχο (III) και την

καταληκτική φόρμουλα (IV). Καθεμιά από τις παραπάνω δομικές ενότητες περιλάμβανε τις αναμενόμενες γλωσσικές φόρμουλες και τυποποιημένες εκφράσεις, οι οποίες απαντούσαν με συγκεκριμένο τρόπο και συγκεκριμένη σειρά. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξασφαλιζόταν η παράθεση των γεγονότων της διαφωνίας με επάρκεια και σαφήνεια. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί η βαθύτερη διάσταση του αιτήματος ως κατευθυντική γλωσσική πράξη. Επιπροσθέτως, δύο στοιχεία των αιτήσεων που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες ξεχωρίζουν. Το ένα σχετίζεται με την παρουσία του μοτίβου της γυναίκας που ήταν αβοήθητη (*γυνή άβοήθητος*) ή μόνη (*μόνη*) ή χήρα (*χήρα*) ή χωρίς σύζυγο (*άνανδρος*), μέσω ορισμένων κοινών γλωσσικών τύπων. Το άλλο σχετίζεται με τις περιπτώσεις εκείνες που η γυναίκα συνοδευόταν από κάποιον άνδρα συγγενή (πατέρα, σύζυγο, υιό), δηλαδή από κάποιον κηδεμόνα/ επίτροπο (*κύριος*).

Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά στις αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές αποτέλεσαν τα πρώτα φανερά δεδομένα για την ανασύνθεση της θέσης τους στην κοινωνία της ρωμαϊκής Αιγύπτου. Η πολυπλοκότητα του εν λόγω χωροχρονικού πλαισίου σε διοικητικό, νομικό και κοινωνικό επίπεδο αντανakλάται στον ρόλο που διαδραμάτιζαν οι γυναίκες στην κοινωνία της Ρωμαϊκής Αιγύπτου, στα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους, πτυχές τις ζωής τους που, φυσικά, δεν έμειναν ανεπηρέαστες.

Οι γυναίκες στην ελληνορωμαϊκή Αίγυπτο ανεξαρτήτως κοινωνικού status και εθνικής προέλευσης είχαν αισθητά πιο περιορισμένο ρόλο από την πτολεμαϊκή περίοδο. Αυτό ήταν συνέπεια των αλλαγών που έφερε η ρωμαϊκή κατάκτηση της Αιγύπτου. Οι γυναίκες της ρωμαϊκής Αιγύπτου διέθεταν περιορισμένα δικαιώματα, παρά το γεγονός ότι κατείχαν περιουσία (ακίνητη ή κινητή) μέσω προίκας ή κληρονομιάς και οι ανάγκες της καθημερινής ζωής τις επιβάρυναν με οικονομικές υποχρεώσεις. Παράλληλα, όσο εδραιωνόταν η Ρωμαϊκή εξουσία στην Αίγυπτο και άλλαζαν οι ισορροπίες στη διοικητική οργάνωση και το δικαιοσύνη της, τόσο περισσότερο οι γυναίκες έχαναν την ανεξαρτησία τους. Κατ' επέκταση, επικρατούσε η αντίληψη ότι οι γυναίκες δεν ήταν ικανές να διαχειριστούν μόνες τους τις οικονομικές και νομικές υποθέσεις τους. Ωστόσο, ο νόμος δεν απαγόρευε ρητά στις γυναίκες να ρυθμίζουν οι ίδιες τις υποθέσεις τους, οι οποίες σχετιζόνταν κυρίως με την κατοχή περιουσίας ή με οικονομικά ζητήματα, αλλά και με άλλες υποθέσεις, όπως περιπτώσεις που έπεφταν θύματα κακοποίησης, κλοπής κ.ά.. Παρ' όλα αυτά, οι σωζόμενοι πάπυροι αποκαλύπτουν ότι αρκετά συχνά οι γυναίκες δεν αποφάσιζαν, δεν δρούσαν ανεξάρτητες και δεν εμφανίζονταν με το δικό τους όνομα και για δικό τους λογαριασμό στις υποθέσεις που τις αφορούσαν στο πλαίσιο απονομής δικαιοσύνης. Αντιθέτως, οι γυναίκες συνήθιζαν να συνοδεύονται από κάποιον κηδεμόνα/ επίτροπο (*κύριος*), ο οποίος τις εκπροσωπούσε.

Οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες μαρτυρούν το παραπάνω πλαίσιο, καθώς δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες μια γυναίκα υπέβαλε αίτηση προς τις αρχές συνοδευόμενη από τον πατέρα, τον σύζυγο ή τον υιό της. Ταυτόχρονα, όμως, υπάρχουν αρκετές αιτήσεις γυναικών προς τις αρχές που μαρτυρούν το αντίθετο. Χαρακτηριστικά, γυναίκες χωρίς τη συνοδεία κηδεμόνα υπέβαλαν αιτήσεις στις αρχές και ζητούσαν την

αποκατάσταση της αδικίας που υπέστησαν. Συχνά, σε αυτές τις περιπτώσεις οι γυναίκες αυτοπροσδιορίζονταν ως αβοήθητες, μόνες, χήρες και, γενικότερα, χωρίς κάποιον να τις συνδράμει. Το εν λόγω μοτίβο, πιθανότατα, δεν σκιαγραφεί την πραγματική αδυναμία των γυναικών να φέρουν εις πέρας τις υποχρεώσεις τους και να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους. Τουναντίον, προβάλλει το πλαίσιο και τη συνθήκη που έπρεπε μια γυναίκα να βρεθεί, για να καταφύγει στις αρχές με το δικό της όνομα και για δικό της λογαριασμό.

Σύμφωνα με όλα όσα έχουν αναφερθεί μέχρι στιγμής, οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες αποδεικνύουν ότι οι γυναίκες διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ζωή της ρωμαϊκής Αιγύπτου, αφού κατείχαν περιουσία είτε μέσω προίκας, είτε μέσω κληρονομιάς και εμπλέκονταν σε ποικίλες οικονομικές συναλλαγές, ασκώντας έτσι τη δική τους επιρροή στην καθημερινή ζωή. Παράλληλα, όμως, είναι ξεκάθαρο ότι έρχονταν αντιμέτωπες με πολλούς και σοβαρούς νομικούς περιορισμούς, οι οποίοι εμπόδιζαν την ελευθερία τους.

Ακόμα, οι αιτήσεις προς τις αρχές προβάλλουν τα έντονα συναισθήματα και τις ανησυχίες των γυναικών αναφορικά με τις δύσκολες καταστάσεις που βίωναν. Μέσα από τις αιτήσεις αποτυπώνονται οι προσωπικές ιστορίες πολλών γυναικών, οι οποίες παλεύουν να βρουν το δίκιο τους, επιδιώκουν να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους και ζητούν να λυθούν τα προβλήματά τους, ώστε να ζήσουν με ασφάλεια και αξιοπρέπεια. Επιπλέον, δεν πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι οι περισσότερες γυναίκες στις αιτήσεις ήταν μητέρες που επιδίωκαν να εξασφαλίσουν όχι απλώς τα απαραίτητα, αλλά αυτά που δικαιούνταν σύμφωνα με τους νόμους για την ανατροφή των παιδιών τους.

Οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν στις αρχές από γυναίκες – με ή χωρίς τη συνοδεία κάποιου άνδρα κηδεμόνα – αποτελούν μια ενδιαφέρουσα περιοχή έρευνας, καθώς παρέχουν ποικίλες πληροφορίες και αυθεντικές μαρτυρίες γύρω από την καθημερινή ζωή τους. Οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν από γυναίκες στις αρχές της ρωμαϊκής Αιγύπτου δεν αποτελούν αναγκαστικά απόδειξη ότι οι γυναίκες ήταν ανεξάρτητες, απολάμβαναν ελευθερίες ή είχαν κατοχυρώσει δικαιώματα που τους επέτρεπαν να δρουν για δικό τους λογαριασμό. Συνεπώς, η θεώρηση ότι μέσω των αιτήσεων οι γυναίκες, ενίοτε, κατάφεραν έως ένα βαθμό να δραπέτευουν από τα έμφυλα στερεότυπα και τους περιορισμούς που τους έθετε η πατριαρχική κοινωνία της Αιγύπτου, θα πρέπει να διερευνηθεί περαιτέρω. Το ίδιο το πλαίσιο θεσμών της απονομής δικαιοσύνης και της άσκησης κοινωνικού ελέγχου δεν θα μπορούσε να στηρίζεται σε παράγοντες που αντί να τους παρέχουν στήριξη, ευνοούν την ανατροπή του ως παραδοσιακές μορφές ελέγχου. Μπορεί οι γυναίκες να μην κυριαρχούσαν, ούτε να αντιμετωπίζονταν ισότιμα με τους άνδρες, ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει ότι αποτελούσαν μια δυναμική, ζωντανή και ενεργή ομάδα στο εσωτερικό της κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

- Alston, R. (2002). *The City in Roman and Byzantine Egypt*. Routledge.
- Anagnostou-Cañas, B. (1984). La femme devant la justice provinciale dans l'Égypte romaine. Στο *Revue historique de droit français et étranger* 62 (σσ. 337–360). Editions Dalloz.
- Arjava, A. (1997). The guardianship of women in Roman Egypt. Στο Kramer et al. (eds.) *Akten des 21. internationalen Papyrologenkongresses*. Berlin, 13.–19.8.1995.
- Austin, J.L. (1962). *How to Do Things with Words*. Harvard University Press.
- Bagnall, R. S. (2004). Women's Petitions in Late Antique Egypt. Στο Feissel, D. & Gascou, J. (2004). *La pétition à Byzance* (σσ. 53–60).
- Bagnall, R. & Cribiore, R. (2006). *Women's Letters from Ancient Egypt, 300 BC–AD 800*. University of Michigan Press.
- Bagnall, R. S. (ed.). (2009). *The Oxford Handbook of Papyrology*. Oxford University Press.
- Bagnall, R. S. (2021). *Roman Egypt: A History*. Cambridge University Press.
- Bowman, A. K. & Rathbone, D. (1992). *Cities and Administration in Roman Egypt*. Στο *The Journal of Roman Studies* 82 (σσ.107–127).
- Bryen, A. Z. (2008). *Visibility and Violence in Petitions from Roman Egypt*. Στο *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 48 (σσ. 181–200).
- Bryen, A., (2013), *Violence in Roman Egypt. A Study in Legal Interpretation*, University of Pennsylvania Press.
- Γούτσος, Δ. (2012). *Γλώσσα – Κείμενο, ποικιλία, σύστημα*. Κριτική.
- Grubbs, J. E. (2002). *Women and the Law in the Roman Empire: A Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*. Routledge.
- Exler, F. X. J. (1923). *The Form of the Ancient Greek Letter: A Study in Greek Epistolography* [Ph. D. dissertation, Catholic University of America].
- Thoma, M. (2016). Women's role in domestic economy of Roman Egypt: The Contribution of the Gnomon of Idios Logos (BGU V 1210). Στο Ria Berg (επίμ.). *The material sides of marriage: Women and domestic economies in antiquity*. Acta Instituti Romani Finlandiae Vol. 43.
- Θωμά, Μ. (2018). *Η συμμετοχή των γυναικών στην οικονομία της ελληνορωμαϊκής Αιγύπτου. Δημόσια και ιδιωτικά παπυρικά κείμενα από την εποχή του Αυγούστου ως τον τέταρτο αιώνα μ.Χ.*. Καρδαμίτσα.

- Θωμά, Μ., (2020), *Γυναίκες επιστολογράφοι στους αρχαίους ελληνικούς παπύρους*, Σίλλυβος
- Thoma, M., (2023), "If she spends another month with me like this, I will throw myself into the sea" (PPetaus 29, 8-10): Women and Family Conflict in Greco-Roman Egypt, *Papyrologica Lupiensia* 34 141-156.
- Kelly, B. (2011). *Petitions, litigation, and social control in Roman Egypt*. Oxford University Press.
- Κορολή, Κ., (2016), *Το αίτημα στις Ελληνικές Ιδιωτικές Επιστολές σε παπύρους και όστρακα: από την εποχή του Αυγούστου έως το τέλος της αρχαιότητας*, Καρδαμίτσα.
- Lewis, N. (1983). *Life in Egypt under Roman Rule*. Oxford University Press.
- LSJ = H. G. Liddell – R. Scott – H. S. Jones (με τη βοήθεια του R. McKenzie), *A Greek – English Lexicon*, Oxford 19409 (Oxford 1951) · A Supplement (επιμ. E. A. Barber με τη βοήθεια των P. Maas, M. Scheller και M. L. West), Oxford 1968, Revised Supplement (επιμ. P. G. W. Glare με τη βοήθεια της A. A. Thompson), Oxford 1996.
- Maehler, H. (2005). Greek, Egyptian and Roman Law. Στο *The Journal of Juristic Papyrology* 35 (σσ. 121–40).
- Melaerts, H. & Mooren, L. (eds.). (2002). Le rôle et le statut de la femme en Égypte hellénistique, romaine et byzantine. Στο *Studia Hellenistica vol. 37*.
- Mandilaras, B. G. (1973). *The verb in the Greek non – literary papyri*. Hellenic Ministry of Culture and Sciences.
- Mullins, T. Y. (1962). Petition as a Literary form. Στο *Novum Testamentum* 5 (σσ. 46 – 54). Brill.
- Palme, B. (2009). The Range of Documentary Papyri. Στο Bagnall, R. S. (ed.), *The Oxford Handbook of Papyrology* (σσ. 358-394). Oxford University Press.
- Παπαθωμάς, Α. (2016). *Εισαγωγή στην παπυρολογία*. 3^η έκδοση.
- Pestman, P.W. (1961). *Marriage and matrimonial property in ancient Egypt: A contribution to establishing the legal position of the woman*. Brill.
- Preisigke, F. (1925). *Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden. Mit Einschluss der griechischen Inschriften, Ausschriften, Ostraka, Mumienschilder usw. aus Agypten*, Vol. I. E. Kiessling
- Preisigke, F. (1927). *Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden. Mit Einschluss der griechischen Inschriften, Ausschriften, Ostraka, Mumienschilder usw. aus Agypten*, Vol. II. E. Kiessling.
- Rowlandson, J. (ed.). (1998). *Women and Society in Greek and Roman Egypt: A Sourcebook*. Cambridge University Press.

- Vandorpe, K. & Waebens, S. (2010) Women and gender in Roman Egypt. The impact of Roman rule. Στο *Tradition and Transformation. Egypt under Roman Rule* (σσ. 415-435). *Proceeding of the International Conference, Hildesheim, Roemer - and Pelizaeus - Museum, 3-6 July 2008*. Brill.
- Taubenschlag, R. (1955). *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of the Papyri, 332 B.C. – 640 A.D.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Τρωιάνος, Σπ. & Βελισσαροπούλου – Καρακώστα, Ι. (2010). *Ιστορία Δικαίου*. Νομική Βιβλιοθήκη.
- Τσιτσιανοπούλου, Ε., (2020), The causal genitive absolute participle in Greek non-literary papyri of the Imperial Period, *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμος ΜΔ' (2013-2020), σσ. 197-206.
- White, J. L. (1972). *The Form and Structure of the Official Petition: A Study in Greek Epistolography*. The Society of Biblical Literature.

Παράρτημα

Κατάλογος αιτήσεων που υποβλήθηκαν από γυναίκες στις αρχές της Ρωμαϊκής Αιγύπτου

Έκδοση	Χρονολόγηση	Προέλευση	Αποδέκτης	Φύση Διαμάχης
BGU IV 1105	11/10 π.Χ.	Αλεξάνδρεια	Πρώταρχος	Διαφωνία Συζύγων/ Σωματική Κακοποίηση
PBon. 21	1 – 99 μ.Χ.	?	?	Διαφωνία συζύγων
P.Oxy. II 281	20 – 50 μ.Χ.	Οξύρυγχος	Αρχιδικαστής	Διαφωνία συζύγων
P.Oxy. II 286	82 μ.Χ.	Οξύρυγχος	?	Χρέη
P.Oxy. XLVI 3274	99 – 117 μ.Χ.	Οξύρυγχος	Επίτροπος του Ιδίου Λόγου	Κληρονομικές υποθέσεις
P.Oxy. L 3555	1 ^{ος} – 2 ^{ος} αι. μ.Χ.	Οξύρυγχος	Στρατηγός	Σωματική Κακοποίηση
SB XIV 11392	1 ^{ος} – 2 ^{ος} αι. μ.Χ.	Βακχιάς	?	Διαφωνία συζύγων
BGU I 22	114	Βακχιάς	Στρατηγός	Σωματική Κακοποίηση / Κλοπή
P.Mich. IX 525	119 – 124 μ.Χ.	Καρανίς	Έπαρχος	Κληρονομικές υποθέσεις
Pap.Choix. 5	127 μ.Χ.	Θεαδέλφεια	Στρατηγός	Σωματική Κακοποίηση
P.Oxy. III 486 recto	περ. 131 μ.Χ.	Αλεξάνδρεια	Επιστράτηγος	Ακίνητη Περιουσία
P.Ross.Georg. II 20	144 – 147 μ.Χ.	Αρσινοΐτης Νομός	Έπαρχος	Χρέη
P.Harrauer 34	146 – 147 μ.Χ.	Σοκνοπαίου Νήσος	Στρατηγός	Ακίνητη Περιουσία
BGU I 340	148 – 149 μ.Χ.	Αρσινοΐτης Νομός	Επιστράτηγος	Ανάρμοστη Συμπεριφορά Φοροεισπρακτόρων
P.Ross.Georg. II 21	154 – 155 μ.Χ.	Μέμφις	Στρατηγός	Ακίνητη Περιουσία
P.Mich. IX 526	155 μ.Χ.	Καρανίς	Βασιλικός Γραμματέας	Ακίνητη Περιουσία
Chr.Wilck. 360	164 ή 196 μ.Χ.	Θερενούθις	?	Κληρονομικές Υποθέσεις
P.Tebt. II 335	165 μ.Χ.	Τεμπτούνις	Βουλευτής της Αντινοοπόλεως	Ακίνητη Περιουσία
Chr.Wilck. 364	169 – 171 μ.Χ.	Καρανίς	Επιστράτηγος	Ακίνητη Περιουσία / Κλοπή

PHeid. IV 297	171 – 176 μ.Χ.	Αγκρυών	Επιστράτηγος	Ανάρμοστη Συμπεριφορά Φοροεισπρακτόρων
BGU I 327	176 μ.Χ.	Αρσινοΐτης Νομός	Έπαρχος	Κληρονομικές Υποθέσεις
BGU II 467	176 – 179 μ.Χ.	Σοκνοπαίου Νήσος	Στρατηγός	Κλοπή / Σωματική Κακοποίηση
BGU III 970/ BGU III 823	176 – 179 μ.Χ.	Καρανίς	Έπαρχος	Κληρονομικές Υποθέσεις / Χρέη
SB XVI 12678	περ. 179 μ.Χ.	Καρανίς	Επιστράτηγος	Ανάρμοστη Συμπεριφορά Φοροεισπρακτόρων
SB XIV 11904	περ. 184 μ.Χ.	Τεμπτούνις	Εκατόνταρχος (Κεντούριος)	Σωματική Κακοποίηση
P.Tebt. II 327	180 – 191 μ.Χ.	Τεμπτούνις	Επιστράτηγος	Απαλλαγή από οφειλές
BGU VII 1575	189 – 190 μ.Χ.	Φιλαδέλφεια	Στρατηγός	Κληρονομικές Υποθέσεις / Ακίνητη Περιουσία
P.Grenf. II 61	195 μ.Χ. ή 197 – 198 μ.Χ.	Ψενύρις	Στρατηγός	Κλοπή
P.Stras. IV 241	2 ^{ος} αι. μ.Χ.	Βακχιάς	Στρατηγός	Σωματική Κακοποίηση
BGU I 157	2 ^{ος} – 3 ^{ος} αι. μ.Χ.	Καρανίς	Δεκούριος	Κλοπή
Chr.Wilck. 361	200 μ.Χ.	Οξύρυγχος	Διοικητής	Απαλλαγή από την υποχρέωση καλλιέργειας γης
P.Tebt. II 334	200 – 201 μ.Χ.	Τεμπτούνις	Εκατόνταρχος (Κεντούριος)	Κλοπή
BGU I 98	211 μ.Χ.	Σοκνοπαίου Νήσος	Κεντούριος	Κληρονομικές Υποθέσεις
P.Tebt. II 333	216 μ.Χ.	Τεμπτούνις	Εκατόνταρχος (Κεντούριος)	Δήλωση Εξαφάνισης
Chr.Mitt. 241/ P.Flor. I 56/ P.Flor. I 58	233 – 234 μ.Χ.	Ερμοπολίτης Νομός	Στρατηγός	Χρέη
P.Oxy. LX 4071	241 – 244 μ.Χ.	Οξύρυγχος	Επιστράτηγος	Σωματική Κακοποίηση
P.Ross.Georg. V 22	245 – 247 μ.Χ.	Πτολεμαΐς Όρμου	Έπαρχος	Σωματική Κακοποίηση
P.Oxy. LVIII 3926	246 μ.Χ.	Θίς	Στρατηγός	Σωματική Κακοποίηση / Κλοπή
P.Turner 41	249 – 250 μ.Χ.	Οξύρυγχος	Στρατηγός	Απόδραση δούλου

P.Ryl. II 117	269 μ.Χ.	Ερμοπολίτης Νομός	Στρατηγός	Κληρονομικές Υποθέσεις / Χρέη
P.Sakaon 36	280 μ.Χ.	Θρασώ	Έπαρχος	Εκμετάλλευση ξένης περιουσίας
P.Sakaon 37	284 μ.Χ.	Θρασώ	Στρατηγός	Αποπληρωμή φόρων
SB XXII 15773	3 ^{ος} αι. μ.Χ.	Αντινοόπολις	Έπαρχος	Χρέη
BGU XV 2459	3 ^{ος} αι. μ.Χ.	Οξύρυγχος	Άλλοι (οί επί τῆς εἰρήνης)	Κλοπή